

ISSN 2522-9273 (print)

ISSN 2616-5236 (online)

Науковий журнал

Економічні горизонти

2'2018

E Scientific Journal
Economies'
Horizons

Засновник: Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Головний редактор

Чирва Ольга Григорівна, доктор економічних наук, професор (Умань, Україна)

Заступники головного редактора

Бондарук Таїсія Григорівна, доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Левченко Олександр Миколайович, доктор економічних наук, професор (Кропивницький, Україна)

Редакційна колегія

Байрамов Ешгін Алі, кандидат економічних наук (Баку, Азербайджан)

Білошкурська Наталія Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент (Умань, Україна)

Бондарук Ігор Сергійович, кандидат економічних наук, доцент (Умань, Україна)

Володін Дмитро Володимирович, доктор філософії (технічні науки) (Турин, Італія)

Гнилицька Лариса Володимирівна, доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Демченко Тетяна Анатоліївна, кандидат економічних наук, доцент (Умань, Україна)

Кирилюк Ірина Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент (Умань, Україна)

Кірдан Олександр Петрович, кандидат економічних наук, доцент (Умань, Україна)

Ключник Альона Володимирівна, доктор економічних наук, професор (Миколаїв, Україна)

Король Інна Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент (Умань, Україна)

Курмаєв Петро Юрійович, доктор економічних наук, професор (Умань, Україна)

Мамуладзе Гела Анзорович, доктор економічних наук, професор (Батумі, Грузія)

Мігус Ірина Петрівна, доктор економічних наук, професор (Умань, Україна)

Омельяненко Віталій Анатолійович, кандидат економічних наук, доцент (Суми, Україна)

Поворознюк Інна Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент (Умань, Україна)

Подзігун Світлана Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент (Умань, Україна)

Слатвінський Максим Анатолійович, кандидат економічних наук, доцент (Умань, Україна)

Чвортко Людмила Андріївна, кандидат економічних наук, доцент (Умань, Україна)

Чирва Ганна Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент (Умань, Україна)

Ястремський Олександр Іванович, доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Мовний редактор (англійська мова)

Бондарук Яна Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент (Умань, Україна)

Технічний редактор

Барвінок Максим Володимирович (Умань, Україна)

Відповідальний редактор

Білошкурський Микола Васильович, кандидат економічних наук, доцент (Умань, Україна)

Журнал засновано у січні 2015 року.

Виходить один раз на квартал.

Свідоцтво КВ № 22865-12765ПР від 02.08.2017 р.

ISSN 2522-9273 (print)

ISSN 2616-5236 (online)

Адреса редакції: вул. Садова, 2, к. 314, м. Умань, Черкаська обл., 20300

Телефон: +38067-948-95-80

E-mail: kaf_financy@udpu.edu.ua

Web: <http://eh.udpu.edu.ua>

<http://economic-horizons.udpu.org.ua>

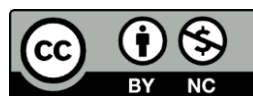
Журнал зареєстрований, реферується та індексується у наступних наукометричних базах даних, репозитаріях та пошукових системах:

- Міжнародний центр періодичних видань (ISSN International Center, м. Париж, Франція);
- CrossRef (DOI: 10.31499/2616-5236) (США);
- Ulrichsweb™ Global Serials Directory (США);
- Academic Resource Index ReseachBib (Японія);
- PKP Index (Канада);
- Google Scholar (США);
- Українська науково-освітня мережа УРАН;
- Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського;
- Реферативна база даних «Україніка наукова»;
- Інституційний репозитарій Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Відповідальність за достовірність перекладу, фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей.

Висловлені у цих статтях думки можуть не збігатися з точкою зору редакційної колегії і не покладають на неї ніяких зобов'язань.

Рекомендовано до друку вченою радою Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 13 від 26 червня 2018 року)

Лицензія Creative Commons "Attribution-NonCommercial" («Із зазначенням авторства – Некомерційна») 4.0 Всесвітня

© «Економічні горизонти», 2018

© Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2018

ЗМІСТ

Міжнародні економічні відносини

ПОБЕРЕЖЕЦЬ Н. Б. Порівняльні конкурентні переваги та конкурентоспроможність України на світовому ринку продукції олійних культур (<i>українською</i>)	4
---	---

Економіка та управління національним господарством

ГАРНИК О. А. Формування ефективної інноваційної моделі розвитку економіки України (<i>українською</i>)	12
--	----

МЕЛЬНИК В. В., ПЕНЬКОВА О. Г. Характеристика інноваційно-інвестиційних аспектів державного регулювання в Україні та світі (<i>англійською</i>)	20
--	----

САВЧЕНКО В. Ф., СТОЙКА В. О., СТОЙКА С. О. Вплив адміністративно-територіальної реформи на соціально-економічний розвиток України (<i>українською</i>)	28
--	----

Маркетинг, підприємництво, торгівля та біржова діяльність

БЛОШКУРСЬКА Н. В., БЛОШКУРСЬКИЙ М. В., КРАВЧЕНКО Р. О. Стан і перспективи розвитку інновацій у сфері роздрібної торгівлі (<i>українською</i>)	35
---	----

Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

БОГАШКО О. Л. Державне регулювання інноваційного розвитку на регіональному рівні (<i>українською</i>)	44
---	----

Фінанси, банківська справа та страхування

ВІННИЦЬКА О. А., БЕРЖАНІР І. А. Фінансова політика та її роль у формуванні доходів місцевих бюджетів (<i>українською</i>)	51
---	----

СТАНІСЛАВЧУК Н. О. Місцеві бюджети як основа розвитку територіальних громад (<i>українською</i>)	59
--	----

Аналіз, аудит, облік та оподаткування

ДЕМ'ЯНИШИНА О. А. Організація і методика обліку розрахункових операцій на підприємстві (<i>українською</i>)	69
---	----

Економічна безпека держави та суб'єктів господарської діяльності

БОНДАРУК Т. Г., БОНДАРУК І. С. Соціальні аспекти економічної безпеки держави (<i>українською</i>)	76
---	----

КІРДАН О. П. Політика імпортозаміщення як складник державного регулювання продовольчої безпеки України (<i>українською</i>)	87
---	----

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	92
------------------------------------	----

КЕРІВНИЦТВО ДЛЯ АВТОРІВ	96
--------------------------------------	----

CONTENTS	98
-----------------------	----

УДК 339.137.2(477):633.85

ПОРІВНЯЛЬНІ КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ УКРАЇНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ПРОДУКЦІЇ ОЛІЙНИХ КУЛЬТУР

Побережець Н. Б.*

Анотація. Прагнення України динамічно інтегруватися у світовий економічний простір передбачає необхідність використання загально визнаних у міжнародному співтоваристві показників ефективності участі тієї чи іншої країни в глобальному процесі світового економічного розвитку. У зв'язку з цим, особливого теоретичного і практичного інтересу набуває питання конкурентоспроможності продукції, зокрема олійних культур, адекватної ринковим умовам функціонування підприємницьких структур. У статті проведено оцінку конкурентоспроможності експортованої продукції олійних культур на світовому ринку шляхом розрахунку індексів відносних порівняльних переваг RCA (Relative Comparative Advantage Index) та RXA (Relative Export Advantage). Проаналізовано рівень виробництва продукції олійних культур на світовому ринку та в Україні; розглянуто проблему конкурентоспроможності продукції олійних культур України за сучасних ринкових умов. Здійснено дослідження щодо оцінки конкурентоспроможності продукції олійних культур України та визначення її конкурентних переваг, спрямованих на забезпечення їх ефективного розвитку. З'ясовано особливості діяльності досліджуваної галузі України на світовому ринку.

Ключові слова: ринок продукції олійних культур, виробництво, конкурентоспроможність, конкурентні переваги, експорт.

* **Науковий керівник:** Школьнік О. О., д. е. н., професор.

JEL Classification: D20, F21, O33, Q13

COMPARATIVE COMPETITIVE ADVANTAGES AND COMPETITIVENESS OF UKRAINE IN THE WORLD MARKET OF OILSEEDS

Nataliia Poberezhets

Abstract. Participation in international trade is a pre-condition for economic growth. This positive effect is achieved, when a country carries out foreign economic activity on the basis of comparative advantages. Under these conditions both exporter and importer as well achieves a positive effect. Most scientists consider that the only trade based on comparative advantages can bring the most positive result for countries. The desire of Ukraine to be dynamically integrated into the world economic space implies the necessity of using generally recognized international community indicators of the effectiveness of the country participation in the global process of world economic development. That is why a special theoretical and practical interest is acquired by the question of the issue of oilcrops production competitiveness. The competitiveness of the exported oilcrops in the world market by calculating the relative comparative advantages of RCA (Relative Comparative Advantage Index) and RXA (Relative Export Advantage) was assessed in the article. The level of oilcrops production at the world market and in Ukraine was analyzed; the problem of oilcrops competitiveness in Ukraine under the current market conditions was examined in the article. The research was carried out on the evaluation of the competitiveness of Ukraine's oilcrops production and its competitive advantages aimed at ensuring their effective development. The peculiarities of activity of the investigated branch of Ukraine at the world market were revealed. The research results have shown that the main types of oilcrops and their processing products belong to competitive products. In Ukraine there was a fluctuation in the export of oilcrops in

different years. This factor is not positive. This has testified that in Ukraine there is no permanent segment at the world market of oilcrops production. Basically, the competitiveness of this industry is shaped by the influence of prices and largely depends on external markets. Therefore, it is advisable to maintain existing positions for this industry: to increase competitiveness and strengthen the processing industry. Intensification can be achieved by introducing technologies and modernizing the industry's core assets, which increases the profitability and quality of oilcrops production and reduce its cost.

Keywords: oilseeds market, production, export, competitiveness, competitive advantages.

DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.2\(5\).2018.140680](https://doi.org/10.31499/2616-5236.2(5).2018.140680)

Постановка проблеми. Участь країни у міжнародній торгівлі є передумовою економічного зростання. Даний позитивний ефект досягається за умови, коли країна здійснює зовнішньоекономічну діяльність на основі порівняльних переваг. За цих умов позитивний результат спостерігається як у країни експортера, так і в країни імпортера продукції. Більшість учених вважають, що тільки розвиток торгівлі на основі порівняльних переваг може принести країнам максимально позитивний результат. Формування структури зовнішньої торгівлі, яка здійснюється на основі порівняльних переваг, можлива лише при збереженні вільного вибору ринковими суб'єктами умов взаємовигідного обміну, що нівелює значне державне регулювання. Втручання держави шляхом використання різноманітних інструментів торгівельної політики може перекручувати зовнішньоекономічні особливості, тому має носити обмежений характер і базуватися на основі вже наявних і потенційних порівняльних переваг країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Вагомих результатів у дослідженні зовнішніх і внутрішніх ринків аграрної продукції та особливостей розвитку її експортної діяльності досягли у своїх роботах багато вітчизняних вчених, зокрема В. П. Галушко,

І. В. Кушнір, А. М. Кандиба, С. М. Кваша, М. Й. Малік, П. Т. Саблук, В. І. Власов, О. М. Шпичак.

Проблематику виробництва та питання підвищення конкурентоспроможності продукції олійних культур в Україні досліджували Б. К. Супіханов, І. В. Чехова, О. І. Пластун, М. В. Зубець, В. С. Уланчук, та ін.

Проте, емпіричне дослідження конкурентоспроможності України на світовому ринку повинно вестися постійно, оскільки зміни в зовнішньому середовищі відбуваються досить динамічно, а інколи різко. Тому це потрібно враховувати при розробці стратегічного плану розвитку галузі та національної економіки.

Формулювання цілей дослідження. Порівняльні переваги не є показником статичним: одні з них з часом слабшають і можуть бути втрачені, а інші – набуті. Актуальним для кожної країни є аналіз динаміки зміни порівняльних переваг, що дозволяє вибудувати певну стратегію розвитку зовнішньоекономічних зв'язків країни. Таким чином, метою даного дослідження є визначення на основі кількісних розрахунків наявних порівняльних переваг України на світовому ринку продукції олійних культур і визначення напрямку їх динаміки. Отримані результати дозволять зробити деякі рекомендації щодо

вдосконалення зовнішньої торгівлі і стимулювання розвитку досліджуваної галузі, що дозволить збільшити вигоди від участі в міжнародному поділі праці і міжнародному товарному обміні.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Відповідно до класичної теорії порівняльних переваг позитивний економічний ефект, покращує добробут країн і сприяє розвитку вільної торгівлі. Існують дві основні теорії міжнародної торгівлі, засновані на розрахунках порівняльних переваг: теорія порівняльних переваг Д. Рікардо і теорія факторних пропорцій Хекшера-Оліна. Теорія Рікардо передбачає, що порівняльна перевага проявляється при розбіжностях в рівнях технологій і виявляється шляхом порівняння відносних галузевих витрат, що витрачаються на виробництво двох товарів в двох країнах. Теорія Хекшера-Оліна пояснює наявність тих чи інших порівняльних переваг відмінностями в забезпеченості країн факторами виробництва і в пропорціях чинників, необхідних для виробництва тих чи інших товарів. Країна буде володіти порівняльною перевагою у виробництві товарів, що вимагають більшої кількості того фактора виробництва, який є у неї в достатку.

Однією із нових теорій економічного розвитку є теорія конкурентних переваг М. Портера (1985 р.). Професор Гарвардської бізнес-школи зазначає, що для успіху на світовому ринку необхідне поєднання правильно обраної конкурентної стратегії фірми з конкурентними перевагами країни. При цьому автор виділяє чотири параметри конкурентної переваги країни: факторні умови (забезпеченість факторами виробництва); параметри попиту (ємність попиту, динаміка його розвитку, диференціація

попиту на види продукту, вимогливість покупців до якості товарів і послуг); стратегія фірми і конкуренція (фірмова структура і конкурентне середовище всередині країни, що складаються в результаті суперництва фірм, насамперед вітчизняних); близькі та обслуговуючі галузі (наявність у країні конкурентоспроможних галузей-постачальників) [1].

Для емпіричного аналізу зовнішньоторговельної спеціалізації країни та оцінки порівняльних переваг найбільш широко використовують індекс виявлених порівняльних переваг (Revealed Comparative Advantage), який називають індексом Баласса (формула 1) [2]:

$$RCA_i = \frac{X_{ij} / X_{rj}}{X_{iw} / X_{rw}}, \quad (1)$$

де X_{ij} – обсяг експорту товару i країни j ;

X_{rj} – загальний обсяг експорту країни j ;

X_{iw} – обсяги експорту товару i усіма країнами світу;

X_{rw} – загальний обсяг світового експорту.

Цей індекс вказує на те, яким є співвідношення частки експорту певного товару чи галузі в загальному обсязі експорту країни і частки експорту цього товару чи галузі в загальному світовому експорті.

За умови коли значення індексу є більшим за 1, то порівняльна перевага вважається виявленою, тобто сектор чи галузь загалом є відносно спеціалізованою в експорті досліджуваної галузі.

Згідно з індексом Баласса, порівняльну перевагу країни певному товару чи галузі можна поділити на чотири типи (табл. 1).

Трактування порівняльної переваги країни у продукції галузі індексом Баласа

Значення RCA	Зміст діапазону обмежень
(0;1]	Відсутність порівняльної переваги в експорті продукції галузі
(1;2]	Слабка порівняльна перевага в експорті продукції галузі
(2;4]	Істотна порівняльна перевага в експорті продукції галузі
>4	Сильна порівняльна перевага в експорті продукції галузі

Джерело: сформовано за даними, наведеними у [2].

На рис. 1 наведено динаміку розрахованого індексу Баласа для олійних культур України на світовому ринку за 2005-2015 рр. Протягом одинадцяти років розрахований показник зростає: так,

у 2005 році індекс становив 1,35, а в 2015 році – 7,32. Тобто зі слабкої порівняльної переваги в експорті продукції України, олійні культури досягли сильної конкурентної переваги за 11 років, збільшивши показник у 5,4 рази.

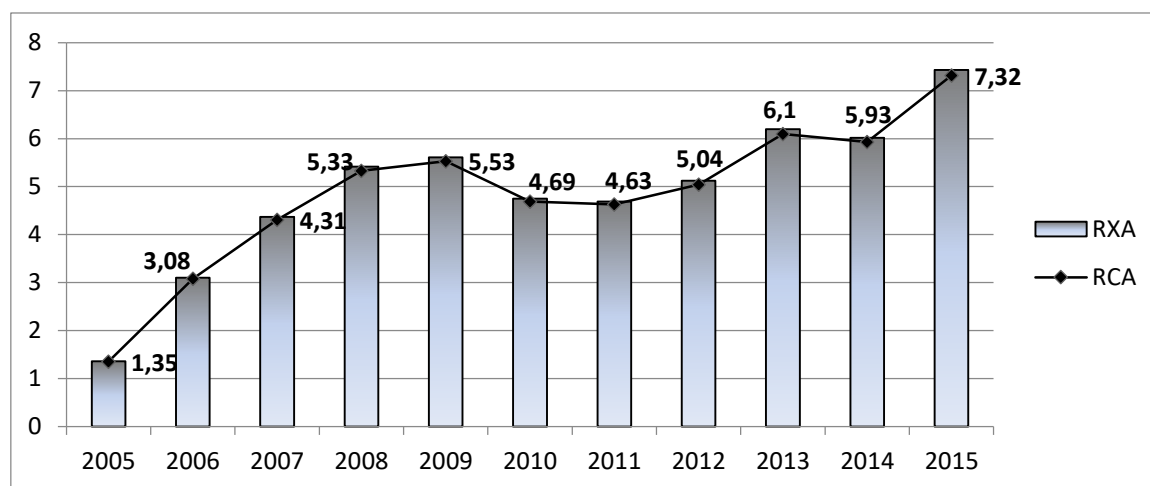

Рис. 1. Динаміка значення RCA та RXA для олійних культур України

Джерело: сформовано та розраховано автором за даними [3]

Ще один підхід, який дозволяє визначити спеціалізацію країни на експорті певної групи товарів та розкриває відносну перевагу при такому експорті є показник відносної експортної переваги галузі (RXA), запропонований Т. Вольрасом:

$$RXA = \frac{\frac{X_{ij}}{X_{rj}}}{\frac{X_{iw} - X_{ij}}{X_{rw} - X_{rj}}} = \frac{X_{ij}(X_{rw} - X_{rj})}{X_{rj}(X_{rw} - X_{ij})}, \quad (2)$$

де X_{ij} – обсяг експорту товару i країни j ;

X_{rj} – загальний обсяг експорту країни j ;

X_{iw} – обсяги експорту товару i усіма країнами світу;

X_{rw} – загальний обсяг світового експорту.

Цей показник дозволяє уникнути подвійного врахування обсягів експорту продукції галузі та досліджуваної країни [4]. Провівши розрахунки для олійних культур, що експортувалися за 2005-2015 рр., отримано результати показників відносної експортної переваги галузі (RXA), які в цілому збігаються із показниками RCA, що підтверджує торговельну спеціалізацію України

(див. рис. 1). астка України у світовому виробництві продукції олійних культур за досліджуваний період поступово зростає (табл. 2). Зокрема, виробництво на-

сіння олійних культур у 2016 році збільшилося у 3,3 раза у порівнянні із 2005 роком, виробництво шроту – у 3,91 раза, виробництво олії – у 3,21 раза.

Таблиця 1

Виробництво продукції олійних культур

Показник	Роки						Відношення, разів:	
	2005	2010	2013	2014	2015	2016	2016 р. до 2005 р.	2016 р. до 2010 р.
Насіння олійних культур								
Світ, тис. тонн	321229,7	384049,8	425655,7	459475,7	453419,2	483798,9	1,5	1,3
Україна, тис. тонн	5847,0	11155,0	16073,0	16809,0	17831,0	19283,0	3,3	1,7
Частка України у світовому виробництві, %	1,82	2,90	3,78	3,66	3,93	3,99	-	-
Шрот								
Світ, тис. тонн	215459,6	258760,9	285162,5	306641,5	310149,0	326748,8	1,52	1,26
Україна, тис. тонн	1760,4	3590,7	5404,7	5564,1	6143,9	6875,9	3,91	1,91
Частка України у світовому виробництві, %	0,82	1,39	1,90	1,81	1,98	2,10	-	-
Рослинна олія								
Світ, тис. тонн	119096,1	148206,9	168897,2	177289,0	173987,7	185612,9	1,56	1,25
Україна, тис. тонн	1873,5	3246,4	4677,4	4854,3	5318,5	6021,4	3,21	1,85
Частка України у світовому виробництві, %	1,57	2,19	2,77	2,74	3,06	3,24	-	-

Джерело: сформовано за даними, наведеними у [5].

Дані табл. 2 свідчать про поступове зміцнення конкурентних позицій України на світовому ринку продукції олійних культур. Хоча ринок продукції олійних культур є конкурентоспроможним, необхідно приділяти більше уваги переробній галузі, щоб Україна не перетворилася на сировинний придаток. Світовий попит на рослинні олії продовжує зростати. Основною причиною зростання полягає у збільшенні споживання рослинних олій в Китаї та Індії, де було скасовано експортне мито на рослинні олії і знижено внутрішні ціни. В Україні доцільно продовжувати підтримувати тенденцію щодо збільшення переробки ріпаку і сої в структурі ринку продукції олійних культур і скоротити площі під соняшником до науково-обґрунтованих

обсягів, збільшивши його продуктивність. Весь обсяг виробництва насіння олійних культур доцільніше переробляти в Україні, оскільки наявні виробничі потужності дозволяють це зробити.

Протягом останніх десяти років експорт шроту та рослинної олії мав тенденцію до зростання (рис. 2), що свідчить про важливість внутрішньої переробки олійних культур на продукцію із високою доданою вартістю і наступним продажем готової продукції, таким чином зміцнюючи свої конкурентні позиції на світовому ринку. Найбільшу частку в експорті олійних з України займає соняшникове олія. Експорт є досить диверсифікованим. Головними країнами-імпортерами виступають Індія, Китай, Єгипет [6].

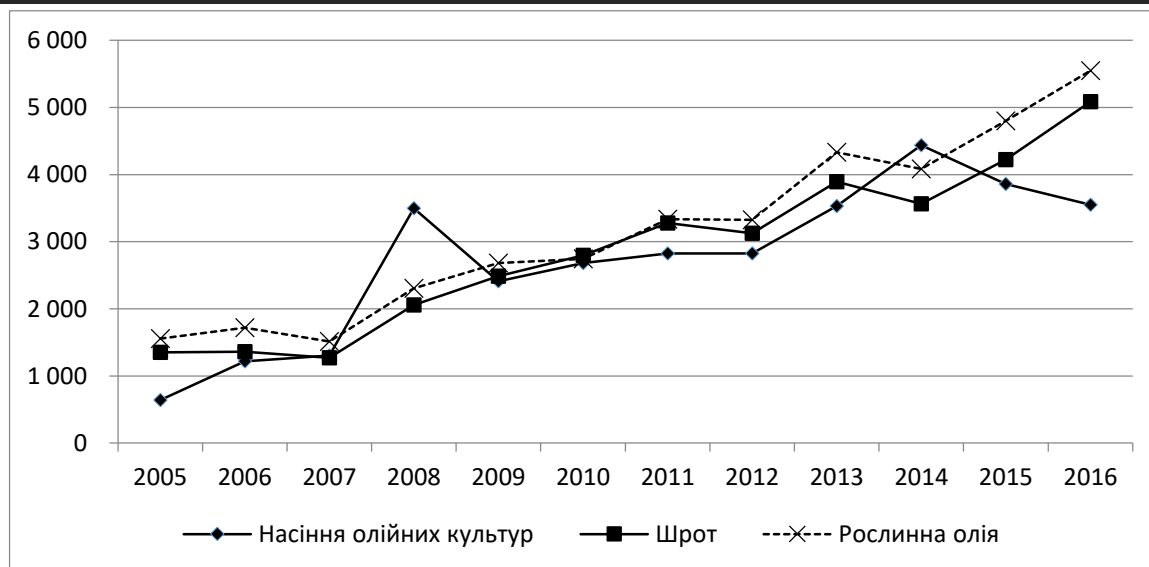

Рис. 2. Експорт продукції олійних культур з України за 2010-2016 рр., тис. тонн

Джерело: сформовано за даними, наведеними у [5].

За прогнозами OECD в найближчі десять років світова торгівля соєвими бобами значно скоротиться у порівнянні з попереднім десятиліттям. Цей процес пов'язаний із поступовим зниженням переробки сої в Китаї. Прогнозується, що імпорту китайської сої зростатиме на

рівні 2,8% до 106 млн тонн у 2025 р., а це становить близько двох третин світового імпорту сої. Експорт соєвих бобів переважно здійснюється із Сполучених Штатів Америки, Бразилії та Аргентини, що разом становить 87% світового експорту сої (рис. 3).

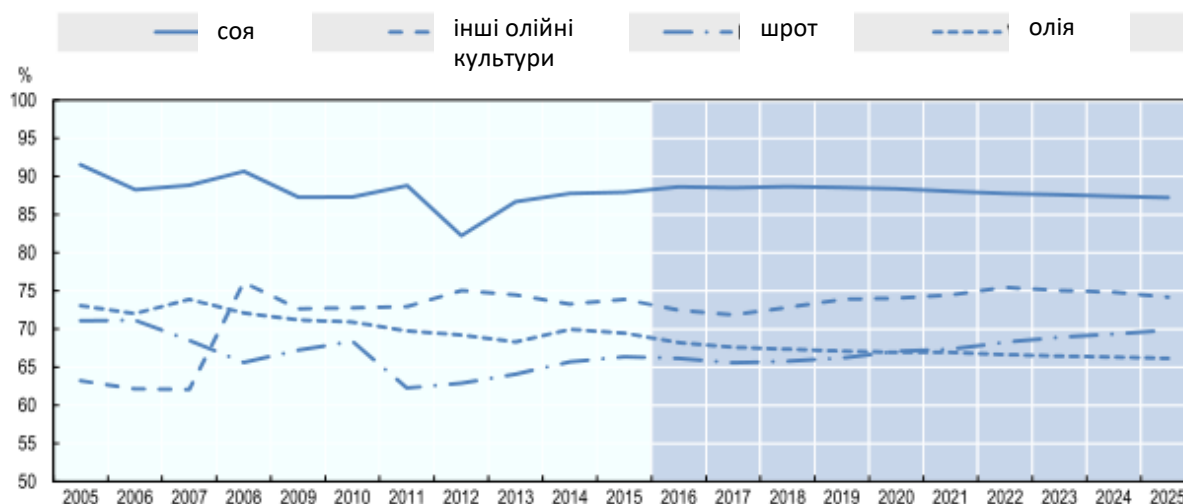

Рис. 3. Частка основних країн-експортерів у світовому експорті продукції олійних культур*

* основні країни-експортери: США, Бразилія та Аргентина (соєві боби); Канада, Австралія та Україна (інші олійні культури); Аргентина, Бразилія та Сполучені Штати (шрот) та Індонезія, Малайзія та Аргентини (олія).

Джерело: сформовано за даними, наведеними у [7].

У Парагваї, Уругваї та Україні експорт олійних культур зростає швидкими темпами, на ці країни разом припадає не менше ніж 10% світового експорту.

Частка торгівлі іншими олійними культурами набагато нижча, ніж у соєвих бобів, та становить близько 11% світового виробництва. Важливими експортерами є Канада, Австралія та Україна, на них припадає понад дві третини світового експорту рослинною олією.

Результати досліджень доводять, що основні види олійних культур та продуктів їх переробки належать до конкурентоспроможної продукції. В Україні відбувалося коливання експорту олійних культур в різні роки. Цей фактор не є позитивним. Це свідчить про те, що в Україні немає постійного сегменту на світовому ринку продукції олійних культур. В основному конкурентоспроможність даної галузі формується під впливом цін і багато в чому залежить від зовнішніх ринків. Тому для даної галузі доцільно підтримувати наявні позиції: підвищувати конкурентоспроможність та зміцнювати переробну галузь [8]. Інтенсифікація може бути забезпечена шляхом впровадження технологій та модернізації основних фондів галузі, що дозволить підвищити рентабельність і якість продукції олійних культур та знизити її собівартість.

Основний чинник конкурентоспроможності за сучасних ринкових та динамічних умов – це вдосконалення технології та роль країни в інноваційному процесі. Оскільки для відновлення потрібні постійні капіталовкладення, наукові дослідження й свіжі людські ресурси, завдання країни – створювати умови, що сприятимуть вітчизняним фірмам швидше оновлювати технологію

ніж це роблять закордонні конкуренти. Реально у конкуренції головну роль відіграють інновації [9].

Висновки та перспективи подальших досліджень. В умовах глобалізованої ринкової економіки конкурувати можна за рахунок зниження витрат на виробництво продукції або забезпечення високої її якості. Для України — потужного світового виробника аграрної продукції — важливо не лише вийти на нові ринки збуту, але й зберегти та закріпити позиції на внутрішньому продовольчому ринку.

За сучасних умов параметри конкурентоспроможності продукції істотно змінюються. На перший план виходять питання якості, безпеки, новизни товару, забезпечення яких визначається динамікою інноваційних процесів. Тому в основу формування конкурентних переваг продукції олійних культур покладається необхідність забезпечення інноваційного розвитку, що дозволить отримати постійні конкурентні переваги в довгостроковому періоді. Зростання конкурентоспроможності аграрних товаровиробників стримує низький рівень технологічного прогресу в галузі. Тому пріоритетом державної політики є залучення технологій для розвитку галузі продукції олійних культур, за рахунок яких може бути забезпечене підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

Тому, щоб підтримувати конкурентоспроможність країни на світовому ринку продукції олійних культур доцільно використовувати наступні основні переваги: великий розмір внутрішнього ринку, відносно високий рівень освіти робочої сили та високий потенціал для інновацій.

Список використаної літератури

1. Porter, M. E. The competitive advantage of nations / M. E. Porter // *Harvard business review*. – 1990. – Vol. 68(2). – P. 73–93.
2. Balassa, B. Trade liberalization and reveal comparative advantage / B. Balassa // *Manchester School of Economic and Social Studies*. – 1965. – Vol. 33. – P. 99–123.
3. Trade statistics for international business development [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Trade Map. – Режим доступу : <https://www.trademap.org> (Дата звернення 14.05.2018).
4. Vollrath, T. A. Theoretical evaluation of alternative trade intensity measures of revealed comparative advantage / T. A. Vollrath // *Review of World Economics (Weltwirtschaftliches Archiv)*. – 1991. – Vol. 127. – Issue 2. – P. 265–279.
5. Офіційний сайт The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oecd.org> (Дата звернення 13.05.2018).
6. Офіційний сайт Food and Agriculture Organization of the United Nations. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://faostat.fao.org/> (Дата звернення 13.05.2018).
7. OECD-FAO Agricultural Outlook 2016-2025 // *OECD Agriculture statistics (database 2016)*. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dx.doi.org/10.1787/agr-data-en>. (Дата звернення 13.05.2018).
8. Побережець, Н. Б. Проблеми державного регулювання на ринку продукції олійних культур України за сучасних умов / Н. Б. Побережець // *Науковий журнал «Економічні горизонти»*. – 2017. – № 2(3). – С. 18–24.
9. Чернелевська, О. Л. Аналіз існуючих теорій конкурентних переваг країни / О. Л. Чернелевська // *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. – 2012. – Вип. 3 (24). – С. 522–531.

References

1. Porter, M. E. (1990), “The competitive advantage of nations”, *Harvard business review*, vol. 68(2), pp. 73–93.
2. Balassa, B. (1965), “Trade liberalisation and revealed comparative advantage”, *The Manchester School of Economic and Social Studies*, vol. 33, pp. 99–123.
3. Official site of Trade Map (2018), Trade statistics for international business development (2018), available at: <https://www.trademap.org> (Accessed 14 May 2018).
4. Vollrath, T. A. (1991), “Theoretical evaluation of alternative trade intensity measures of revealed comparative advantage”, *Review of World Economics (Weltwirtschaftliches Archiv)*, vol. 127, no 2, p. 265–279.
5. Official site of The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2018), available at: <http://www.oecd.org> (Accessed 13 May 2018).
6. Official site of Food and Agriculture Organization of the United Nations (2018), available at: <http://faostat.fao.org> (Accessed 13 May 2018).
7. OECD Agriculture statistics (database) (2016), “OECD-FAO Agricultural Outlook 2016-2025”, available at: <http://dx.doi.org/10.1787/agr-data-en> (Accessed 13 May 2018).
8. Poberezhets, N. B. (2017), “Problems of state regulation at the oil crops market in Ukraine in the present-day conditions”, *Economies' Horizons*, no. 2(3), pp. 18–24.
9. Chernelevska, O. L. (2012), “The existing theories analysis of competitive advantages of the country”, *Problems of the theory and methodology of accounting, control and analysis*, vol. 3(24), pp. 522–531.

Бібліографічний опис для цитування:

Побережець, Н. Б. Порівняльні конкурентні переваги та конкурентоспроможність України на світовому ринку продукції олійних культур / Н. Б. Побережець // *Науковий журнал «Економічні горизонти»*. – 2018. – № 2(5). – С. 4–11.

УДК 330.341.1(477)

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**Гарник О. А.**

Анотація. Автором узагальнено сучасне розуміння інновації та охарактеризовано сучасне становище інноваційного розвитку в Україні. Розглянуто та проаналізовано сутність інноваційних моделей економічного розвитку, що використовуються в провідних країнах світу. Запропоновано низку заходів щодо формування інноваційної моделі розвитку національної економіки з врахуванням закордонної практики.

Ключові слова: інновації, науково-технологічний і інноваційний розвиток, інноваційна модель розвитку, світовий досвід.

JEL Classification: F29, O11, O31, O33

FORMATION OF AN EFFECTIVE INNOVATIVE MODEL FOR UKRAINE'S ECONOMIC DEVELOPMENT**Olena Harnyk**

Abstract. In today's conditions of globalization, the key to the economic growth of the national economy is the formation of an innovative model of economic development. The world economy entered a period of revolutionary structural transformation, new technologies radically and quickly changed its structure. The main purpose of the paper is to study the scientific and technological as well as innovative development of the domestic economy and to use the foreign experience of an innovative model of development in the current conditions of the Ukrainian market. The characteristic feature of the current stage of enterprises' operation is the development of a fundamentally new model of enterprise development, based on innovative advances in technology, advanced organizational forms and fundamentally new methods of innovation. It is innovations and innovative development for the modern economy that is the driving force behind the economic independence and security of Ukraine. All this will help increase the competitiveness of the national economy, preserve and increase the intellectual potential of the nation. An integral part of the competitiveness of the national economy is its innovative capacity, which is defined as a set of institutions, policies and factors. In Ukraine, the formation of the innovation system has recently begun, has a non-systemic character, which degrades the economy and reduces its innovative development. The main areas of activity to implement the innovative economy in Ukraine are as following: the development of technological level of the economic system; definition of priority directions of innovation activity of regions; development of legislative, normative and tax measures to increase the innovation activity of enterprises; development of state programs for large-scale research and experimental design work; creation of motivational mechanisms for effective use of educational and scientific potential; popularization and promotion of the introduction of modern methods of management, marketing and logistics into the activities of enterprises.

Keywords: trade, foreign trade, foreign trade activity, export, goods

DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.2\(5\).2018.140635](https://doi.org/10.31499/2616-5236.2(5).2018.140635)

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації запорукою економічного зростання національної економіки є формування інноваційної мо-

делі розвитку економіки. Світова економіка увійшла в період революційної структурної трансформації, нові технології докорінно і швидко змінили її структуру.

Для України яка обрала шлях інтеграції в Євросоюз постає вибір запровадження інноваційної моделі розвитку, яка є базовою для ЄС. Головним пріоритетом економічного розвитку країни має стати цілеспрямований перехід на інтенсивне використання наукомістких, високотехнологічних виробництв, розвиток яких визначається, головним чином, інтенсивним використанням знань і широким упровадженням інновацій у різні сфери економічного життя

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Дослідженню теоретичних та практичних аспектів побудови інноваційної моделі розвитку економіки присвячена значна кількість наукових публікацій таких учених-економістів, як: Г. Андрощука, Б. Андрушківа, Ю. Бажала, А. Гальчинського, В. Гейця, Б. Гриньова, В. Дементьєва, О. Кірдіна, Л. Лігоненко, В. Семиноженка, В. Соловйова, Л. Федулової, А. Чухна, А. Яковлева та інших. Також дані науковці у своїх роботах аналізували окремі аспекти інноваційного розвитку країн ЄС та держав, які здійснили інноваційний прорив і досвід яких могла би перейняти Україна.

Формулювання цілей дослідження. Головна мета статті полягає у дослідженні науково-технологічного і інноваційного розвитку вітчизняної економіки та використання зарубіжного досвіду інноваційного моделі розвитку в сучасних умовах українського ринку.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Характерною рисою сучасного етапу функціонування

підприємств є розроблення принципово нової моделі розвитку підприємства, що базується на інноваційних досягненнях у галузі техніки і технології, передових організаційних формах та принципово нових методах інноваційної діяльності. Саме інновації та інноваційний розвиток для сучасної економіки є тією рушійною силою, що спроможна забезпечити економічну незалежність і безпеку України. Все це сприятиме підвищенню конкурентоспроможності національної економіки, збереженню і примноженню інтелектуального потенціалу нації

В економічній літературі немає єдиного визначення інновації. Відомий австрійський економіст, засновник інноваційної теорії, Йозеф Шумпетер у книзі «Теорія економічного розвитку» запропонував концепцію інновацій, де він розглядав інновацію в динаміці, як інноваційний процес, а саме: «виготовлення нового продукту, а не «новий» продукт – упровадження нового методу, а не «новий метод»; освоєння нового ринку; отримання нового джерела сировини» [12]. У подальших працях цього вченого термін нова комбінація було замінено терміном інновація, що і став науковою категорією. Інновації витісняють старі продукти та виробництва, забезпечують структурну перебудову економіки.

Б. Санто пропонує розуміти інновації як суспільно-техніко-економічний процес, який через практичне використання ідей та винаходів приводить до створення кращих за своїми якостями виробів, технологій і дає прибуток, її поява на ринку може принести додатковий дохід [9].

Ряд вітчизняних економістів зазначають, що «інновація являє собою техніко-економічний процес, який завдяки практичному використанню продуктів

розумової праці – ідей і винаходів, приводить до створення кращих за властивостями нових видів продукції та нових технологій» [11].

Узагальнюючи існуючі підходи та думки вітчизняних і зарубіжних учених можна зробити висновок, що інновація – це нововведення на основі науково-технічного прогресу, яке полягає у відновленні основних фондів та технологій, удосконаленні управління й покращенні економічного стану підприємств та є основою для економічного зростання національної економіки.

Ілюхіна В. В. вважає, що інноваційна модель – це особлива система відносин, інститутів та інституцій, які створюють відповідні умови здійснення науково-технічного прогресу в межах і під впливом визначеної державної інноваційної політики [2].

Інноваційна модель розвитку підприємства – це забезпечення структурних зрушень на підприємстві та підвищення його технологічного рівня. Її реалізація передбачає науково-дослідницьке забезпечення довгострокових програм розвитку підприємства, створення механізму фінансування нововведень, реалізацію концепцій маркетингу, здійснення інноваційних програм, створення прогресивної системи інформаційного забезпечення, вирішення стратегічних суспільних проблем [4].

На думку О. Б. Саліхова та О. В. Крехівського, метою формування інноваційної моделі розвитку української економіки має стати якісна перебудова виробництва та його розвиток, зокрема:

1) скорочення питомої ваги виробництва 3-4 технологічних укладів й зростання високотехнологічного виробництва;

2) підвищення інноваційної активності вітчизняних підприємств;

3) сприяння залученню інвестицій у пріоритетні галузі;

4) забезпечення доступності технічних й технологічних інновацій (передусім вітчизняних розробок) за рахунок дієвої державної підтримки, а саме:

– фінансування інноваційних проектів фундаментальних і прикладних досліджень із бюджетів усіх рівнів, а також зі спеціалізованих фондів;

– пільгового кредитування;

– стимулювання запровадження енерго- й ресурсозберігаючих технологій, підвищення рівня безпеки та комфорту робочих місць;

– компенсування новаторам їхніх витрат на реалізацію суспільно значущих інноваційних проектів;

– сприяння міжнародній науково-технічній кооперації;

5) вирівнювання міжгалузевих і міжрегіональних диспропорцій та усунення перешкод для розвитку вітчизняного бізнесу [8].

Більшість існуючих виробництв не використовують інновації, це пояснюється низкою причин: відсутність необхідних ресурсів як на державному, так і галузевому рівнях; брак вільних обігових коштів для модернізації виробництва при подорожчанні кредитів; розукрупнення підприємств у процесі приватизації, що у багатьох випадках супроводжується руйнуванням інноваційної інфраструктури. Також незацікавленістю нових власників, зокрема іноземних, у впровадженні інновацій, які сприяють поліпшенню матеріальної бази виробництва, та недостатньо ефективною політикою держави у цій галузі [5].

Невід’ємною складовою конкурентоспроможності національної економіки є її інноваційна спроможність, яка визначається як набір інституцій, політик і факторів. В Україні формування інноваційної системи розпочалося нещодавно, носить несистемний характер, що деградує економіку та знижує її інноваційний розвиток.

Негативний стан в інноваційній сфері та невисоку конкурентоспроможність вітчизняної економіки засвідчують відомі міжнародні інституції. Згідно звіту Всесвітнього економічного форуму про глобальну конкурентоспроможність 2016–2017 рр., рейтинги України в порівнянні із сукупною кількістю країн становлять:

- Глобальний індекс конкурентоспроможності в 2017 р. (WEF Global Competitiveness Index) – 85-е місце зі 140 країн (2014 р. – 76-е місце зі 144 країн);
- Індекс технологічної готовності у 2017 р. (WEF Technological Readiness Index) – 85-е місце зі 138 країн (2013 р. – 73-тє місце зі 144 країн).

За рівнем розвитку інновацій Україна згідно з «Глобальним інноваційним індексом – 2017» (GII) [4], опублікованим Корнелльським університетом, міжнародною бізнес-школою Insead та Всесвітньою організацією інтелектуальної власності, посіла 50-е місце серед 127 країн світу з урахуванням 82 показників по цілому ряду тем. У порівнянні з 2016 р. Україна піднялася на 6 пунктів, що обумовлено високим коефіцієнтом інноваційної ефективності, тобто співвідношенням отриманого результату до інноваційних ресурсів [10].

Індекс інноваційної ефективності розраховується на основі тих же показників та підіндексів, що й ГІІ, шляхом рейтингування відношення Інноваційного вихідного індексу до Інноваційного вхідного індексу. Він характеризує створення сприятливих умов для інноваційної результативності. За цим показником у 2017 р. Україна на 11 місці, що на одну позицію вище, ніж у 2016 р. Це свідчить про зростання ефективності інноваційної діяльності в країні (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка рейтингу деяких країн за Індексом інноваційної ефективності

Країна	Рейтинг за Індексом інноваційної ефективності					
	2010 р.	2012 р.	2014 р.	2015р.	2016 р.	2017 р.
Україна	54	14	14	15	12	11
РФ	30	43	49	60	69	75
Казахстан	77	131	118	124	108	116
Китай	14	1	2	6	7	3
США	63	70	57	33	25	21
Німеччина	56	11	19	13	9	7
Польща	85	80	76	93	66	48
Індія	101	2	31	31	63	53
Японія	18	88	88	78	65	49
Швейцарія	15	5	6	2	1	2

Джерело: сформовано за даними, наведеними у [13].

Проаналізувавши позиції України в міжнародних рейтингах, можна дійти висновку, що найактуальнішою

проблемою на сьогоднішній день є пошук інноваційної моделі розвитку підприємства, яка є фактично неодмінною

умовою побудови ефективної економіки, конкурентоспроможної на світових ринках. Для цього ми вирішили розглянути та проаналізувати сутність інноваційних моделей економічного розвитку, що використовуються в провідних країнах світу та країнах – членах ЄС, які за останні роки здійснили прорив в інноваційному розвитку і досвід яких могла би перейняти Україна.

Модель інноваційного розвитку США, є традиційною (євроатлантичною), ґрунтується на повному інноваційному циклі – від виникнення інноваційної ідеї до масового виробництва готової продукції. Характерною рисою американської моделі інноваційного розвитку є налагодження і підтримка стійких зв'язків між освітніми закладами, науково-дослідними установами та бізнес-структурами та обмежене втручання держави у розв'язання проблем інноваційного спрямування [3].

Цікавою є наступна модель інноваційного розвитку – європейська, яка стимулює інноваційний бізнес країн – членів ЄС. Програма спрямована на структурну перебудову економіки в окремих регіонах, формування новітнього технологічного базису у промисловості, створення інноваційної інфраструктури на рівні світових стандартів [6, с. 201].

Цікавим є досвід країн ЄС щодо регіоналізації інноваційного розвитку економік, а саме створення регіональних центрів розвитку науки – технопаркових структури, технополісів. Інструментами стимулювання інноваційної діяльності європейських країн є:

- гарантування державою позик;
- пільгове кредитування інноваційного підприємництва;
- податкові пільги;
- банківське кредитування.

В Японії модель інноваційного процесу заснована на лідерстві великих корпорацій та ґрунтується на розвитку прикладних наукових досліджень, на основі яких створюються унікальні зразки нових високоякісних продуктів та технологій у сфері high-tech. Характерними рисами японської моделі є:

- значна державна підтримка;
- співпраця державних структур і корпорацій;
- налагоджена система комунікацій та обміну інформацією;
- кооперація і конкуренція корпорацій на різних етапах інноваційного процесу.

Особливістю є те, що в Японії підтримка інноваційного розвитку здійснюється за допомогою «японських сюданів». Суть «сюдану» полягає в тому, що головні фірми створюють під своєю егідою спільні підприємства і розробляють спільні інвестиційні проекти для проникнення у нові сфери, що дає змогу, об'єднати фінансові та інші ресурси і ділячи ризик, готувати прориви в нових напрямках тоді, коли потреба в них стає нагальною [8, с. 141].

Імітаційна модель інноваційного розвитку використовується у Китаї. Особливістю такої моделі є те, що вона базується на активному імпорті зарубіжних технологій та їх опануванні для випуску наукомісткої продукції. Держава велику увагу приділяє науково-освітньому сектору, розвитку науки, інноваційних технологій та створення наукоємної продукції [3].

Ще варто звернути увагу на Чилійську модель інноваційного розвитку. Країна позиціонує себе як швидко зростаючу і глобалізовану економіку і прагне подолати науково-технологічне відставання від розвинених держав світу [1,

с. 15]. Національна інноваційна система Чилі базується на запозиченні нових технологій та їх поширенні. Варто зазначити, що велика частина наукових досліджень у Чилі фінансується державою, але приватний сектор економіки недостатньо бере участь в інноваційному процесі [3].

Світовий досвід становлення сучасних інноваційних моделей економічного розвитку країн світу та країн – членів ЄС, показує, що існує великий арсенал методів і відповідних державних інститутів для активізації інноваційного розвитку в національних умовах. До таких, зокрема, можна віднести:

- державна інноваційна політика;
- розробка національної системи впровадження науково-технічних досягнень;
- створення механізму взаємодії бізнесу, науки і влади;
- розробка законодавчих та нормативно-правових механізмів управління інноваціями;
- розвиток фондів державного венчурного капіталу та венчурного бізнесу;
- подальший розвиток інноваційних структур регіонального типу і створення пільгових умов для їх функціонування;

– активізувати процес кластерного підходу, створення потужних науково-виробничих комплексів, регіональних центрів розвитку науки – технопарків, технополісів, кластерів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Викладене дозволяє зробити висновок, що актуалізація питання інноваційної діяльності, є фактично неодмінною умовою побудови ефективної економіки, конкурентоспроможної на світових ринках.

Для реалізації інноваційної економіки в Україні головними напрямками діяльності мають стати: розбудова технологічного рівня економічної системи; визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності регіонів; розробка законодавчо-нормативних та податкових заходів для підвищення інноваційної активності підприємств; розробка державних програм щодо проведення масштабних науково-дослідних і експериментально-конструкторських робіт; створення мотиваційних механізмів для ефективного використання освітнього та наукового потенціалу; популяризація та стимулювання впровадження сучасних методів менеджменту, маркетингу і логістики в діяльність підприємств.

Список використаної літератури

1. Бахчисарай, В. Ю. Організаційно-економічне забезпечення формування національної інноваційної системи: світовий досвід / В. Ю. Бахчисарай // Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. – 2013. – Т. 18. – Вип. 4/1. – С. 13–16.
2. Ллюхіна, В. В. Проблема впровадження інноваційної моделі розвитку економіки України / В. В. Ллюхіна // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право. – 2015. – Вип. 27. – С. 27–34.
3. Кваша, О. С. Інноваційний розвиток економіки України: світовий досвід та рекомендації для України / О.С. Кваша // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2016. – Вип. 6(1). – С. 150–154.
4. Козлова, А. І. Інноваційна модель розвитку економіки України: міжнародні пріоритети / А. І. Козлова // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2012. – № 725 : Проблеми економіки та управління. – С. 125–129.

5. Кравчук, А. В. Інноваційна модель розвитку підприємств України / А. В. Кравчук, О. В. Декалюк // Розвиток соціально-економічних відносин в умовах трансформації України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bookss.co.ua/book_rozvitok-socialnoekonomichnih-vidnosin-v-umovah-transformaci-ukrani_782/7_nnovacijna-model-rozvitku-pidpriyemstv-ukrani.
6. Марчук, Л. П. Зарубіжні моделі інноваційного розвитку економіки: вибір для наслідування / Л. П. Марчук // Економіка і регіон. – 2011. – № 2(29). – С. 200–204.
7. Никифорок, Г. Й. Міжнародний досвід підтримки інноваційного розвитку та можливості його використання в Україні / Г. Й. Никифорок // 69-та студентська науково-технічна конференція. Секція «Економіка і менеджмент»: збірник тез доповідей / Національний університет «Львівська політехніка». – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – С. 140–142.
8. Саліхов, О. Б. П'ять кроків до створення та успішної реалізації національної інноваційної стратегії. Досвід Європи / О. Б. Саліхов, О. В. Крехівський // Економіка та держава. – 2011. – № 1. – С. 9–11.
9. Санто, Б. Инновация как средство экономического развития / Б. Санто; пер. с венгерского. – М.: Прогресс, 1990. – 296 с.
10. Стан інноваційної діяльності та діяльності у сфері трансферу технологій в Україні у 2016 році / Аналітична довідка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/innovatsii-transfer-tehnologiy/stan2.pdf>.
11. Хомік, В. В. Теоретичні дослідження інноваційної активності регіону / В. В. Хомік // Економічні науки. – Серія «Регіональна економіка»: збірник наукових праць; Луцький національний технічний університет. – Випуск 7 (27). Частина 5. – Луцьк, 2010. – С. 264–277.
12. Шумпетер, Й. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) / Й. Шумпетер; пер. с нем. В. С. Автономова, М. С. Любского, А. Ю. Чепуренко; общ. ред. А. Г. Милейковского. – М.: Прогресс, 1982. – 455 с.
13. The Global Innovation Index 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://globalinnovationindex.org/userfiles/file/reportpdf/GII-2015-v5.pdf>.

References

1. Bakhchysarai, V. Yu. (2013), “Organizational and economic support for the formation of a national innovation system: world experience”, *Visnyk ONU imeni I. I. Mechnykova*, vol. 18, issue. 4/1, pp. 13–16.
2. Pliukhina, V. V. (2015), “The problem of introducing an innovative model for Ukraine’s economy development”, *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 18: Ekonomika i pravo*, vol. 27, pp. 27–34.
3. Kvasha, O. S. (2016), “Innovative development of the Ukrainian economy: world experience and recommendations for Ukraine”, *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, vol. 6(1), pp. 150–154.
4. Kozlova, A. (2012), “Innovative model of Ukraine’s economy development: international priorities”, *Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska politekhnikha”. Problemy ekonomiky ta upravlinnia*, no. 725, pp. 125–129.
5. Kravchuk, A. V. and Dekaliuk, O. V. (2006), “Innovative model of development of enterprises of Ukraine”, available at: http://bookss.co.ua/book_rozvitok-socialnoekonomichnih-vidnosin-v-umovah-transformaci-ukrani_782/7_nnovacijna-model-rozvitku-pidpriyemstv-ukrani (Accessed 27 May 2018).
6. Marchuk, L. P. (2011), “Foreign models of innovative economic development: choice for imitation”, *Ekonomika i rehion*, no. 2(29), pp. 200–204.
7. Nykyforuk, H. Y. (2011), “International experience in supporting innovation development and its use in Ukraine”, *69-ta studentska naukovo-tekhnichna konferentsiia. Sektsiia “Ekonomika i*

- menedzhment*” [69th Student Scientific and Technical Conference. Section “Economics and Management”], zbirnyk tez dopovidei [collection of abstracts], Lviv, October-November 2011, pp. 140–142.
8. Salikhov, O. B. and Krekhivskiy, O. V. “Five Steps to Creating and Successful Implementation of a National Innovation Strategy. The experience of Europe”, *Ekonomika ta derzhava*, no. 1, pp. 9–11.
  9. Santo, B. (1990), *Innovacija kak sredstvo jekonomicheskogo razvitija* [Innovation as a means of economic development], Progress, Moccow, Russia.
  10. Official site of Ministry of Education and Science of Ukraine (2017), “Status of Innovation and Technology Transfer Activities in Ukraine in 2016”, available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/innovatsii-transfer-tehnologiy/stan2.pdf> (Accessed 27 May 2018).
  11. Khomik, V. V. (2010), “Theoretical studies of region’s innovation activity”, *Ekonomichni nauky. Seriia «Rehionalna ekonomika»*, issue 7(27), vol. 5, pp. 264–277.
  12. Shumpeter, J. (1982), *Teorija jekonomicheskogo razvitija (Issledovanie predprinimatel'skoj pribyli, kapitala, kredita, procenta i cikla konjunktury)* [The theory of economic development (Study of entrepreneurial profit, capital, credit, interest and cycle of conjuncture)], Progress, Moccow, Russia.
  13. Official site of “Global Innovation Index” (2016), “The Global Innovation Index 2015”, available at: <https://globalinnovationindex.org/userfiles/file/reportpdf/GII-2015-v5.pdf> (Accessed 27 May 2018).

Бібліографічний опис для цитування:

Гарник, О. А. Формування ефективної інноваційної моделі розвитку економіки України / О. А. Гарник // Науковий журнал «Економічні горизонти». – 2018. – № 2(5). – С. 12–19.

JEL Classification: F20, H73, O11, O33

CHARACTERISTICS OF INNOVATION AND INVESTMENT ASPECTS OF THE STATE REGULATION IN UKRAINE AND IN THE WORLD**Viacheslav Melnyk, Oksana Penkova**

Abstract. The quality of the production machinery of Ukraine depends directly on the state and functioning of light industry. That is why the necessity of determining the prospects of light industry development in the conditions of the instability of the environment becomes urgent. The purpose of the article is to study the state of light industry in Ukraine and to determine the prospects to develop this type of economic activity in an unstable environment. The condition and peculiarities of light industry development in Ukraine under conditions of unstable external environment are considered. The factors that negatively influence light industry development are determined. Approaches to the prospects of light industry development on the way of Ukraine's integration into the EU are outlined. Light industry is a very promising industry. The main perspectives, in case of which the light industry of Ukraine would return the lost power, could be attributed to: improvement of the tax system; the organization of control over the use of working capital, the introduction of preferential lending to enterprises for the purchase of raw materials, which is not enough in Ukraine, the modernization of general production, the development of a new kind of goods; stimulating the development of its own raw material base of light industry; introduction of scientific and technological progress in light industry of Ukraine; improvement of the tariff-and-tariff regulation of the system of protection of the domestic commodity producer; expansion of the assortment of goods for different segments of the population; creation of conditions for the development of civilized channels of retail sales of goods; promotion of joint ventures, mergers of enterprises in the technological chain; stimulating the development of small enterprises for the production of clothing, footwear, and other consumer goods; improvement of working conditions and protection of the rights of employees of light industry enterprises.

Keywords: state, innovations, development, policy, experience, economic, technologies, competitiveness, strategy.

УДК 330.341.1:338.24(477):330(419)

ХАРАКТЕРИСТИКА ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИХ АСПЕКТІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ**Мельник В. В., Пенькова О. Г.**

Анотація. Сучасна логіка інноваційного розвитку змінюється від позицій невтручання держави до активного державного стимулювання інноваційної діяльності на умовах державно-приватного партнерства. Державному регулюванню притаманний постійний пошук оптимального співвідношення ринкової та державної складових. Поєднання цілей регіональної політики з іншими пріоритетами в єдину державну стратегію – мета кожної демократичної держави. Створення механізму взаємодії та партнерства влади, бізнесу й громадськості – світовий досвід, втілений в життя інститутами Європейського Союзу, інтеграцію до якого проголошено пріоритетним завданням української державної політики. Поступова трансформація полягає на поетапних змінах і плавною адаптацією до цих змін. Натомість раптова трансформація базується на швидкій зміні старої влади і правопорядків, будові нової системи і її інтеграції в державні процеси.

Ключові слова: держава, інновації, розвиток, політика, досвід, технології, економіка, конкуренція, стратегія.

DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.2\(5\).2018.140637](https://doi.org/10.31499/2616-5236.2(5).2018.140637)

Problem statement. Ensuring sustainable development on the innovative basis of the domestic economy is impossible without developing an effective innovation and investment system. According to many researchers, the state should become the key player in the transformational processes, including the formation of the institutional conditions for innovation and investment activity, at the transitional stage of the economic development. In addition, the necessity of state intervention in the economy was also substantiated by D. Keynes in the 1930's, since it has been proved that the market mechanism of self-regulation is not able to overcome particular problems of the economic development, such as cyclicity, unemployment, etc.

J. M. Keynes and the post-Keynesian representatives believe that monitoring the situation of market parameters is one of the functions of the state (government). Any non-equilibrium action must be registered and based on built-in stabilizers aimed at a trajectory of balanced equilibrium growth. Thus, the government affects one or another segment of the market [20, p. 24].

The aforementioned thesis is confirmed by V. Polokhalo, Chairman of the Supreme Council of Ukraine, Committee on Science and Education. He noted that the problem of the formation of the innovation system in Ukraine is not that someone does not understand or deny innovation usefulness, but that the direct transfer of neoclassical models that have been developed in the highly developed countries of the world and are adequate only to the conditions in transition economy countries (for example, Ukraine); does not achieve the expected results. Modern logic of the innovation development is changing from the point of view of non-interference of the state to active public stimulation of innovation activity under the conditions of public-

private partnership. State regulation is fundamentally needed for the development of even the most liberal model of the economy. Roosevelt, Erhart and Thatcher brought their countries out of a crisis with a strong state power and today this is also the case in many countries [16].

Actual scientific research and issue analysis. The need for a clear state policy in the field of innovation and investment is emphasized by foreign and domestic scientists. The issues of scientific and methodological foundations of state regulation of investment and innovation activity are investigated in the works of V. Heits, M. Danko, L. Zhalilo, A. Kinakh, V. Martynenko, A. Muzychenko, M. Krupka, B. Santo, A. Utkin and others.

Research goals. It is extremely important to investigate the mechanisms of state regulation of innovation and investment activity and the conditions for the formation and implementation of the state's innovation and investment policy.

Statement of basic materials. State regulation entities are central, regional, municipal or communal management bodies. There are the following types of state regulation:

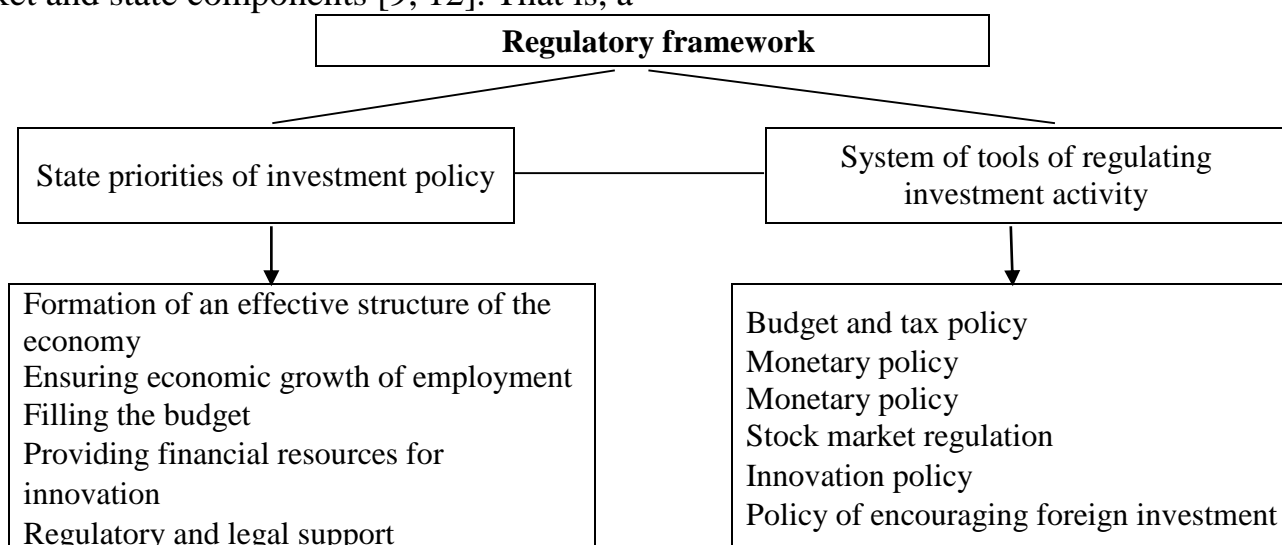
- it is full state monopoly in the management of the economy. It was characteristic for the USSR as well as for the countries of the socialist community but it is still preserved in some post-communist states;

- they are various options for a combination of market and government regulators. They are implemented in the "Japanese", "Swedish" models, in the model of socially oriented market economy of Germany, Austria and in the "Chinese" version of development;

- it is extreme liberalism which recognizes only the conditions of unlimited private enterprise. It is mainly peculiar to the USA [4, p. 77].

State regulation is characterized by a constant search for an optimal ratio of market and state components [9, 12]. That is, a

flow chart of the state regulation of the investment process is proposed (Fig. 1) [18].

Fig. 1. Flow chart of the state regulation of the investment process

Source: [18].

Perhaps in Ukraine, the scope of state regulation may be much wider than in traditionally market countries. However, this does not mean that you can reject foreign experience. On the contrary, it needs to be comprehensively studied and, at the same time, certain conclusions should be made. The combination of regional policy objectives with other priorities in a single state strategy is the goal of every democratic state. Developing a mechanism for interaction and partnership between government, business and public is the world experience, implemented by the institutes of the European Union. Its integration has been declared a priority task of the Ukrainian state policy [5, p.103].

Ukraine, as well as a number of other countries in Europe and Asia, is at the beginning of reforming economic structures. The functioning of the state regulation mechanism is a prerequisite for Ukraine for a successful reforming of the market economy system. Our country does not have enough own experience in the formation

and use of market system. Thus, it is expedient to study and use the practice of state regulation of developed countries. Studying the experience will avoid repeating many mistakes in the development of the economy [22, p. 56].

In accordance with international commitments and the strategic goal of further European integration, Ukraine will continue transformation on the basis of strengthening democracy, rule of law, respect for human rights, the principle of the separation of powers and independence of the judiciary and democratic elections in accordance with the norms and standards of the OSCE and the Council of Europe. A man, his life and health, honor and dignity, inviolability and security are recognized in Ukraine as the highest social value [8].

A characteristic feature of the European Union policy in the 1990's and the beginning of the XXI century is to increase attention to the improvement of national innovation systems and to increase the role of human and intellectual capital as main

sources of the economic and social development [10].

This orientation is based on a number of conceptual documents of the EU which have been developed in recent years and are of great practical importance. Among them, the most significant documents are the report of the EU Commission "Towards the European Research Area", the materials of the sessions of the European Union in Lisbon and Barcelona and the Sixth Framework Program for Research in the EU. They served as the start of active actions to deepen the integration of the innovation cycle in the region, especially its initial stage (the education and training system) and, ultimately, the formation of the innovation system across the European region [1].

State regulation is necessary for the successful transformation of the results of scientific and technological activities into an innovative product as a market economy is not always able to do it in view of the high cost and the long payback period of innovative projects. The state regulation of IP commercialization refers to a set of actions and measures implemented by the state through relevant authorities, regulations and state target programs in order to identify main economic processes for obtaining revenues from private and state-owned intellectual property objects. Consequently, such regulation actually provides for the promotion of the creation of rights to intangible assets that will be in the interests of all interested groups of economic entities. Such actions and measures form a state-stimulating regulatory policy for IP organizational and economic relations [14].

Another trend of the last decade is that the private sector spending on R & D both in the European region and in other developed regions of the world is largely "fed

up" with the venture capital market which tends to expand [15].

Support for small and medium-sized enterprises is particularly important as the experience of the United States, Canada and Europe shows that about 80% of new jobs are created due to the growth of existing businesses in the city. Moreover, the recent experience of Central Europe proves that cities that are too relying on a large employer or an industry are exposed to the economic risk. A balanced and healthy economy should include a number of different small (up to 50 employees) and medium (up to 250 employees) enterprises, including trade, commercial and service enterprises, to meet the needs of citizens and diversify the economy [7].

Gradual transformation consists of phased changes and smooth adaptation to these changes. Instead, the sudden transformation is based on the rapid change of the old power, law and order, the structure of the new system and its integration into state processes.

T. Mikhalsky has identified reforms that apply to all sectors of the economy. This is primarily a reform in the large-scale sector where industry and agriculture need to be restructured and ruined by the ruling elite; changes in the financial sector, namely, creation of a modern banking sector and introduction of new rules of cooperation with other countries; changes in administrative and legal systems, for example, creation of a new tax system [13].

Thus, an analysis of the dynamics of post-communist transformations in Ukraine and Poland shows that states can develop for a long time in practically opposite directions, even similar in the cultural and historical aspect. In the context of the neighborhood with Russia, it can be stated

that the geopolitical situation has a significant impact on domestic affairs. In particular, the Ukrainian realities indicate that the Russian direct influence may worsen the situation in the country and the proximity of Poland to the EU developed countries will be able to stimulate social and economic development. Today, the experience of other countries in reforming social relations, economy and conducting administrative reform is especially valuable to Ukraine [11].

The Ukrainian-Polish relations of a new format began on October 1, 1991, with the signing of an agreement between the Governments of Ukraine and the Republic of Poland on trade and economic cooperation [21]. On December 18, the same year, on the initiative of the Polish government in Zamost city, there was a regional meeting of representatives of the

border regions of Ukraine and the provinces of Poland [6, p. 335-337].

Poland chose the path of a sudden transformation which led to the transition from a planned economy to a market one and changed the whole political system and socio-economic structure. The sequence of changes in the sudden transformation by L. Baltserovich is as follows: macroeconomic stabilization, microeconomic liberalization (which consists in the elimination of restrictions imposed by the authorities on entrepreneurial activity, elimination of price control and restrictions on foreign trade), as well as radical reconstruction which task is privatization of state-owned enterprises, regionalization of state administrations, the reform of the tax system and creation of new institutions such as the stock exchange [3].

Table 1

Types of incentives to stimulate investment activity in Poland

Type of incentives	Maximum support	Responsible authority
Incentives in the field of taxation		
Income tax for legal (physical) persons for activities in a special economic zone	– 50% of investment costs – 50% of biennial expenditures for newly recruited workers – 40% in six voivodships – 30% for Warsaw and Mazowieckie Voivodeship	– Administration of a special economic zone
Real estate tax	– Ability to reduce the tax rate or exemption from payment	– Council of a gmina (town, village)
Transport tax	– Ability to reduce the tax rate until the full exemption from payment	
Financial support for investment from the state budget		
Investment grants	– Up to 50% of the maximum level of state aid	– Ministry of Economy, Labor and Social Policy
Employment grants	– Up to 4000 euros for one created job but no more than 50% of biennial payouts for new employees	
Retraining grants	– Up to 1150 euros per employee	
Grants for infrastructure development of a city or a village in connection with the investment	– Up to 50% of investment costs	

Source: [7].

Table 1 shows the types of incentives that are used in Poland to stimulate investment activity with Ukraine and other coun-

tries [17]. The World Bank data on Poland's foreign direct investments shows that the types of incentives are effective. In 2009, direct foreign investments of Poland

amounted to about \$14388 million, in 2010 it was \$1707 million and in 2011 – \$17357 million [19].

Conclusions and directions for future research. However, there is no doubt that the main factor in the success of post-totalitarian transformation is the level of development of civil society. An example of Poland proves that the key role in this process lies with the positive will of the

people themselves who are able to unite and ultimately achieve significant economic success, for the sake of development. Such an association involves establishing constructive cooperation between the public sector and the public. Otherwise, there is no reason to hope to overcome negative trends in the development and improvement of the social and economic situation in Ukraine.

References

1. Arnold, E., Clark, J. and Bussillet, S. (2004) *Impacts of the Swedish competence centres programme 1995-2003*, Swedish Agency for Innovation Systems, Stockholm, Sweden.
2. Bąk, M. (2006), *Europa Środkowa i Wschodnia wobec wyzwania transformacyjnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdansk, Poland.
3. Balcerowicz, L. (1997), *Socjalizm, kapitalizm, transformacja, szkice z przełomu epok*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warsaw, Poland.
4. Bashlai, S. V. and Shumkova, O. V. (2006), “The role of the banking system in the development of the financial market of Ukraine”, *Problems and prospects of development of the banking system of Ukraine*, vol. 5, pp. 33–36.
5. Berehovi, T. A. (2011), “Experience of regional development of the EU and its projection to Ukraine”, *Actual problems of public administration*, no. 2(26), pp. 103–107.
6. Biletska, H. M. (2007), “Regionalization is the EU prospects”, *Yevropejski intehratsiini protsesy i transkordonne spivrobotnytstvo* [European Integration Processes and Cross-Border Cooperation], Tezy dopovidei IV Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii [Theses of reports of IV International scientific-practical conference], Lutsk, Ukraine, May 17–18, 2007, pp. 335–338.
7. Mier, R. (ed.) and Giloth R. (1993), “Cooperative leadership for community problem solving in *Social justice and local development policy*, Newbuiy Park CA, Sage, pp. 165–181.
8. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), *The Constitution of Ukraine*, Parliamentary Publishing House, Kyiv, Ukraine.
9. Kriuchkova, I. V. and Popelniukhov, R. V. (2010), “Theoretical and methodological aspects of state regulation of investment policy as an important factor of economic growth”, *Bulletin of Khmelnytsky National University*, no. 1, vol. 1, pp. 298–301.
10. Kuzin, D. (1993). “Industrial policy of developed countries: goals, tools, assessments”, *Voprosy jekonomiki*, no. 91, pp. 133–144.
11. Lesechko, M. and Chemerys, A. (2001), “Administrative reform: Polish experience and Ukrainian realities”, *Actual problems of public administration*, no. 5, pp. 92–105.
12. Meher, M. (2010) “Direct foreign investment and their impact on the regional economy in Ukraine”, *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*, issue 20(5), pp. 227–235.
13. Mikhalsky, T. A. (ed.) (2006), “Geographical approach to the transformation process in European post-communist countries” in *The Geographical Aspects of the Transformation Process in Central and East-Central Europe*, Wydawnictwo Bernardinum, Gdynia-Pelplin, Poland, pp. 7–26.
14. Nevinchanyi, I. S. (2011), “State regulation of intellectual property in Ukraine”, Ph.D. Thesis, Economy and national economy administration, Academy of municipal administration, Kyiv, Ukraine.
15. North, D. (2000), *Institutions, institutional change and functioning of the economy*, Osnovy, Kyiv, Ukraine.

16. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), Parliamentary hearings “Strategy of innovative development of Ukraine in 2010-2020 in the context of globalization challenges”, available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2632-17> (Accessed 22 May 2018).
17. Official site of Polish Agency for Information and Foreign Investments, available at: <http://www.paiz.gov.pl/index>. (Accessed 22 May 2018).
18. Reznik, N. P. (2008), “Foreign investment experience in the agricultural industrial complex”, *Kul'tura narodov Prichernomor'ja*, no. 147, pp. 77–80.
19. Official site of The World Bank (2018), Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$), available at: <http://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD> (Accessed 22 May 2018).
20. Stechenko, D. M. (2000), *Upravlinnia rehionalnym rozvytkom* [Regional development management], Vyshcha shkola, Kyiv, Ukraine.
21. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine (1991), Agreement between the Government of Ukraine and the Government of the Republic of Poland on Trade and Economic Cooperation, available at: <http://www.mfa.gov.ua>. (Accessed 22 May 2018).
22. *Ukraina. Finansovyi sektor ta ekonomika: nova stratehiia reform* [Ukraine. Financial sector and economy: a new reform strategy], Materialy konferentsii [Materials of the Conference], June 22-23, 2006, 124 p.

Literature

1. Arnold, E. Impacts of the Swedish competence centres programme 1995-2003 / E. Arnold, J. Clark, S. Bussillet ; Swedish Agency for Innovation Systems. – Stockholm, 2004. –173 p.
2. Bąk, M. Europa Środkowa i Wschodnia wobec wyzwania transformacyjnego / M. Bąk. – Gdańsk : Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego. – 2006. – 225 p.
3. Balcerowicz, L. Socjalizm, kapitalizm, transformacja, szkice z przełomu epok / L. Balcerowicz. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN. – 1997. –176 p.
4. Башлай, С. В. Роль банківської системи в розвитку фінансового ринку України / С. В. Башлай, О. В. Шумкова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць.– Суми : УАБС НБУ, – 2006. – Т. 5. – С. 33–36.
5. Береговой, Т. А. Досвід регіонального розвитку ЄС та його проєкція на Україну / Т. А. Береговой // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. ОРІДУ. – 2011. – Вип. 2(26). – С. 103–107.
6. Білецька, Г. М. «Регіоналізація» – перспективи ЄС / Г. М. Білецька // Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво : тези доповідей IV Міжнар. наук.-практ. конф. (17–18 травня 2007 р., м. Луцьк). – Луцьк : РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки. – 2007. – С. 335–338.
7. Mier, R. Cooperative leadership for community problem solving / R. Mier (ed.), R. Giloth // Social justice and local development policy. – Newbury Park CA; Sage, 1993. – P. 165–181.
8. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. ; зі змінами згідно із Законом України від 8 груд. 2004 р. № 2222. – К. : Парламентське видво. –2005. – 98 с.
9. Крючкова, І. В. Теоретико-методологічні аспекти державного регулювання інвестиційної політики як важливого фактора економічного зростання / І. В. Крючкова, Р. В. Попельнюхов // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 1. – Т. 2. – С. 298–301.
10. Кузин, Д. Промышленная политика развитых стран: цели, инструменты, оценки / Д. Кузин // Вопросы экономики. – 1993. – № 91. – С. 133–144.
11. Лесечко, М. Адміністративна реформа: досвід Польщі та українські реалії / М. Лесечко, А. Чемерис // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. ОФ УАДУ. – 2001. – № 5. – С. 92–105.

12. Мегер, М. Прямі іноземні інвестиції та їхній вплив на регіональну економіку в Україні / М. Мегер // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.5. – С. 227–235.
13. Michalski, T. A Geographical approach to the transformation process in European post-communist countries // The geographical aspects of the transformation process in Central and East-Central Europe / T. Michalski (red.). – Gdynia-Pelplin : Wydawnictwo “Bernardinum”, 2006. – S. 7–26.
14. Невінчаний, І. С. Державне регулювання інтелектуальної власності в Україні / І. С. Невінчаний : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – К., – 2011. – 20 с.
15. Норт, Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Даглас Норт ; пер. з англ. І. Дзюб. – К. : Основи, –2000. – 198 с.
16. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / парламентські слухання. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rada.gov.ua/zakon/new/par_sl/index.htm.
17. Польське агентство інформації і іноземних інвестицій. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.paiz.gov.pl/index>.
18. Резнік, Н. П. Зарубіжний досвід інвестування в агропромисловий комплекс / Н. П. Резнік // Культура народів Причерномор'я. – 2008. – № 147. – С. 77–80.
19. Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Світового Банку. – Режим доступу : <http://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD>.
20. Стеченко, Д. М. Управління регіональним розвитком : навч. посіб. / Д. М. Стеченко. – К. : Вища шк., 2000. – 223 с.
21. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про торгівлю та економічне співробітництво від 01.10.1991 р. // Міністерство закордонних справ. Угода. Міжнародні договори Ф.–ugod d32. – К., 1991. – С. 1–4. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mfa.gov.ua>.
22. Україна. Фінансовий сектор та економіка: нова стратегія реформ : матеріали конф. 22-23 червня 2006 р. – К. : Козаки, 2006. – 124 с.

Бібліографічний опис для цитування:

Melnik V. V. Characteristics of innovation and investment aspects of the state regulation in Ukraine and in the world / V. V. Melnik, O. H. Penkova // Науковий журнал «Економічні горизонти». – 2018. – № 2(5). – С. 20–27.

УДК 330.341.1:339(477)

ВПЛИВ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ РЕФОРМИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ**Савченко В. Ф., Стойка В. О. Стойка С. О.**

Анотація. У статті досліджено особливості реалізації окремих напрямків адміністративно-територіальної реформи в Україні. Розглянуто основні праці сучасних вчених стосовно даного питання. Проаналізовано динаміку капітальних інвестицій та чисельності зайнятого населення у віці від 15 до 70 років у регіонах України. Зазначено, що проведення реформи адміністративно-територіального устрою України – зважене та доволі вірне рішення на сучасному етапі трансформації національної економіки, яке може позитивно вплинути на соціально-економічний розвиток регіонів країни.

Ключові слова: адміністративно-територіальна реформа, соціально-економічний розвиток, капітальні інвестиції, ринок праці, об'єднані територіальні громади.

JEL classification: D73, E22, J18, H53, R13

THE INFLUENCE OF ADMINISTRATIVE-TERRITORIAL REFORM ON SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE**Volodymyr Savchenko, Vitalii Stoika, Serhii Stoika**

Abstract. The article investigates the main peculiarities of administrative-territorial reform implementation in Ukraine. The main works of modern researchers in relation to this issue are considered. The author analyses the dynamics of capital investments and the number of the employed population aged 15 to 70 in the regions of Ukraine. It can be noted that the dynamics of most regions' development in 2017 in comparison to previous years is positive. The percentage of capital investment growth is higher in regions where a large number of united territorial communities can be traced. We can also say, that the dynamics of labour market indicators in some areas are improving. The magnitude of capital investment and the business climate on regional labour markets affect the number of subjective and objective factors such as the armed conflict in the east of our country, and the rate of return on invested capital, inflation, the value of wages, the ability to make profits and revenues abroad, etc.

The results of large-scale reforms can not immediately appear themselves in the indicator of growth. However, the initiated changes in the administrative-territorial structure of the country will necessarily give a positive result, particularly in terms of financing and giving more proxies to the local authorities. It is said that the reform of the Ukrainian administrative-territorial system is a balanced and fairly correct decision at the present stage of national economic growth that can positively influence the country's regions social and economic development. In our opinion, the previous format was imperfect and manifested in the inefficient allocation and reallocation of budgetary resources to the needs of society. The modern model of the administrative-territorial structure of Ukraine is aimed at ensuring the stable development of our state's territorial entities. Because it provides a change of proxies in terms of local taxes and fees introduction and mobilization, which will enable to fill local budgets and effectively redistribute financial resources.

Keywords: administrative-territorial reform, social and economic development, capital investments, labor market, united territorial communities.

DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.2\(5\).2018.140640](https://doi.org/10.31499/2616-5236.2(5).2018.140640)

Постановка проблеми. Негативні економічної системи України зумовили явища у розвитку соціально-необхідність проведення змін у

адміністративно-територіальному устрою держави. Питання формування найбільш ефективного адміністративно-територіального устрою постало ще з часів набуття Україною статусу незалежності. Досвід показує, що на даному етапі потрібно впроваджувати новації, які поступово приводитимуть територіально-адміністративний устрій до моделей країн Європейського Союзу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Особливості соціально-економічного розвитку регіонів та основні зміни у частині реформування адміністративно-територіального устрою України висвітлено у працях таких вчених як: Гейко Л., Довгаль С., Доскіч Л., Малько О., Панов А., Симоненко В., Христенко О. та інші. Ми віддаємо належне внеску науковців у розробку даної проблематики, проте сучасні особливості запровадження адміністративно-територіальної реформи в Україні зумовлюють необхідність подальших досліджень.

Формулювання цілей дослідження. Мета статті полягає у дослідженні сучасних особливостей запровадження адміністративно-територіальної реформи в Україні та її впливу на соціально-економічний розвиток країни.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Територіальний устрій нашої держави визначено та затверджено у розділі X (стаття 132) Конституції України, де зазначено, що він «...ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості і соціально-економічного розвитку регіонів...» і визначено складові системи адміністративно-територіального устрою країни [4].

Малько Ю. дослідила основні причини, що зумовлюють потребу перегляду адміністративно-територіального устрою України: депопуляція сільського населення, занепад сільських населених пунктів, територіальні бар'єри у частині ведення бізнесу, недостатній рівень співпраці та партнерства, незавершений розподіл повноважень між органами влади. Це дало можливість автору обґрунтувати базові складові концепції адміністративно-територіального устрою, орієнтованої на створення конкурентоспроможних громад, зокрема: тяжіння до поселень-домінантів; доступність публічних послуг; планування території; децентралізація адміністративних функцій; бюджетна автономія та фінансова самостійність [5, с. 40]. Ми вважаємо, що до базових складових концепції доцільно також додати необхідність забезпечення прозорості процедури виборів на місцевому рівні та створення належного контролю за діяльністю місцевих органів влади.

У 2014 році Україна розпочала новий етап реформування адміністративно-територіального устрою. Європейський вектор розвитку вимагає посилення ролі виборних органів місцевого самоврядування. Нагальною потребою стає делегування управлінських функцій від вищих ланок до нижчих, надання більш широких повноважень регіонам, підвищення ефективності самоврядування [2, с. 213].

Гейко Л. стверджує, що базисом для проведення реформи адміністративно-територіального устрою мають стати: визначення територіальної основи органів місцевого самоврядування та виконавчої влади; розмежування повноважень державної влади між органами

місцевого самоврядування різних рівнів; розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування та виконавчої влади; визначення потреб у обсягах ресурсів на кожному рівні; повноцінна звітність органів місцевого самоврядування перед виборцями і державою. Важливим результатом реформи має стати децентралізація влади. Саме завдяки децентралізації можуть бути досягнуті завдання підвищення рівня та якості життя, обсягу та якості суспільних послуг, їх максимального наближення до споживача. Фінансова децентралізація створює умови для соціально-економічного розвитку територій. Державна фінансова підтримка об'єднаних територіальних громад сприятиме зміцненню соціальної інфраструктури, збереженню існуючих та створенню нових робочих місць [1, с. 68].

На думку Христенко О. А. та Красовської Н. О., об'єднання пройшло не комплексно, без змін меж районів. Зміни відбулися лише на рівні громад, а тому залишилася частина територій, що мають населені пункти у підпорядкуванні районів. Зазначені райони є недостатньо розвинутими у інфраструктурному та фінансовому плані, оскільки більшу частку сіл і селищ отримали новоутворені об'єднані громади. Автори відзначають окремі перешкоди, які виникають у процесі проведення адміністративно-територіальної реформи, що стосуються невідповідності методиці формування спроможних територіальних громад, колізій, які бувають при затвердженні перспективних планів ОТГ, відсутності необхідного рівня компетенції щоб управляти територією об'єднаної громади тощо [8, с. 196]. Науковці слушно зауважують стосовно незручності територій, що мають у підпорядкуванні району частину населених пунктів. Є випадки,

коли територія одного підприємства розподіляється між двома громадами. Внаслідок цього виникають безкінечні суперечки та непорозуміння між членами таких громад.

У цьому аспекті цікавим є досвід формування та розвитку устрою Італії, який проаналізований у праці Панова А. В. Автор зазначає, що на найнижчому рівні адміністративно-територіального устрою знаходяться комуни – об'єднання, що налічують від одного до декількох населених пунктів. У 2009 році в Італії існувало 8100 комун. Особливістю таких утворень є їх диспропорційність як з огляду на площу та кількість населення, так і на кількість комун у межах окремих територій та щільність населення. Найбільшою комуною за площею та чисельністю населення є Рим (площа – 1307,77 кв км, населення – 1 761 477 чол). Найменшою за чисельністю мешканців є Педезіна в Ломбардії, яка нараховує 34 особи, а за територією – Фієра-ді-Прімієро у Трентіно – 0,15 кв км [6, с. 58].

Причому, як зазначає автор, державна влада утворює власні територіальні органи на рівні провінцій та регіонів, а в комунах у повній мірі делегує відповідні функції органам місцевого самоврядування; фундаментальним у цьому аспекті виступає рівень провінції. Місцеве самоврядування здійснюється на всіх трьох рівнях устрою: значна ступінь децентралізації, яка полягає в широкому застосуванні принципу субсидіарності, та делегування повноважень від центральних органів влади до органів місцевого самоврядування, що для здійснення відповідних функцій наділяються повноваженнями, компетенцією, фінансовими ресурсами та відповідальністю. Представники центрального уряду, якими є префекти в провінціях та

комісари регіонів, окрім повноважень із координації дій територіальних органів державної влади, здійснюють нагляд за законністю діяльності органів місцевого самоврядування, а також виступають в якості ланки, що поєднує місцеве самоврядування й уряд [6, с. 60].

Доскіч Л. першочерговим завданням адміністративно-територіальної реформи в Україні вважає досягнення реалізації інтересів місцевих громад, а не адміністративних, політичних та економічних пріоритетів місцевих еліт. Автор вказує на необхідність створення ефективних інституційно-процедурних ін-

струментів для максимального залучення населення до процесу планування й безпосереднього проведення адміністративно-територіальної реформи України, що повинно мінімізувати роль домінуючого адміністративного чинника під час формування та реалізації перспективних планів створення об'єднаних територіальних громад на районному й обласному рівнях [3, с. 136].

Без сумніву, можна зазначити, що динаміка розвитку більшості регіонів у 2017 році в порівнянні з попередніми роками є позитивною, про що свідчить такий показник як капітальні інвестиції, величина яких зростає (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка капітальних інвестицій за регіонами у 2014-2017 роках (млн грн)

Області	Кількість ОТГ	2014 рік	приріст, %	2015 рік	приріст, %	2016 рік	приріст, %	2017 рік	приріст, %
Дніпропетровська	56	20357	-4,4	25920	+27,3	33169	+28,0	42908	+29,0
Житомирська	45	2905	-3,3	4044	+39,2	5573	+37,8	7722	+38,6
Волинська	40	3390	+4,2	6167	+82,0	6384	+3,5	7042	+10,3
Тернопільська	40	2590	-13,0	3827	+47,7	4888	+27,7	7150	+46,3
Полтавська	39	8828	-7,4	8338	-5,5	15265	+83,1	15856	+3,9
Хмельницька	39	4078	+12,1	6809	+67,0	9123	+34,0	10500	+15,1
Чернігівська	37	2621	-7,8	3550	+35,4	5318	+49,8	7351	+38,2
Запорізька	36	7034	+2,8	7794	+10,8	11040	+41,6	15880	+43,8
Львівська	35	9555	-2,3	13386	+40,1	18605	+39,0	24106	+29,6
Вінницька	34	5675	-7,1	7373	+29,9	8302	+12,6	11744	+41,4
Миколаївська	28	3771	-24,7	5990	+58,8	9730	+62,4	11178	+14,9
Сумська	28	2798	+2,8	3663	+30,9	5763	+57,3	6947	+20,5
Херсонська	26	2208	+3,9	3107	+40,7	4591	+47,7	7362	+60,4
Черкаська	26	3262	-4,4	4486	+37,5	6499	+44,9	8144	+25,3
Чернівецька	26	1687	-25,2	2789	+65,3	2669	-4,3	2992	+12,1
Одеська	25	9361	-21,1	9983	+6,6	16729	+67,6	22300	+33,3
Рівненська	25	2805	-1,1	4334	+54,5	4324	-0,2	6127	+41,7
Івано-Франківська	23	6837	+42,5	9609	+40,5	7948	-17,2	9708	+22,1
Кіровоградська	13	3122	-3,2	4057	+29,9	6355	+56,6	7321	+15,2
Харківська	12	8032	-13,6	11247	+40,0	16546	+47,1	19362	+17,0
Донецька	9	13155	-52,9	8304	-36,9	11902	+43,3	17269	+45,1
Київська	9	19653	-5,0	24359	+23,9	33411	+37,2	34494	+3,2
Луганська	8	5223	-54	2060	-60,5	4122	+100	3330	-19,2
Закарпатська	6	2639	-0,3	3778	+43,2	4663	+23,4	5624	+20,6

Джерело: складено та доопрацьовано авторами на основі даних Державної служби статистики України.

Ми намагалися прослідкувати зміни у динаміці капітальних інвестицій і чисельності зайнятого населення у областях України, де створено об'єднані територіальні громади. Звичайно, буде не зовсім правильним зробити висновок, що це трапилося завдяки формуванню ОТГ. Проте, проаналізувавши дані табл.

1, можна побачити, що відсоток приросту капітальних інвестицій більший у регіонах, де простежується більша кількість об'єднаних територіальних громад.

Дещо покращується динаміка показників на ринку праці в окремих областях, про що свідчать дані табл. 2.

Таблиця 2

Динаміка чисельності зайнятого населення у віці 15-70 років за регіонами (тис осіб)

Області	Кількість ОТГ	2014 рік	приріст, %	2015 рік	приріст, %	2016 рік	приріст, %	2017 рік	приріст, %
Дніпропетровська	56	1473	-3,8	1480	+0,5	1425	-3,7	1391	-2,4
Житомирська	45	515	-6,7	507	-1,6	508	+0,2	511	+0,6
Волинська	40	411	-7,8	397	-3,4	382	-3,8	366	-4,2
Тернопільська	40	416	-6,1	406	-2,4	408	+0,5	399	-2,2
Полтавська	39	603	-6,9	584	-3,2	570	-2,4	575	+0,9
Хмельницька	39	522	-9,1	500	-4,2	510	+2,0	516	+1,2
Чернігівська	37	439	-7,2	432	-1,6	425	-1,6	426	+0,2
Запорізька	36	774	-5,8	745	-3,7	735	-1,3	720	-2,0
Львівська	35	1038	-6,1	1042	+0,4	1047	+0,5	1051	+0,4
Вінницька	34	662	-6,1	675	+2,0	659	-2,4	641	-2,7
Миколаївська	28	501	-6,2	509	+1,6	498	-2,2	490	-1,6
Сумська	28	481	-6,8	470	-2,3	478	+1,7	481	+0,6
Херсонська	26	450	-6,3	446	-0,9	441	-1,1	442	+0,2
Черкаська	26	524	-6,8	523	-0,2	517	-1,1	518	+0,2
Чернівецька	26	371	-5,4	367	-1,1	376	+2,5	379	+0,8
Одеська	25	1009	-5,2	1016	+0,7	1000	-1,6	987	-1,3
Рівненська	25	476	-3,8	488	+2,5	474	-2,9	460	-3,0
Івано-Франківська	23	548	-2,7	558	+1,8	557	-0,2	559	+0,4
Кіровоградська	13	391	-9,9	387	-1,0	376	-2,8	377	+0,3
Харківська	12	1225	-4,5	1231	+0,5	1237	+0,5	1247	+0,8
Донецька	9	1752	-11,0	756	-56,8	748	-1,1	734	-1,9
Київська	9	724	-4,5	740	+2,2	736	-0,5	741	+0,7
Луганська	8	878	-13,2	306	-65,1	298	-2,6	292	-2,0
Закарпатська	6	521	-3,7	519	-0,4	505	-2,7	496	-1,8

Джерело: складено та доопрацьовано авторами на основі даних Державної служби статистики України.

На величину капітальних інвестицій та кон'юнктуру регіональних ринків

праці впливає значна кількість суб'єктивних та об'єктивних чинників, таких як

збройний конфлікт на сході країни, а також норма прибутку на вкладений капітал, інфляція, величина заробітної плати, можливість отримувати прибутки та доходи за кордоном тощо.

Результати масштабних реформ не можуть миттєво проявлятися у зростанні показників. Проте, на нашу думку, започатковані зміни адміністративно-територіального устрою країни обов'язково дадуть позитивний результат, зокрема у частині фінансування та надання більших повноважень місцевим органам влади.

Разом з тим, Симоненко В. К. проаналізував дії законодавчої та виконавчої влади за останні чотири роки щодо проведення найважливіших реформ і дійшов до висновку, що:

- процес проведення реформ зведений до вирішення питань децентралізації, добровільно-механічного створення об'єднаних громад;
- реалізуються не основні реформи (адміністративна і адміністративно-територіальна), а вузьконаправлена секторальна реформа;
- децентралізація, що проводиться за нинішніми лекалами, нічого

кардинально не вирішує. Ефективність процесу децентралізації може бути досягнута тільки за умови одночасного і успішного проведення адміністративної і адміністративно-територіальної реформ [7, с. 5].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підводячи підсумки, можна зазначити, що розгортання реформи адміністративно-територіального устрою України – зважене та доволі вірне рішення на сучасному етапі розвитку національної економіки. Попередній формат, на нашу думку, був недосконалим, що проявлялось у неефективному розподілі та перерозподілі бюджетних ресурсів на потреби суспільства.

Сучасна модель адміністративно-територіального устрою України орієнтована на забезпечення стабільного розвитку територіальних утворень нашої держави. Адже вона передбачає зміну повноважень у частині запровадження та мобілізації місцевих податків і зборів, що дасть можливість наповнити місцеві бюджети та ефективно перерозподіляти фінансові ресурси.

Список використаної літератури

1. Гейко, Л. Ціль та сутність реформування системи місцевого самоврядування та територіальної організації влади / Л. Гейко, Ю. Луценко, Р. Ковальова // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. – 2017. – № 7–8. – С. 64–78.
2. Довгаль, С. В. Макроекономічні аспекти реформування адміністративно-територіального устрою як чинника підвищення ефективності державного та регіонального управління / С. В. Довгаль, Г. П. Пасемко, Л. Г. Бага // Вісник ХНАУ. Серія : Економічні науки. – 2017. – № 4. – С. 208–217.
3. Доскіч, Л. Політико-правові інструменти забезпечення політичної участі громадян у процесі адміністративно-територіальної реформи в Україні / Л. Доскіч // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини. – 2017. – № 10. – С. 132–139.
4. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page>.

5. Малько, Ю. Реформування адміністративно-територіального устрою України і його вплив на державне управління сільським розвитком у XX-XXI ст. / Ю. Малько // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2017. – Вип. 1. – С. 35-41.
6. Панов, А. В. Адміністративно-територіальний устрій Італії: сучасність та реформування / А. В. Панов // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2016. – Вип. 41(2). – С. 57–60.
7. Симоненко, В. К. Реформи: адміністративно-територіальна, адміністративна і децентралізації – триєдині / В. К. Симоненко // Регіональна економіка. – 2017. – № 2. – С. 5–9.
8. Христенко, О. А. Соціально-економічні наслідки розвитку регіонів України за умов реформування адміністративно-територіального устрою / О. А. Христенко, Н. О. Красовська // *Modern economics*. – 2018. – № 7. – С. 192–202.

References

1. Heiko, L., Lutsenko, Yu. and Kovalova, R. (2017), “Purpose and essence of the reform of the system of local self-government and territorial organization of power”, *Naukovyi visnyk Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, no. 7–8, pp. 64–78.
2. Dovhal, S. V., Pasemko, H. P. and Baha, L. H. (2017), “Macroeconomic aspects of reforming the administrative-territorial system as a factor for increasing the effectiveness of state and regional governance”, *Visnyk KhNAU. Serii: Ekonomichni nauky*, no. 4, pp. 208–217.
3. Doskich, L. (2017), “Political and legal instruments for ensuring political participation of citizens in the process of administrative-territorial reform in Ukraine”, *Naukovyi visnyk Skhidnoevropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Mizhnarodni vidnosyny*, no. 10, pp. 132–139.
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), The Law of Ukraine “Constitution of Ukraine”, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page> (Accessed 28 May 2018).
5. Malko, Yu. (2017), “Reforming the administrative-territorial structure of Ukraine and its influence on state governance of rural development in XX-XXI centuries”, *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriadvannia*, issue 1, pp. 35–41.
6. Panov, A. V. (2016), “Italy’s administrative and territorial system: modernity and reform”, *Naukovyi visnyk Uzghorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo*, issue 41(2), pp. 57–60.
7. Symonenko, V. K. (2017), “Reforms: administrative, territorial, administrative and decentralization – triune”, *Rehionalna ekonomika*, no. 2, pp. 5–9.
8. Khrystenko, O. A. and Krasovska, N. O. (2018), “Socio-economic consequences of the development of regions of Ukraine in the context of reforming the administrative-territorial system”, *Modern economics*, no. 7, pp. 192–202.

Бібліографічний опис для цитування:

Савченко, В. Ф. Вплив адміністративно-територіальної реформи на соціально-економічний розвиток України / В. Ф. Савченко, В. О. Стойка, С. О. Стойка // Науковий журнал «Економічні горизонти». – 2018. – № 2(5). – С. 28–34.

УДК 330.341.1:339

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙ У СФЕРІ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

Білошкурська Н. В., Білошкурський М. В., Кравченко Р. О.

Анотація. У статті доведено, що протягом 2015-2017 рр. перше місце за вартістю бренду серед вітчизняних ритейрелів займає інтернет-супермаркет “Rozetka.ua”, оскільки компанія є флагманом у роздрібній онлайн-торгівлі. Визначено, що внаслідок діджиталізації ритейл-технологій, зокрема відкриття першого магазину без кас і продавців, у європейській роздрібній торгівлі найбільший потенціал до зростання має компанія “Amazon” (США). За результатами проведеного аналізу стану діджиталізації ритейл-технологій у світі в цілому та Україні зокрема, обґрунтовано, що людський фактор відіграє значну роль в системі продажу та управління якісними послугами у роздрібній торгівлі, тому масових скорочень персоналу найближчим часом не очікується.

Ключові слова: роздрібна торгівля, діджиталізація, ритейл-технології, онлайн-купівля, інновації, магазин.

JEL Classification: F17, L81, O32

STATE AND PERSPECTIVES FOR DEVELOPING INNOVATIONS IN RETAIL TRADE

Nataliia Biloshkurska, Mykola Biloshkurskyi, Roman Kravchenko

Abstract. In the retail trade sector, the introduction of innovative retail technologies with the use of personal computers, the Internet and smartphones is becoming increasingly important. The relevance and practical significance of the research is due to the fact that today, all over the world, and in Ukraine as well, there is a gradual saturation of the retail market. In the face of growing competition, retailers are forced to introduce new innovative forms of retail technology based on modern information technologies. The purpose of the article is to study the state and prospects of retail trade in the context of the introduction of innovative retail technologies and further digitalization life of society. The article proves that during 2015-2017 the Internet-supermarket “Rozetka.ua” takes the first place among the domestic retailers of the brand, as the company is the flagship in the retail online trade. It is substantiated that as a result of the digitalization of retail technologies, in particular the opening of the first store without cash desks and sellers, “Amazon” (USA) has the largest potential for growth in European retail trade. In the retail trade sector all over the world, as well as in Ukraine, the main tendencies were determined. Thus, to digitalization of retail technologies, in addition to the traditional purchases of all product groups in online stores and through relevant mobile applications in the smartphone, the introduction of non-contact payments “GooglePay” and “ApplePay”, virtual reality stores and non-cash stores and merchants were added. Raiders that are intensively implementing innovative IT-based technologies have the largest potential for growth in Europe, with the American company “Amazon”, respectively, in Ukraine – “Rozetka.ua” and “Citrus”. The introduction of digital technologies, which is an irreversible step in the development of a modern company, is not yet a destructive factor in the chain of communication between the seller and the buyer.

Keywords: retail trade, digitalization, retail technologies, online shopping, innovations, shop.

DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.2\(5\).2018.140643](https://doi.org/10.31499/2616-5236.2(5).2018.140643)

Постановка проблеми. У сфері більшого значення набуває впровадження роздрібно́ї торгівлі (ритейлу) все дження інноваційних ритейл-технологій

з використанням персональних комп'ютерів, мережі Інтернет і смартфонів. Пов'язано це, в першу чергу, із загостренням конкурентної боротьби між основними гравцями ринку роздрібною торгівлі (рітейлерами). Для того, щоб рітейлер мав успіх на ринку роздрібною торгівлі, його рітейл-технології повинні бути конкурентоспроможними. При цьому інновації у роздрібній торгівлі мають свою специфіку, тому виникає необхідність у дослідженні перспектив їх розвитку.

Актуальність і практична значимість дослідження обумовлена низкою причин. По-перше, нині у світі в цілому, так і в Україні зокрема, відбувається поступове насичення ринку роздрібною торгівлі. По-друге, спостерігається тенденція випереджаючого зростання заробітних плат персоналу, задіяного в роздрібній торгівлі, порівняно з купівельною спроможністю споживачів. По-третє, в умовах зростаючої конкурентної боротьби рітейлери змушені впроваджувати нові інноваційні форми рітейл-технологій, що базуються на сучасних ІТ-технологіях, зокрема сервіси безконтактних платежів, каси і магазини самообслуговування тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Зважаючи на актуальність, дослідженню проблем розвитку роздрібною торгівлі присвячено наукові праці таких авторів, як: О. М. Данкеєва [1], Е. А. Кузнецов, О. Є. Мазур [2], О. А. Кратт, Н. С. Нікітчук [3], М. М. Дорош-Кізим, О. О. Дадак, Т. С. Гачек [4] та ін.

Не зважаючи на повноту проведених досліджень вищезазначеними авторами, залишається маловивченим питання впливу впровадження сучасних

інновацій у рітейл-технологіях на розвиток роздрібною торгівлі.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є дослідження стану і перспектив розвитку роздрібною торгівлі у контексті впровадження інноваційних рітейл-технологій і подальшої диджиталізації життя суспільства.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Цифрові технології стрімко проникають в усі сфери життя, і провідні світові компанії з їх допомогою по-новому вибудовують бізнес-процеси, що піднімає якість обслуговування клієнтів на більш високий рівень. Це – незворотні зміни, і сьогодні у компаній просто немає вибору: якщо вони не будуть оцифровувати свої бізнес-процеси, то скоро стануть неконкурентоспроможними. Але як диджиталізація впливає на персонал? Чи можливе функціонування торгової мережі без продавців?

За даними дослідження Pew Research Center, у 2016 році 80% американських споживачів робили покупки в мережі Інтернет (22% у 2000 році), з яких 51% – за допомогою смартфонів, 15% – переходячи за посиланнями в соціальних мережах [5].

Співвідношення споживачів за частотою здійснення ними онлайн-покупок ілюструє рис. 1.

Таким чином, зважаючи на дані, наведені на рис. 1, можна зробити висновки, що кожен восьмий споживач у США здійснює онлайн-покупки в мережі Інтернет. При чому обсяг онлайн-покупок склав 350 млрд дол США, близько 10% роздрібних продажів [5].

Популярність в Україні інтернет-продажів підтверджує рейтинг брендів рітейрелів (табл. 1).

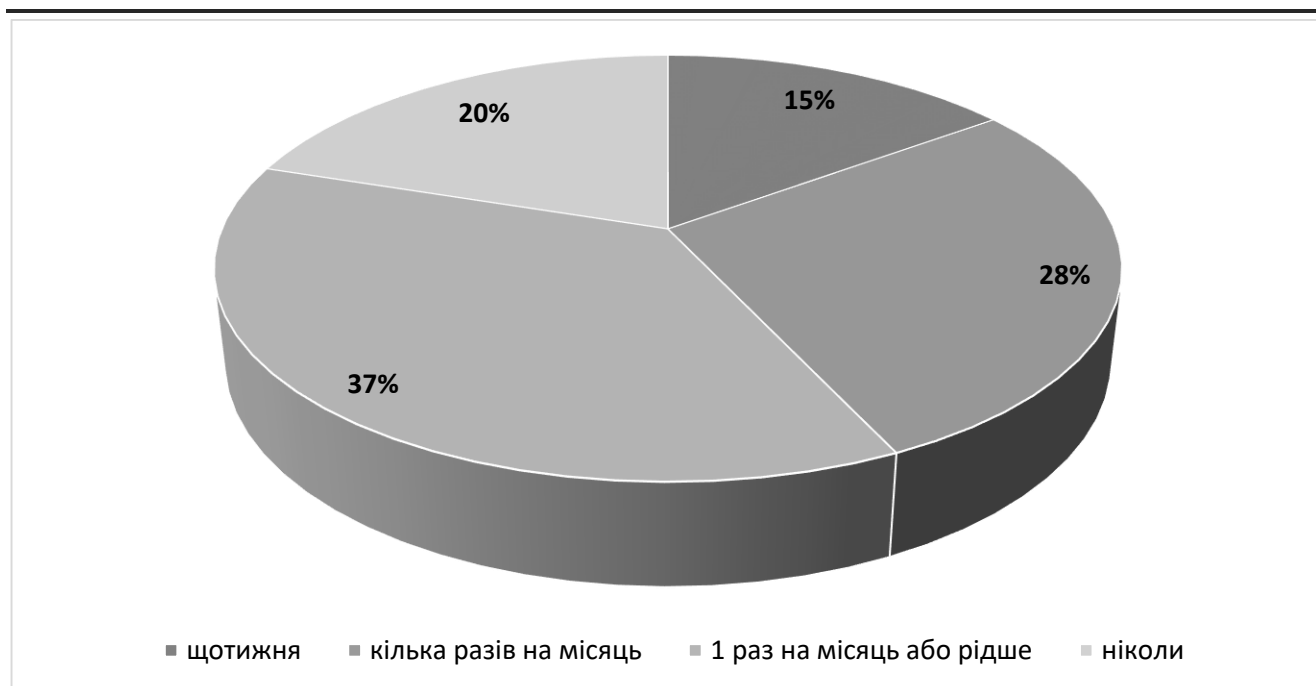

Рис. 1. Структура споживачів США за частотою здійснення онлайн-купівель у 2016 році

Джерело: сформовано за даними, наведеними у [5].

Таблиця 1

Рейтинг брендів ритейлерів України в 2015-2017 рр.

Компанія-ритейлер	Вартість бренду, млн дол. США			Місце в загальному рейтингу		
	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
“Rozetka.ua”	118,0	157,0	179,0↑*	16	9	8↑
«АТБ»	77,0	102,0	128,0↑	22	16	14↑
«Сільпо»	79,0	84,0	93,0↑	21	18	19↑
«Фора»	56,0	43,0	57,5↑	29	29	28↑
«Цитрус»	–	–	33,7↑	–	–	37↑
«Фокстрот»	37,0	30,0	28,0↓**	38	37	43↓
«ЕКО-маркет»	17,0	20,6	26,0↑	58	46	45↑
«Алло»	10,2	27,5	24,0↑	78	39	48↑
“Novus”	25,0	23,0	22,4↓	47	42	51↓
“Comfy”	38,0	31,0	21,1↓	37	36	54↓
«Велика Кишеня»	40,0	17,5	20,4↓	35	51	55↓
“EVA”	–	14,0	16,6↑	–	57	57↑
«Космо»	16,0	–	14,5↓	60	–	60
«Мобілочка»	12,2	12,9	14,0↑	67	60	62↑
«Фуршет»	27,0	9,0	13,0↓	45	72	65↓
“Intertop”	8,0	–	6,8↓	91	–	86↑
“Varus”	–	–	4,8↑	–	–	94↑
«Караван»	9,3	5,2	–↓	82	88	–↓

* ↑ – означає, що показник збільшився у 2017 році, порівняно з 2015 роком.

** ↓ – означає, що показник зменшився у 2017 році, порівняно з 2015 роком.

Джерело: сформовано за даними, наведеними у [6]

З даних, наведених у табл. 1, видно, що вартість бренду інтернет-ритейрела компанії “Rozetka.ua” у 2017 році складає 25,5% сумарної вартості всіх брендів ритейрелів, що ввійшли до рейтингу, що на 11,9% менше, порівняно з 2016 роком. При цьому сумарна вартість брендів компаній «Цитрус», «Фокстрот», «Comfy», «Алло», які займають значні позиції в онлайн-продажах, разом з

“Rozetka.ua” складає 40,7% сумарної вартості всіх брендів вітчизняних ритейрелів, що на 17,8% менше, ніж у 2016 році.

Перейдемо до аналізу найбільших європейських ритейлерів. Аналізуючи найбільших ритейлерів Європи за обсягом товарообороту, слід керуватися рейтингом британської дослідницької групи IGD (табл. 2).

Таблиця 2

Рейтингування найбільших ритейлерів у Європі за обсягом товарообороту

Назва ритейлера	Країна	2017 рік		2022 рік	
		Обсяг доходу, млрд євро	Рейтингове місце	Обсяг доходу, млрд євро	Рейтингове місце
Carrefour	Франція	77,4	1	88,4	2↓
Lidl	Німеччина	74,5	2	103,2	1↑
Tesco	Великобританія	61,4	3	66,4	4↓
REWE Group	Австрія	56,3	4	62,0	5↓
Edeka	Німеччина	52,8	5	56,9	7↓
Leclerc	Франція	50,1	6	58,6	6
Auchan	Франція	47,4	7	50,8	8↓
Amazon	США	35,3	8	75,7	3↑
Aldi	Німеччина	33,0	9	41,7	9
X5 Retail Group	Росія	17,9	10	40,7	10

Джерело: сформовано за даними, наведеними у [7].

З даних, наведених у табл. 2, видно, що до рейтингу найбільших ритейлерів Європи за обсягом товарообороту ввійшло 3 французьких і 3 німецьких компанії. Проте, згідно прогнозу, через найближчих 5 років найбільшого прогресу в рейтингу досягне компанія “Amazon”, збільшивши дохід більш як удвічі. Причиною цієї динаміки слід вважати розробку та впровадження інноваційних форм ритейл-технологій, що базуються на сучасних ІТ.

Сучасними інноваційними ритейл-технологіями вважаємо:

- онлайн-шопінг;
- мобільний шопінг;
- сервіси безконтактних платежів;
- магазин у віртуальній реальності;
- магазин без кас і продавців.

Серед ритейл-технологій вже традиційними стали онлайн-шопінг (придбання товарів за допомогою персонального комп'ютера через Інтернет, діяльність інтернет-магазинів) і мобільний шопінг (купівля товарів за допомогою смартфона через відповідні додатки), також через посередництво смартфонів реалізується сервіс безконтактних платежів, який теж набуває масовості. При цьому найбільш революційними ритейл-технологіями є магазини у віртуальній реальності та магазини без кас і продавців.

Магазини без продавців і касових апаратів уже існують у Скандинавії, Австралії, Китаї, Японії, Кореї. Піонером у цій сфері вважають компанію “Amazon”, яка у Сіетлі (США) заснувала

магазин без кас і персоналу “Amazon Go” площею 1800 м². На вході покупець сканує штрих-код на екрані свого смартфона. Камери фіксують, який товар взяв покупець, а який – поставив назад на полицю. На виході система сумує всі покупки та знімає кошти з акаунту покупця. Потрібно лише завантажити на свій смартфон відповідний додаток [8].

Рітейлер Walmart реалізує проект Project Kepler, який передбачає використання технологій віртуальної реальності. Однією з цілей цього проекту є створення фізичних магазинів без касирів, аналогічно Amazon Go. У Південній Кореї кілька років тому з’явився інтерактивний віртуальний магазин. Весь супермаркет обклеєний зображеннями різних товарів. Покупець сканує коди через смартфон та здійснює віртуальну покупку. І поки він їхатиме додому, товари доставлять йому просто під двері.

В аеропорту Гатвік (Велика Британія) відкрили Інтерактивний кіоск самообслуговування. У Шанхаї (Китай) з’явився цілодобовий магазин-автобус, який автономно пересувається вулицями. Щоб потрапити всередину і купити товар, необхідно відсканувати QR-код на дверях. У Китаї ж рітейлер «Ашан» планує заснувати декілька сотень автономних магазинів “Minute” [9]. Після сканування QR-кода з месенджера Wechat клієнт заходить у магазин, а вибрані продукти автоматично додаються в віртуальний візок. Купівля товарів відбувається після оплати через Wechat Pay або AliPay. А в Японії планують, що до 2025 року усі магазини працюватимуть без продавців та касирів [10].

Рітейл – одна зі сфер, де діджитал-технології впроваджуються з найбільшою швидкістю та інтенсивністю, поряд

з фінансовим сектором та e-commerce. Часто задають питання: «Чи не спіткає персонал рітейлу доля колег з банківської сфери, кількість яких в останні кілька років неухильно скорочується через впровадження ІТ-технологій?». А можливо, незабаром продавці і зовсім не знадобляться, якщо повсюди будуть поширені магазини на зразок “Just Walk Out Shopping” без кас і продавців.

Робити далекосяжні прогнози тут недоцільно, але, як показує глобальний досвід компанії “JYSK”, апокаліптичних скорочень персоналу в роздрібній торгівлі в найближчому майбутньому не передбачається. Наприклад, у “JYSK” в Норвегії два роки тому запровадили масштабний діджитал-проект – електронні цінники. Даний проект охопив близько 100 магазинів по всій країні. Тепер на товарах в цих магазинах ціна вказана не на папері, а на електронному дисплеї, і одним натисненням кнопки в центральному офісі, всі цінники змінюються в усіх магазинах одночасно. Для компанії це був справжній прорив, бо щотижня магазини змінюють близько тисячі цінників під час проведення акцій, де одні товари виходять з акції, інші, навпаки, підключаються, і цінники постійно коригуються вручну. І якщо в Україні це займає близько трьох годин робочого часу двох осіб, то в Норвегії – частку секунди.

“JYSK” – це міжнародна торгова мережа, де можна придбати товари для облаштування всього дому, починаючи з дитячих ліжечок та закінчуючи засобами для охорони будинку.

Коли проект був в процесі реалізації, звучали прогнози про неминуче скорочення персоналу. Але нічого подібного не сталося. Жодної людини не

скоротили, а всі заощаджені в результаті діджитал-проекту кошти були спрямовані на поліпшення якості обслуговування покупців. Тепер кожен покупець отримує ще більше уваги, в той же час, з'явилася можливість ретельніше вивчати попит споживачів, виявляти їх потреби і бажання.

Незважаючи на те, що в сучасному світі все більше людей купують товари онлайн, традиційні магазини нікуди не зникнуть. Тому що природа людини така, що вона часто хоче отримати інформацію про бажаний предмет не тільки через зоровий канал, але і через дотик, нюх, слух. І ще людині хочеться уваги та спілкування – звичайного, людського. І це бажання теж нікуди не зникне, навіть з появою в онлайн-торгівлі ботів, що виглядають і розмовляють, як люди. Тому, сучасні рітейлери вже зараз працюють саме над поліпшенням комунікації з покупцями і над персоніфікованим підходом до кожного з них. В ідеалі, це означає, що коли ви прийдете в магазин, продавець буде знати вас особисто, які покупки ви робили раніше, що вам подобається і що можна вам запропонувати з нового асортименту.

Компанія “JYSK” також прагне розвивати такий підхід до покупців у всіх магазинах української мережі. І одним із значущих кроків в цьому напрямку став недавно реалізований діджитал-проект, покликаний забезпечити продавців в магазинах “JYSK” великою мобільністю і ще більше наблизити їх до покупців. Тепер у кожного продавця є корпоративний смартфон, оснащений спеціальною програмою “Task Management System”, що допомагає продавцю завжди, де б він не знаходився, бути обізнаним про наявність товарів в магазині, на складі або в

інших магазинах міста, а також бути в курсі всіх подій в компанії [11].

Якщо керівнику потрібно дати завдання всім співробітникам, то зайшовши в систему одним кліком він створює завдання, яке миттєво досягає тих людей, кому воно призначено.

Діджиталізація робочих процесів дуже природно прижилася в компанії і позитивно вплинула на її ефективність. Особливо оцінили нововведення люди, які вже довго працюють в компанії, і можуть порівняти, наскільки зручніше зараз стало працювати продавцям. І всі співробітники розуміють, що вони працюють в міжнародній компанії, яка забезпечує європейський рівень умов праці. Освоїти систему і далі працювати над своїм професійним розвитком персоналу компанії допомагає інтерактивна система навчання “MyLearn”, яка доступна з будь-якого гаджета, в будь-якому місці, в будь-який час. Система настільки проста, що у неї навіть немає інструкцій. У кожного співробітника є свій акаунт, де позначено, коли і скільки курсів навчання йому треба пройти – дуже зручно в плані організації свого часу.

Безумовно, важливо, щоб продавець вмів комунікувати з сучасними технологіями. Середній вік співробітників – 28-29 років, тобто це люди, знайомі зі смартфонами ще зі школи, тому ніяких труднощів з освоєнням нововведень у них немає. Людям старшого віку потрібно більше уваги і часу на вивчення нових технологій. Але для компанії це має менше значення, ніж особисті якості співробітника. У пріоритеті – чесність, порядність, позитивне ставлення до життя і до людей, тому що робота в магазинах дуже динамічна і мультизада-

чна, потрібно багато спілкуватися з покупцями, нести позитивний настрій. Тому людина повинна бачити можливість, а не проблему, бути уважною, гнучкою, хотіти професійно розвиватися і навчатися новому. Тому, якщо таке бажання є, технічним нововведенням людину завжди можна навчити. Таким чином, людський фактор відіграє значну роль в системі продажу та управління якісними послугами в роздрібно́ї торгівлі.

В Україні першими спробами впровадження нових інноваційних форм рітейл-технологій, що базуються на сучасних інформаційних технологіях, слід відзначити поодинокі каси самообслуговування в деяких столичних магазинах рітейл-мереж «АТБ», «Novus», «Велика кишеня» та «Сільпо». На жаль, вітчизняні рітейлери вважають, що в Україні відсутня потреба у магазинах без кас і продавців. Тому каси самообслуговування устанавлюються насамперед для моніторингу їх доцільності, тобто, наскільки покупцям буде зручно користуватися ними, і де краще в майбутньому їх відкривати.

Торговельна мережа супермаркетів електроніки «Алло» запустила перший в Європі віртуальний магазин. Додаток працює на основі технології доповненої реальності Apple ARKit. У компанії будуть поступово розширювати асортимент товару, представленого у віртуальному магазині. Віртуальний магазин є віртуальним простором, в який заходять зі смартфона. Всередині можна оглянути товари з різних ракурсів, відкрити їх, вивчити технічні характеристики, вибрати і замовити доставку. Клієнта, який

приймає рішення про покупку, додаток перекидає на сайт для завершення транзакції. Віртуальний магазин Алло буде доповнювати реальні магазини і пропонувати асортимент, який складно розмістити в звичайних магазинах: на це потрібні десятки тисяч квадратних метрів площі. Додаток Allo virtual shop вже є власником смартфонів і планшетів Apple з IOS 11 версії, найближчим часом з'явиться версія і для Android [8].

Іншою інноваційною формою рітейл-технологій варто відзначити масове впровадження сервісів безконтактних платежів «GooglePay» та «ApplePay» у рітейл-мережах України.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що у сфері роздрібно́ї торгівлі як у світі, так і в Україні визначилися основні тенденції. По-перше, до діджиталізації рітейл-технологій, крім традиційних закупівель усіх груп товарів у Інтернет-магазинах та через відповідні мобільні додатки у смартфоні, додалося впровадження сервісів безконтактних платежів Googlepay і ApplePay, магазини у віртуальній реальності та магазини без кас і продавців. По-друге, рітейрели, які інтенсивно впроваджують інноваційні рітейл-технології, засновані на ІТ, найбільший потенціал до зростання у Європі має американська компанія «Amazon», відповідно, в Україні – «Rozetka.ua» та «Цитрус». По-третє, впровадження цифрових технологій, будучи безповоротним етапом в розвитку сучасної компанії, ще не стає руйнівним фактором у ланцюзі зв'язку між продавцем та покупцем.

Список використаної літератури

1. Данкеєва, О. М. Роздрібна торговельна мережа в Україні: класифікація типів та особливості розвитку в умовах кризи / О. М. Данкеєва // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – Випуск 6. – Частина 1. – С. 78–84.
2. Кузнецов, Е. А. Стратегії підприємств роздрібної торгівлі України в період четвертої точки біфуркації / Е. А. Кузнецов, О. Є. Мазур // Підприємництво і торгівля : збірник наукових праць / [редакц. кол.: Куцик П. О., Апопій В. В., Семак Б. Б. та ін.]. – Львів : Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2017. – Вип. 21. – С. 36–41.
3. Кратт, О. А. Доцільність комбінування форм торгівлі у магазині самообслуговування / О. А. Кратт, Н. С. Нікітчук // Економіка і суспільство. – 2017. – Випуск 13. – С. 535–541.
4. Дорош-Кізим, М. М. Інтернет-маркетинг як складова електронної комерції / М. М. Дорош-Кізим, О. О. Дадак, Т. С. Гачек // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького. – 2018. – Том 20. – № 86. – С. 97–103.
5. Комиза, Р. Нові тренди рітейлу: від онлайн-шопінгу до супермаркетів без касирів та продавців [Електронний ресурс] / Роман Комиза. – Режим доступу : <https://msb.aval.ua/news/?id=26222>.
6. TOP 100 Ukrainian Brands [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mppconsulting.com.ua>.
7. Зайцев, І. Топ-10 рітейлерів в Європі по товарообігу за 2017 рік [Електронний ресурс] / Іван Зайцев, Микола Маранчак. – Режим доступу : <https://rau.ua/uk/novyni/novini-kompanij/top-10>.
8. Златьєва, Д. Новини логістики та e-commerce: Lamoda, АТБ-маркет, Нова пошта, Helen-Marlen, VR Алло, Amazon Go, Starbucks и Walmart [Електронний ресурс] / Дарья Златьєва. – Режим доступу : <https://rau.ua/uk/novyni/90441>.
9. Ашан відкрив в Китаї магазини без продавців та касирів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://epravda.com.ua/news/2017/11/15/631204>.
10. Без продавців, кас і готівки: як виглядають магазини майбутнього у різних країнах світу. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.unian.ua/science/2361365-bez-prodavtsiv-kas-i-gotivki-yak-viglyadayut-magazini-maybutnogo-u-riznih-krajinah-svitu-video.html>.
11. Sulbæk, L. New system manages tasks on the mobile [Electronic source] / Laura Sulbæk. – <https://gojysk.com/en/news/new-system-manages-tasks-mobile>.

References

1. Dankeieva, O. M. (2016), “Retail network in Ukraine: types classification and development characteristics in crisis”, *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, issue 6, part 1, pp. 78–84.
2. Kuznietsov, E. A. and Mazur, O. Ye. (2017), “Strategies of enterprises of retail trade of Ukraine in the period of the fourth point of bifurcation”, *Pidpryemnytstvo i torhivlia: zbirnyk naukovykh prats*, issue 21, pp. 36–41.
3. Kratt, O. A. and Nikitchuk, N. S. (2017), “Accessible combination of forms of trade in the shop of self-service”, *Ekonomika i suspilstvo*, vol. 13, pp. 535–541.
4. Dorosh-Kizym, M. M., Dadak, O. O. and Gachek, T. S. (2018), “Internet-marketing as composition of the electronic commerce”, *Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies*, vol. 20, no. 86, pp. 97–103.
5. Komyza, R. (2017), “New retail trends: from online shopping to supermarkets without cashiers and sellers”, available at: <https://msb.aval.ua/news/?id=26222> (Accessed 20 May 2018).
6. Official site of MPP Consulting agency (2017), “TOP 100 Ukrainian Brands”, available at: <http://www.mppconsulting.com.ua> (Accessed 20 May 2018).

7. Zaitsev, I and Maranchak, M. (2018), “Top 10 retailers in Europe in turnover for 2017”, available at: <https://rau.ua/uk/novyni/novini-kompanij/top-10> (Accessed 20 May 2018).
8. Zlatieva, D. (2018), “Logistics news and e-commerce: Lamoda, ATB-Market, Nova Poshta, Helen-Marlen, VR Allo, Amazon Go, Starbucks & Walmart”, available at: <https://rau.ua/uk/novyni/90441> (Accessed 20 May 2018).
9. Official site of the project “Ekonomichna pravda” (2017), “Auchan will open stores in China without sellers and cashiers”, available at: <https://epravda.com.ua/news/2017/11/15/631204> (Accessed 20 May 2018).
10. Official site of the UNIAN Information Agency (2018), “Without sellers, cashiers and cash: what are the stores of the future in different countries of the world”, available at: <https://www.unian.ua/science/2361365-bez-prodavtsiv-kas-i-gotivki-yak-viglyadayut-magazini-maybutnogo-u-riznih-krajinah-svitu-video.html> (Accessed 20 May 2018).
11. Sulbæk, L. (2017), “New system manages tasks on the mobile”, available at: <https://gojysk.com/en/news/new-system-manages-tasks-mobile> (Accessed 20 May 2018).

Дослідження виконане за рахунок бюджетних коштів МОН України, наданих на виконання науково-дослідного проекту № 0117U003855 «Інституційно-технологічне проектування інноваційних мереж для системного забезпечення національної безпеки України» (Наказ МОН України від 10 жовтня 2017 р. № 1366).

Бібліографічний опис для цитування:

Білошкурська, Н. В. Стан і перспективи розвитку інновацій у сфері роздрібно́ї торгівлі // Н. В. Білошкурська, М. В. Білошкурський, Р. О. Кравченко // Науковий журнал «Економічні горизонти». – 2018. – № 2(5). – С. 35–43.

УДК 351/354:330.341.1

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ**Богашко О. Л.**

Анотація. У статті розглянуто сутність поняття «регіональний інноваційний розвиток». Представлено схематичну модель інноваційного розвитку регіону. Виділено ряд проблем у сфері державного регулювання інноваційного розвитку на регіональному рівні. Визначено основні принципи державної політики в сфері науки та інновацій. Розглянуто найбільш дієві форми підтримки інноваційної діяльності на рівні регіону. Проаналізовано нормативно-правове забезпечення регіонального інноваційного розвитку в Україні. Запропоновано комплекс правових і організаційно-технічних заходів регіонального управління інноваційним розвитком.

Ключові слова: регіональний інноваційний розвиток, модель інноваційного розвитку регіону, інноваційний потенціал регіону, державне регулювання інноваційного розвитку, нормативно-правове забезпечення регіонального інноваційного розвитку.

JEL Classification: L51, O32, R13, R58

STATE REGULATION OF REGIONAL INNOVATIVE DEVELOPMENT**Oleksandr Bohashko**

Abstract. In the article the concept “regional innovative development” is considered. A schematic model of regional innovative development is presented. The problems of state regulation of innovative development at the regional level are determined. The main principles of state policy in the sphere of science and innovations are determined. The most effective forms of supporting innovation activity are considered. Regulatory legal acts of regional innovative development in Ukraine are analysed. Organizational measures for managing regional innovative development are proposed. State regulation of innovative development is of great importance for the development of the economy and society. Innovations change the structure of the economy. Innovations are the cause of new types of industries. The importance of innovative activity is recognized in Ukraine and other European countries. The purpose of the article is to identify legal and organizational problems in the management of innovation activities, goals and principles of state regulation of innovative development at the regional level. Principles of state policy in the sphere of science and innovations: freedom of scientific creativity; legal protection of intellectual property; supporting competition in science and technology; stimulation of business and scientific activity; development of priority types of innovative activities of the country; development of international cooperation. The development of the economic complex of the region through the introduction of innovative programs is understood under the innovative development of the region. Effective use of the region’s resource potential calls for strengthening and expanding economic ties, increasing the intensity of investment processes, as well as developing infrastructure.

Keywords: regional innovative development, model of regional innovative development, innovative potential of the region, state regulation of innovative development, normative and legal acts of regional innovative development.

DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.2\(5\).2018.140674](https://doi.org/10.31499/2616-5236.2(5).2018.140674)

Постановка проблеми. Необхідність державного регулювання інноваційного розвитку викликана, в першу чергу, його зростаючим значенням для економіки й суспільства в цілому. Під впливом інновацій змінюється

структура економіки. Адже інновації виступають безпосередньою причиною виникнення нових видів виробництв і галузей. Важливість інноваційної діяльності для стабільного економічного розвитку держави визнано як в Україні, так і в інших європейських країнах.

Прагнення України перейти до нового етапу суспільно-економічного розвитку відбувається в умовах становлення її державності та регіоналізації економіки. Інноваційний потенціал регіонів виступає базовою характеристикою їх інноваційної діяльності, в той час як забезпечення інноваційного розвитку регіонів – одне з основних завдань регіональних органів управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Вагомий внесок в економічну теорію і методологію державного регулювання інноваційного розвитку на регіональному рівні зробили такі вітчизняні вчені, як М. П. Бутко, І. М. Вахович, С. А. Тихомиров та ін. Однак поглибленого вивчення потребують питання правового регулювання та державної підтримки регіонального інноваційного розвитку.

Сучасний стан світової економіки характеризується зростанням конкурентоспроможності національних економік на основі науково-технологічних інновацій.

Віддаючи належне напрацюванням як вітчизняних, так і зарубіжних економістів, здійсненим у галузі теорії та практики інноваційного розвитку, слід зазначити, що проблематика державного регулювання інноваційної діяльності на регіональному рівні не знайшла свого остаточного вирішення, оскільки в значній мірі залежить від внутрішньо-

національних чинників окремої країни, що й зумовлює актуальність теми дослідження.

Формулювання цілей дослідження. Основною метою статті є виявлення правових й економіко-організаційних проблем управління інноваційною діяльністю та окреслення цілей і принципів державного регулювання інноваційного розвитку на регіональному рівні.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Регіональний інноваційний розвиток представляє собою систему концептуальних положень про пріоритетні напрями інноваційного розвитку з метою забезпечення комплексного територіального управління.

Під інноваційним розвитком регіону І. М. Вахович та Г. Л. Денисюк розуміють «якісно новий рівень збалансованого розвитку господарського комплексу регіону за рахунок впровадження інноваційних програм, що забезпечують оновлення й нарощення його економічного потенціалу» [7, с. 141].

Згідно з визначенням С. А. Тихомирова, інноваційний розвиток регіону – це «цілеспрямований і керований процес змін в різних сферах життя, спрямований на досягнення високої якості життя на території регіону, з найменшим збитком для природних ресурсів і найбільшим рівнем задоволення поточних і перспективних потреб населення та інтересів держави» [8, с. 34].

Регіональний інноваційний розвиток схематично можна виразити як модель перспективного розвитку регіону (рис. 1), що представляє складний механізм, який постійно розвивається.

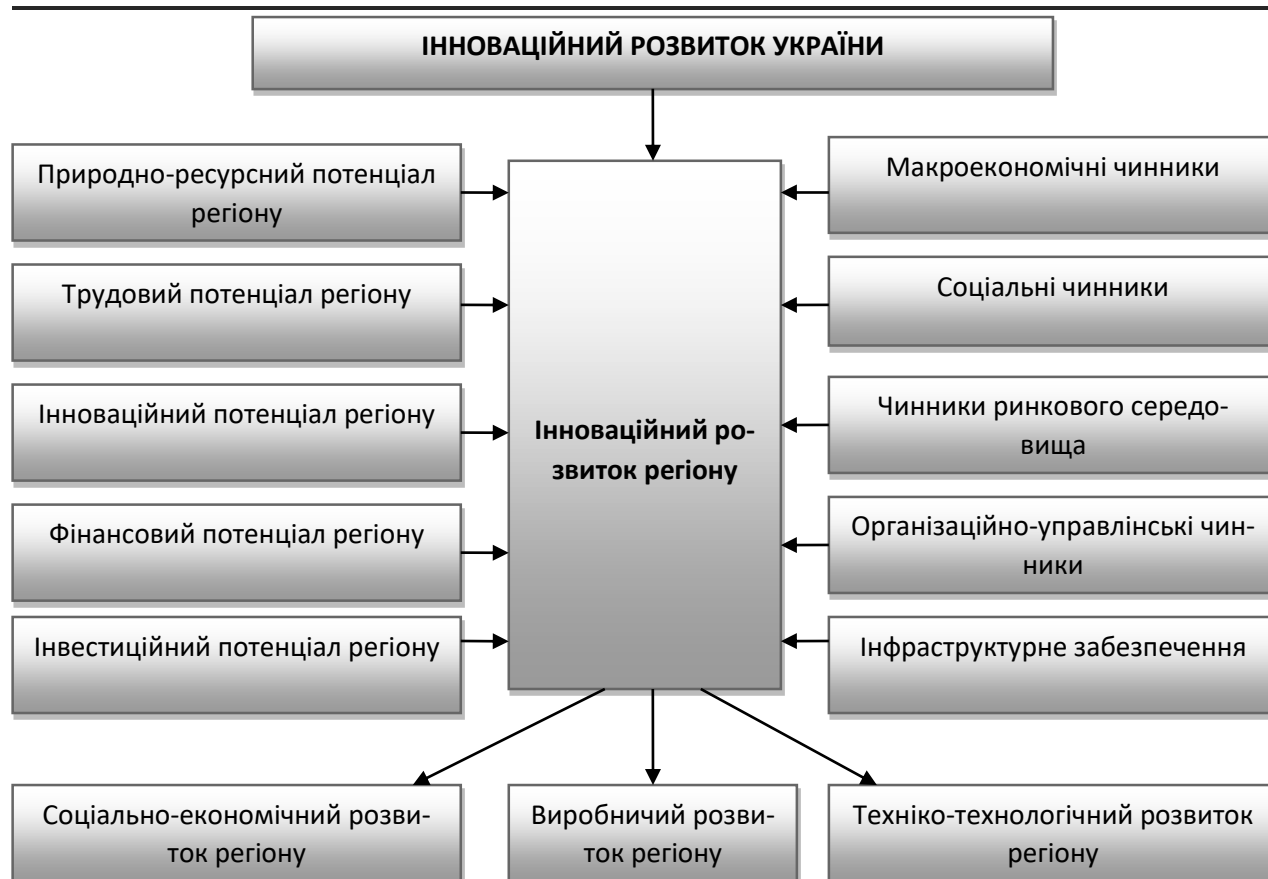

Рис. 1. Модель інноваційного розвитку регіону

Джерело: [6, с. 393–394].

Ефективне використання ресурсного потенціалу регіону передбачає зміцнення і розширення господарських зв'язків, підвищення інтенсивності інвестиційних процесів на всіх рівнях соціально-економічної системи, розвиток інфраструктурної бази і підвищення ролі інновацій в системі економічних інтересів регіону.

Досліджуючи питання державного регулювання інноваційного розвитку, можна виділити ряд проблем, з якими стикається регіональне управління. Причому слід зазначити, що частина з них є прямим результатом прогалин функціонування державного рівня управління інноваційним розвитком:

- недостатня розробка теорії управління інноваційною діяльністю;
- неефективна державна інноваційна політика;

- наростання технологічного відставання від економічно розвинених країн;

- недостатньо деталізована розробка концепції інноваційного розвитку регіонів;

- недостатнє фінансування фундаментальної та прикладної наук в наукомістких і передових галузях [9].

Роль регіональної влади, як і роль державної, стосовно стимулювання інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, зводиться до створення сприятливих умов функціонування наукомістких підприємств і організацій, відбору проектів і підприємств, здатних реалізувати перспективні ідеї нових наукових напрямів на регіональному рівні. Створення сприятливого інноваційного клімату в регіоні є головним завданням органів регіонального

управління, що дозволяє вирішити такі питання, як залучення власних та іноземних інвестицій, розвиток ринку нововведень, створення умов технологічного трансферту, розвиток інноваційної інфраструктури, забезпечення інноваційної активності тощо.

Правове регулювання передбачає цілеспрямований вплив на той чи інший вид суспільних відносин. Інноваційна діяльність також виступає різновидом суспільних відносин, які складаються в процесі створення і впровадження інновацій в життя суспільства.

Важливу роль в правовому регулюванні інноваційної діяльності повинні відігравати принципи державної політики в сфері науки та новацій:

1. Свобода наукової та науково-технічної творчості.
2. Правова охорона інтелектуальної власності.
3. Підтримка конкуренції в сфері науки й техніки.
4. Стимулювання ділової та наукової активності.
5. Концентрація ресурсів на пріоритетних напрямках інноваційної діяльності країни.
6. Розвиток міжнародного співробітництва.

Державна підтримка інноваційної діяльності на регіональному рівні може здійснюватися в таких формах:

- пряме державне стимулювання НДДКР шляхом розподілу бюджетних і позабюджетних фінансових ресурсів (держзамовлення, гранти, кредитування) між різними сферами наукових досліджень і розробок відповідно до розробленої системи наукових пріоритетів;

- непряме державне стимулювання науки й освоєння її досягнень в державному і приватному секторах економіки за допомогою податкової, амортизаційної, патентної, митної політики, а також шляхом підтримки малих інноваційних підприємств;

- надання різного роду пільг суб'єктам інноваційної діяльності;

- формування сприятливого інноваційного клімату в економіці регіону та розвиток інфраструктури забезпечення досліджень і розробок (включаючи служби науково-технічної інформації, патентування та ліцензування, стандартизації, сертифікації, статистики та ін.).

Аналізуючи чинне законодавство, що регулює процеси регіонального розвитку, можна відмітити, що за період існування України як незалежної держави ухвалено низку важливих законодавчих актів (табл. 1), що є підґрунтям для підвищення ефективності регіонального інноваційного розвитку в Україні.

Аналіз чинного законодавства і практика його реалізації показують, що ефективні концептуальні підходи у вигляді цілісної системи, що охоплює всі аспекти та етапи інноваційної діяльності, на сьогоднішній день, в масштабі українського законодавства ще не сформовані.

У свою чергу, органи державної влади розробляють регіональні і міжрегіональні інноваційні програми, приймають нормативні акти, які регулюють окремі аспекти інноваційної діяльності регіону.

Предметом регулювання нормативних правових актів України в сфері інноваційної діяльності регіонів може виступати встановлення форм і методів державної підтримки зазначеної діяльності коштом бюджету України. Разом з

тим, державні акти повинні бути системою, яка передбачає єдність цілей, завдань регулювання, в якій закон, спрямований на встановлення загальних форм і методів державної підтримки інноваційної діяльності, поєднується з іншими актами.

Таблиця 1

Нормативно-правове забезпечення регіонального інноваційного розвитку в Україні

Нормативно-правові акти	Примітки
Указ Президента України «Про Концепцію державної регіональної політики» від 25.05.2001 р. № 341/2001 [4]	Згідно документу, головною метою державної регіональної політики є створення умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіонів. Пріоритетними шляхами вирішення цих завдань виступає вдосконалення державного регулювання у сфері соціально-економічного розвитку регіонів, запровадження більш глибокого вивчення та оцінки внутрішнього природного, економічного, наукового, трудового потенціалу кожного регіону, розроблення комплексних правових, організаційних, економічних та інших механізмів його ефективного використання; здійснення на інноваційній основі структурної перебудови економіки регіонів з урахуванням особливостей їх потенціалу.
Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 08.09.2005 р. № 2850 – IV [2]	Окреслює правові, економічні та організаційні засади реалізації державної регіональної політики щодо стимулювання розвитку регіонів та подолання депресивності територій. Серед заходів державного стимулювання розвитку – сприяння формуванню об'єктів інфраструктури розвитку підприємництва, таких як бізнес-центри, бізнес-інкубатори, інноваційні та консалтингові центри, венчурні фонди тощо.
Постанова «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року», затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 р. № 385 [3]	Визначає, що на сьогодні державна регіональна політика в Україні вимагає координації її цілей та заходів з пріоритетами галузевих політик. Зокрема, це стосується таких сфер, як економічний розвиток та інвестиції, освіта і наука, інноваційна діяльність. Серед першочергових цілей регіонального розвитку – підвищення рівня інноваційної та інвестиційної спроможності регіонів; розвиток науково-інноваційного співробітництва; розвиток інноваційної культури шляхом популяризації провадження наукової, винахідницької та інноваційної діяльності, а також створення цілісної системи освіти з урахуванням кадрового забезпечення інноваційної діяльності; стимулювання промисловців до запровадження новітніх технологій та інновацій; створення міжрегіональної та внутрішньорегіональної системи поширення інновацій та знань.
Закон України «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 р. № 156 – VIII [1]	Закон встановлює основні правові, економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та організаційні засади державної регіональної політики як складової частини внутрішньої політики України. Пріоритетами державної регіональної політики виступають: зменшення територіальної диференціації за індексом регіонального людського розвитку; стимулювання міжрегіональної інтеграції, інтеграції регіональних економічних, інформаційних, освітніх просторів у єдиний загальноукраїнський простір.

Джерело: систематизовано автором.

Законодавство має поєднувати в собі форми підтримки і методи регулювання як інноваційної, так і наукової та науково-технічної діяльності, що забезпечить можливість застосування єдиних форм і методів такої підтримки.

Висновки і пропозиції. Таким чином, для забезпечення регіонального інноваційного розвитку, повинен бути здійснений цілий комплекс правових і організаційно-технічних заходів:

1. Розробка концепції інноваційного розвитку регіону та інноваційної інфраструктури з визначенням стратегічних цілей і засобів їх досягнення.

2. Розробка програми інноваційного розвитку регіону на найближчу перспективу (у вигляді адресного документа, що вказує за ресурсами, виконавцями й термінами сукупність заходів, спрямованих на досягнення цілей інноваційного розвитку території).

3. Включення основних положень програми інноваційного розвитку в

стратегію соціально-економічного розвитку регіону.

4. Організація практичної діяльності органів регіонального управління по прийняттю і реалізації відповідних нормативно-правових актів та здійснення заходів організаційного та інформаційного характеру на підтримку інноваційної діяльності.

Державне регулювання інноваційного розвитку на регіональному рівні покликане перетворити регіональні відмінності у нові можливості для успішності держави, забезпечити високий рівень якості життя людини, незалежно від місця її проживання, через забезпечення територіально-цілісного та збалансованого розвитку України, інтеграції регіонів в єдиному інформаційному та культурному просторі, максимально повного використання їх інноваційного потенціалу з урахуванням природних, економічних, історичних, культурних, соціальних та інших особливостей.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 р. № 156 – VIII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.
2. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 08.09.2005 р. № 2850 – IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>.
3. Постанова «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року», затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 р. № 385 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-п>.
4. Указ Президента України «Про Концепцію державної регіональної політики» від 25.05.2001 р. № 341/2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/341/2001>.
5. Богашко, О. Л. Управління регіональним інноваційним розвитком : питання теорії та практики / О. Л. Богашко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». Випуск 3. – Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2015. – С. 25–29.
6. Бутко, М. П. Регіональне управління : інноваційний підхід : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М. П. Бутко, О. О. Зеленська, С. М. Зеленський та ін. – К. : Знання України, 2006. – 560 с.
7. Вахович, І. М. Концептуальні засади інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку регіону / І. М. Вахович, Г. Л. Денисюк // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 1(115). – С. 138–144.

8. Тихомиров, С. А. Инновационное направление регионального развития / С. А. Тихомиров, Д. В. Проскура // *Инновации*. – 2005. – № 7. – С. 31–36.
9. Богашко, А. Л. Роль инновационной деятельности общества в процессе эволюции экономической системы мира / А. Л. Богашко // *Науковий журнал «Економічні горизонти»*. – 2017. – № 2(3). – С. 4–8.

References

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine “On the principles of State Regional Policy”, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156-19> (Accessed 15 May 2018).
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2005), The Law of Ukraine “On stimulating the development of regions”, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2850-15> (Accessed 15 May 2018).
3. Cabinet of Ministers of Ukraine (2012), Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On approval of the State Strategy for regional development for the period up to 2020”, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-п> (Accessed 15 May 2018).
4. President of Ukraine (2001), Decree of the President of Ukraine “On the concept of State Regional Policy”, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/341/2001> (Accessed 15 May 2018).
5. Bohashko, O. L. (2015), “Management of regional innovative development: issues of theory and practice”, *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya “Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo”*, Issue 3, pp. 25–29.
6. Butko, M. P. (2006), *Rehionalne upravlinnia: innovatsiinyi pidkhid* [Regional management: innovative approach], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.
7. Vakhovych, I. M. (2011), “Conceptual bases of investment support of innovative development of the region”, *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 1(115), pp. 138–144.
8. Tikhomirov, S. A. (2005), “Innovative Direction of Regional Development”, *Innovatsii*, no. 7, pp. 31–36.
9. Bohashko, O. L. (2017), “The importance of innovative activity of society in the evolution process of the world economic system”, *Economies' Horizons*, no. 2(3), pp. 4–8.

Бібліографічний опис для цитування:

Богашко, О. Л. Державне регулювання інноваційного розвитку на регіональному рівні / О. Л. Богашко // *Науковий журнал «Економічні горизонти»*. – 2018. – № 2(5). – С. 44–50.

УДК 336:[336.14:352

ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА ТА ЇЇ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Вінницька О. А., Бержанір І. А.

Анотація. У статті розглянуто теоретичні підходи до формування доходів місцевих бюджетів, що набуває особливої актуальності на шляху євроінтеграції України, оскільки без фінансової самостійності місцевих бюджетів з її численними складниками й урахування податкового потенціалу кожної території побудова й розвиток ефективної національної економіки неможливі. Економічний і соціальний розвиток будь-якої країни багато в чому залежить від розвитку її територій. Це, в свою чергу, вимагає належної фінансової політики, яка реалізується через формування місцевих бюджетів. Дедалі більшого значення набувають місцеві бюджети у здійсненні соціально-економічного регулювання, що є вирішальним фактором для їх подальшого розвитку.

Ключові слова: місцеві бюджети, доходи місцевих бюджетів, власні доходи, закріплені доходи, трансферти.

JEL Classification: E62, E64, H72, H77

FINANCIAL POLICY AND ITS ROLE IN THE FORMATION OF LOCAL BUDGET REVENUES

Oksana Vinnytska, Inna Berzhanir

Abstract. Local budget revenues are a significant component of the financial relations system, and an effective financial policy for their formation determines the ability to meet local government expenditure commitments to ensure the social and economic development of territories. Qualitative and timely planning of local budget revenues influences the validity of indicators of social and economic development of the country and its administrative-territorial units. The purpose of the article is to identify the features of financial policy and its role in shaping the revenues of local budgets in Ukraine and determine the directions of improving the processes of forming the revenues of local budgets. The article deals with the theoretical approaches to the formation of incomes of local budgets, acquires a special relevance on the path of European integration of Ukraine, since without the financial independence of local budgets with its numerous components and account of the tax potential of each territory, the construction and development of an effective national economy is impossible. The economic and social development of any country in many respects depends on the development of its territories. This, in turn, requires a proper financial policy implemented through the formation of local budgets. Local budgets are becoming increasingly important in the implementation of social and economic regulation, which is a decisive factor for their further development. The presence of a number of problems in the area of local budget revenues creates the need to expand the financial basis of local self-government as an important component of the mechanism for increasing the welfare of the population and economic development of communities in order to ensure a fair and impartial distribution of budgetary resources and compliance with the principles of balance and independence of budgets defined by the legislation.

Keywords: local budgets, local budget revenues, own revenues, fixed income, transfers.

DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.2\(5\).2018.140675](https://doi.org/10.31499/2616-5236.2(5).2018.140675)

Постановка проблеми. Доходи місцевих бюджетів є ваговою складовою системи фінансових відносин, ефекти-

вна фінансова політика щодо їх формування визначає здатність виконання видаткових зобов'язань органів місцевого самоврядування для забезпечення соціально-економічного розвитку територій. Якісне та своєчасне планування доходів місцевих бюджетів впливає на обґрунтованість показників соціально-економічного розвитку країни та її адміністративно-територіальних одиниць. Важливого значення набувають питання запровадження ефективних механізмів, що передбачають системність реалізації бюджетної політики у сфері доходів місцевих бюджетів, взаємоузгодження інструментів формування доходів місцевого бюджету в системі фінансово-економічного регулювання. Необхідність вирішення зазначених проблем зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Питання фінансової політики та її вплив на формування доходів місцевих бюджетів займає важливе місце у працях таких вітчизняних, вчених як: Т. Г. Бондарук [1], О. П. Кириленко [2], Л. М. Клівіденко [6] та інших. Більшість робіт стосуються окремих аспектів бюджетної практики та міжбюджетних відносин. Проте багато питань, що стосуються аналізу формування доходів місцевих бюджетів, залишаються недостатньо вивченими.

Формулювання цілей дослідження. Метою є виявлення особливостей фінансової політики та її ролі у формуванні доходів місцевих бюджетів України та визначенні напрямів удосконалення процесів формування доходів місцевих бюджетів.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Фінансова політика є

центральною ланкою системи економічних відносин і відіграє провідну роль у реалізації загальнодержавних функцій. Організація і регулювання фінансової політики здійснюються відповідно до чинного в державі фінансово-правового поля та стану суспільно-економічного розвитку країни. Формування методологічних засад фінансової політики пов'язано з урахуванням її структури, яка включає: вироблення концепцій з управління фінансами на перспективу; розробка програми дій з управління фінансами на найближче майбутнє; вироблення сукупності принципів і способів щодо реалізації обраної стратегії чи тактики фінансової політики.

Децентралізоване управління є характерною ознакою для розвинених країн світу. Зазначений процес зумовлений прагненням країн до підвищення ефективності надання державних послуг, усунення макроекономічної нестабільності та прискорення процесу економічного зростання.

Так, із 70-х рр. ХХ ст. процес децентралізації розпочався у багатьох унітарних країнах і включав розширення повноважень місцевих органів влади у фінансово-бюджетній сфері та сфері міжбюджетних відносин.

За даними Світового банку, 63 із 75 трансформаційних країн і великих країн, що розвиваються, в середині 90-х рр. ХХ ст. здійснили кроки в напрямі децентралізації. Позитивними прикладами впровадження децентралізованої моделі є Чехія, Словаччина, Угорщина, Польща. Так, наприклад, у Польщі наприкінці 90-х рр. ХХ ст. було скасовано на місцевому рівні адміністративні органи, а управління передано до виборних органів місцевого самоуправління.

У Чехії аналогічний процес стартував у 2000 р. [3, с. 324].

Враховуючи це, важливим завданням для України у сучасних умовах є збільшення доходів місцевих бюджетів, зокрема внаслідок децентралізації фінансових ресурсів держави.

В умовах переходу до децентралізації державного управління особливої уваги потребує питання реформування системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування України.

Після набуття Україною статусу незалежності почався процес становлення в державі інституту місцевого самоврядування, процес розмежування функцій та завдань публічної влади по вертикалі між її центральним, регіональними і місцевим рівнями. Важливою складовою цього процесу є відродження місцевих фінансів як об'єктивної економічної реальності, властивої фінансовим системам усіх сучасних цивілізованих держав, що пов'язано з радикальною зміною концепції державної влади, відмовою від її радянської моделі та переходом до організації влади на основі поділу її на законодавчу, виконавчу та судову [4].

Основною причиною того, що місцева влада має досить обмежений перелік повноважень, обсяг відповідальності та фінансових ресурсів, є те, що центральна влада не зацікавлена у проведенні децентралізації бюджетно-податкової системи, тому що це автоматично призведе до обмеження її повноважень та звуження ресурсної бази.

Реалізація політики фінансової децентралізації в Україні має ряд слабких місць, пов'язаних із забезпеченням фінансової самостійності місцевих органів

самоврядування та стратегічними цілями регіонального розвитку. Тобто не зважаючи на проголошений курс на децентралізацію державних фінансів, в дійсності в Україні відбувається посилення централізації державної влади [5, с. 177].

В Україні до цього часу немає чіткого обґрунтування економічного змісту показника рівня децентралізації, який має бути в країні. У зарубіжній економічній літературі для визначення ступеня децентралізації можна зустріти індекс децентралізації, який визначається через співвідношення доходів місцевої влади із загальними доходами влади та через співвідношення видатків місцевої влади із загальними видатками влади. Рівень фінансової децентралізації в Україні може вимірюватися такими показниками, як: показник фінансової децентралізації доходів (частка місцевих бюджетів за доходами (без урахування міжбюджетних трансфертів) у доходах зведеного бюджету); показник фінансової децентралізації витрат (частка місцевих бюджетів за видатками (без урахування міжбюджетних трансфертів) у видатках зведеного бюджету); узагальнюючий показник фінансової децентралізації. Окрім зазначених показників, рівень децентралізації можна вимірювати як частку ВВП, що перерозподіляється через місцеві бюджети [3, с. 326].

Назріла необхідність пошуку ефективного механізму поповнення фінансовими ресурсами місцевих бюджетів, який би визначав нові принципи формування місцевих бюджетів, чітко розмежування функцій і повноважень усіх рівнів влади, а звідси – видатків кожного виду бюджету, і, що головне, доходів

між різними ланками бюджетної системи. При цьому питання бюджетної політики, оподаткування і міжбюджетних відносин повинні розглядатись і вирішуватись комплексно, оскільки вони тісно взаємопов'язані, і жоден із цих елементів не може бути реформованим без двох інших [5].

Так, результати теоретичних досліджень свідчать про складність становлення матеріально-фінансової бази місцевих органів влади: з одного боку, існує тенденція до зростання соціальної складності місцевих бюджетів як їх складової та їх залежності від міжбюджетних трансфертів, з іншого, – зросли політичні можливості місцевого самоврядування, що призводить до активізації його намагань реалізувати свою провідну роль у соціально-економічному розвитку території.

Сьогодні можна констатувати, що в більшості місцевих громад України питання місцевого значення вирішуються незадовільно, а надання публічних послуг здійснюється на низькому рівні. Велика кількість місцевих громад занепадає, особливо у сільській місцевості та невеликих містах. Посилюються процеси урбанізації – активна частина населення мігрує у більші міста, в більш розвинуті регіони та навіть інші країни. Як наслідок, багато місцевих громад поступово вимирає, а розвиток країни відбувається у великій диспропорції. Основна причина цього – відсутність у людей можливості задовольнити свої потреби, недоступність або низька якість базових публічних послуг, зокрема через брак достатніх і різноманітних джерел доходів, відсутність соціальної інфраструктури, а також відсутність перспектив покращення ситуації. Особливо складна

ситуація спостерігається в сільській місцевості та депресивних територіях. Одна з основних причин ситуації, що склалася – неспроможне місцеве самоврядування. Відповідно, органам місцевого самоврядування та місцевим органам виконавчої влади характерні: неефективність, незбалансованість, закритість від місцевих громад, схильність до корупції, відірваність від потреб місцевих громад.

Як зазначає Л. М. Клівіденко, об'єктивною передумовою існування місцевих фінансів є наявність системи самостійних місцевих бюджетів. Однак сучасний стан формування доходів місцевих бюджетів свідчить про недостатню, слабку фінансову базу місцевих органів влади. Це потребує корінного реформування системи мобілізації доходів бюджетів місцевого рівня. Дохідна частина місцевих бюджетів повинна відповідати потребам органів місцевого самоврядування для виконання покладених на них функцій [6].

У процесі побудови бюджетної системи в країні мало використовується зарубіжний досвід, а при визначенні доходних баз місцевих бюджетів майже не застосовуються ефективні економіко-математичні моделі.

Проведені дослідження спрямовані на вирішення тих нагальних проблем, унаслідок яких на місцях не вирішуються найболючіші соціально-економічні питання, занепадають місцеве господарство, соціально-культурна сфера: освіта, охорона здоров'я тощо. З урахуванням цього в Україні необхідно запроваджувати найсучасніші підходи до формування доходів місцевих бюджетів, зокрема, нові засоби автоматизації, адже успіх економічного розвитку значною

мірою залежить від створення оптимального розміру місцевих бюджетів і форм бюджетних взаємовідносин.

Питання бюджетної децентралізації є найважливішим аспектом у впровадженні реформи місцевого самоврядування. На сьогодні активно розробляються проекти, що передбачають реформування діючої податкової та бюджетної системи, зокрема, проект Міністерства регіонального розвитку, будівниц-

тва та житлово-комунального господарства України «Пропозиції щодо удосконалення проекту Закону України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України (щодо бюджетної децентралізації)» (реєстр. № 4435а) та до Податкового кодексу України (в частині зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування)» передбачає основні напрями реформування фінансової основи місцевого самоврядування (рис.1).

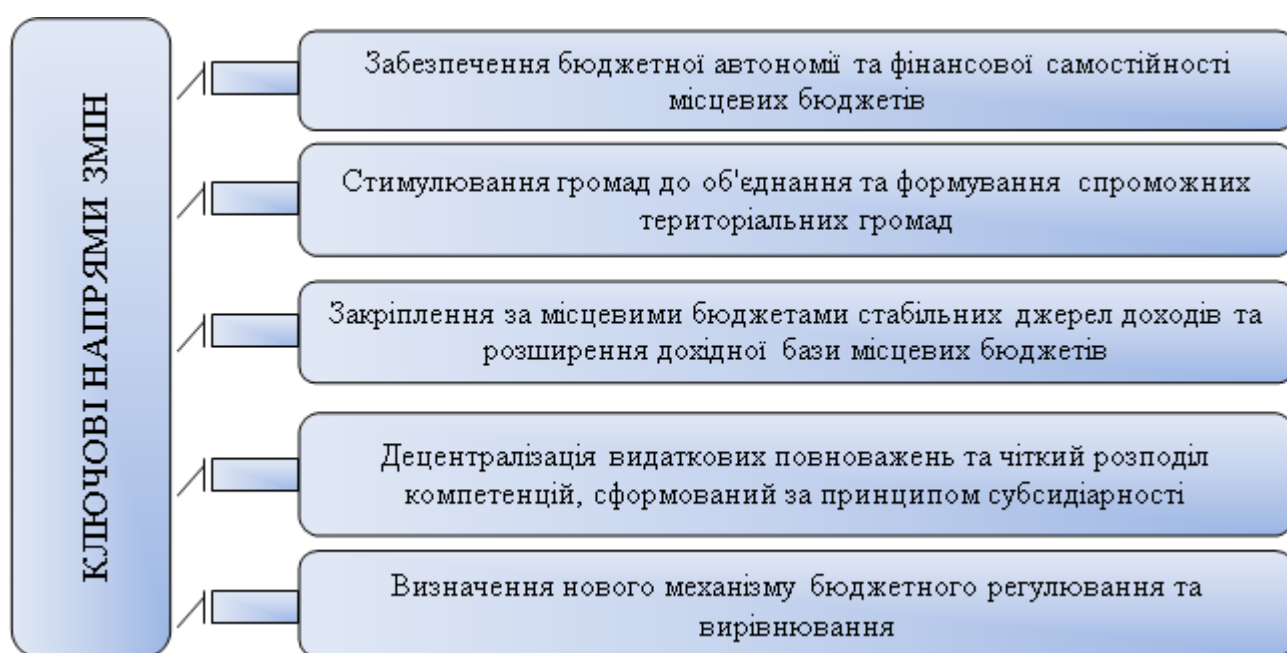

Рис. 1. Напрями реформування фінансової основи місцевого самоврядування

Джерело: систематизовано авторами.

Зміни, запропоновані Урядом, що стосуються формування місцевих бюджетів проектом Закону «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України (щодо бюджетної децентралізації)» від 8 серпня 2014 р. передбачають:

1. Збільшення обсягу власних доходів в загальних доходах місцевих бюджетів за рахунок спрямування:

- частини податку на доходи фізичних осіб (для бюджетів міст обласного

значення та районів – 60%, 15% – до обласних бюджетів);

- 10% податку на прибуток підприємств приватного сектору до обласних бюджетів;

- запровадження акцизного податку (до 5%) з роздрібною торгівлі тютюновими виробами, алкогольними напоями та нафтопродуктами;

- збільшення частини відрахувань по екологічному податку з 35% до 80%.

- 100% адміністративних штрафів та плати за надання адміністративних послуг.

2. Стовідсоткове забезпечення делегованих повноважень місцевого самоврядування шляхом забезпечення відповідності між обсягом фінансування та вартістю публічної послуги, що надається на рівні місцевого самоврядування на основі чіткого визначення вартості публічної послуги відповідно до соціального стандарту.

3. Перерозподіл видаткових повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування відповідно до принципу субсидіарності.

4. Розширення власних повноважень місцевого самоврядування в частині фінансування муніципальних формувань з охорони громадського порядку (муніципальна поліція).

5. Вдосконалення бюджетного планування:

- автономність процесу затвердження місцевих бюджетів (заборона державним органам втручатись в процес планування доходної та видаткової частини місцевих бюджетів);

- нова система вирівнювання за закріпленими загальнодержавними податками (податку на прибуток та податку на доходи фізичних осіб) залежно від рівня надходжень на 1 жителя, решта платежів вирівнюванню не підлягають і залишаються в розпорядженні місцевих бюджетів;

- спрощення доступу місцевого самоврядування до кредитних ресурсів [7].

Концепцією фінансової децентралізації передбачається досягнення фінансової незалежності місцевих бюджетів (скасування міжбюджетних відносин у

нинішньому їх вигляді) на основі формування фінансово спроможних громад, що планується досягти за рахунок посилення та упорядкування доходної бази бюджетів місцевого самоврядування.

Л. М. Клівіденко та Л. В. Якимчук вважають, що для вдосконалення механізму формування доходів місцевих бюджетів слід провести такі заходи, які знайшли своє відображення в Податковому кодексі:

- установити дострокові нормативи відрахувань від регулюючих податків для всіх регіонів, які створили б стабільні надходження в місцеві бюджети;

- реформувати системи місцевого оподаткування на основі відмови від неефективних податків і зборів, які не мають ні фіскального, ні регулюючого значення;

- віднести до місцевих податків і зборів податки на бізнес [6].

Проголошена автономія органів місцевого самоврядування має бути підкріплена відповідними правами щодо стягнення на власній території податків і зборів в обсягах, достатніх для задоволення потреб місцевого розвитку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз проблем функціонування місцевих бюджетів дає змогу зробити висновки щодо здійснення заходів, спрямованих на покращання умов формування місцевих бюджетів. Необхідно чітко розподілити компетенції щодо розв'язання конкретних завдань між центральними органами влади і органами регіонального та місцевого самоврядування і поступово здійснювати перехід до децентралізації державних фінансів. Так, за рахунок коштів державного бюджету повинні фінансуватися лише видатки,

які пов'язані із забезпеченням загальнодержавних потреб: оборона країни, утримання законодавчої та виконавчої влади, розвиток фундаментальної науки, перебудова економіки. Фінансові ж проблеми місцевого рівня необхідно вирішувати за рахунок коштів відповідних бюджетів. У зв'язку з цим необхідно розподілити джерела податкових надходжень між центральною і місцевою владою у чіткому поєднанні з виконуваними ними функціями, що повинно знайти своє відображення в законодавстві про місцеве самоврядування. Потрібно вдосконалити механізм між

територіального фінансового вирівнювання.

Таким чином, наявність низки проблем у сфері формування доходів місцевих бюджетів зумовлює потребу розширення фінансової основи місцевого самоврядування як важливої складової механізму підвищення добробуту населення й економічного розвитку громад з метою забезпечення справедливого й неупередженого розподілу бюджетних ресурсів та дотримання визначених законодавством принципів збалансованості й самостійності бюджетів.

Список використаної літератури

1. Бондарук, Т. Г. Доходи місцевих бюджетів в умовах децентралізації / Т. Г. Бондарук // Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту. – 2015. – № 1. – С. 79–86.
2. Кириленко, О. П. Місцеві фінанси : навчальний посібник / О. П. Кириленко. – Тернопіль : Астон, 2004. – 140 с.
3. Сало Т. В. Децентралізація фінансової системи: стан та оцінка рівня в Україні / Т. В. Сало // Ефективність державного управління. – 2013. – Вип. 35. – С. 324–330.
4. Молодченко, Т. Г. Децентралізація та розвиток місцевого самоврядування в контексті податкової реформи в Україні / Т. Г. Молодченко // Демократичне врядування. – 2012. – Вип. 9. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeVr_2012_9_26.pdf.
5. Осипенко, С. О. Фінансова децентралізація: ефективність реалізації на місцевому рівні / С. О. Осипенко // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – 2013. – № 4. – С. 176–181.
6. Клівіденко, Л. М. Проблеми формування дохідної частини місцевих бюджетів і шляхи їх вирішення / Л. М. Клівіденко, Л. В. Якимчук // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – Випуск 7. – С. 397–401.
7. Чернов, С. Пропозиції щодо змін до Бюджетного кодексу України в частині децентралізації фінансів, зміцнення матеріальної та фінансової основи місцевого самоврядування [Електронний ресурс] / С. Чернов – Режим доступу : <http://oblrada.kharkov.ua/ua/press-center/news/11597-serhiy-chernov-vnis-propozytsiyi-shchodo-detsentralizatsiyi-finansiv-ta-zmitsnennya>.

References

1. Bondaruk, T. H. (2015), "Income of local budgets in the conditions of decentralization", *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii statystyky, obliku ta audytu*, no. 1, pp. 79–86.
2. Kyrylenko, O. P. (2004), *Mistsevi finansy* [Local finances], Aston, Ternopil, Ukraine.
3. Salo, T. V. (2013), "Decentralization of the financial system: the state and assessment of the level in Ukraine", *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia*, issue 35, pp. 324–330.

4. Molodchenko, T. H. (2012), “Decentralization and development of local self-government in the context of tax reform in Ukraine”, *Demokratychnе vriaduvannia*, available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeVr_2012_9_26.pdf (Accessed 16 May 2018).
5. Osypenko, S. O. (2013), “Financial decentralization: the effectiveness of implementation at the local level”, *Zbirnyk naukovykh prats Tavriiskoho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu (ekonomichni nauky)*, no. 4, pp. 176–181.
6. Klividenko, L. M. and Yakymchuk, L. V. “Problems of forming the revenue part of local budgets and ways of their solution”, *Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu*, issue 7, pp. 397–401.
7. Chernov, S. (2014), “Proposals on changes to the Budget Code of Ukraine in the part of decentralization of finances, strengthening of the material and financial basis of local self-government”, available at: <http://oblrada.kharkov.ua/ua/press-center/news/11597-serhiy-chernov-vnis-propozytsiyi-shchodo-detsentralizatsiyi-finansiv-ta-zmitsnennya> (Accessed 16 May 2018).

Бібліографічний опис для цитування:

Вінницька, О. А. Фінансова політика та її роль у формуванні доходів місцевих бюджетів / О. А. Вінницька, І. А. Бержанір // Науковий журнал «Економічні горизонти». – 2018. – № 2(5). – С. 51–58.

УДК 336.14:352]:352/354

МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Станіславчук Н. О.

Анотація. У статті розглядається питання вдосконалення формування та виконання місцевих бюджетів як основи соціально-економічного розвитку територій та держави в цілому. Проаналізовано формування дохідної частини та виконання видаткової частини місцевих бюджетів. Запропоновано шляхи вирішення фінансової спроможності бюджетів місцевого самоврядування.

Ключові слова: місцеві бюджети, доходи, видатки, децентралізація, розвиток територіальних громад.

JEL Classification: E64, H72, O18, R51

LOCAL BUDGETS AS A BASIS FOR THE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES

Nataliia Stanislavchuk

Abstract. Ensuring stable and sufficient financial resources of the territorial communities is a guarantee of the establishment of a capable and efficient local government. Increasing the importance of local budgets in implementing social and economic regulation is the basis for building and developing an effective national economy. The purpose of the article is to reveal the essence of local budgets as the basis of social and economic development of territorial communities. The article considers the issue of improving the formation and execution of local budgets as the basis for socio-economic development of territories and the state as a whole. The formation of the revenue part and execution of the expenditure part of local budgets is analyzed. The ways of solving the financial solvency of the budgets of local self-government are suggested. The author proved that local budgets are an instrument of financial and economic regulation of the development of territories and the state as a whole. Effective formation and implementation of local budgets should be based on a combination of financial and economic interrelations in the area of revenue generation, implementation of budget expenditures, intergovernmental fiscal relations, and the development and implementation of balanced economic policies aimed at ensuring the social and economic growth of administrative and territorial units. It is substantiated that own revenue part of local budgets is an indicator of the social and economic status of the territory and shows the degree of development of the economy in the region. The analysis of the implementation of the income and expenditure part of the budgets of local self-government allowed to determine the potential and trends of the development of territorial communities. The author has proved that at the current stage of financial decentralization reform it is expedient to increase the financial capacity of local budgets, improve the program-target method of financing and use of medium-term planning of budgets of administrative-territorial units.

Keywords: local budgets, incomes, expenditures, decentralization, development of territorial communities.

DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.2\(5\).2018.140676](https://doi.org/10.31499/2616-5236.2(5).2018.140676)

Постановка проблеми. В умовах актуальності. Економічний, інновацій-децентралізації України питання ний та соціальний розвиток будь-якої місцевих бюджетів набуває особливої країни залежить від розвитку її

територій. Становлення територіальних громад потребує відповідного фінансового забезпечення, що реалізується через формування місцевих бюджетів.

Від якісного та ефективного формування бюджетів територіальних громад залежить стан економічної та соціальної інфраструктури адміністративно-територіальних одиниць, у тому числі житлово-комунального господарства, транспорту та зв'язку, закладів освіти, охорони здоров'я, культури. В умовах фінансової децентралізації важливим є удосконалення структури дохідної та видаткової частини бюджетів територіальних громад з урахуванням пріоритетів державної фінансової політики на середньострокову та довгострокову перспективу. Вагомими завданнями бюджетного регулювання в Україні на сучасному етапі розвитку є збалансованість бюджетної системи, правильність, повнота та оптимальність становлення місцевих, ефективність формування доходів і видатків місцевих бюджетів.

Забезпечення стабільними та достатніми фінансовими ресурсами територіальних громад є запорукою становлення дієздатної та ефективної місцевої влади. Підвищення значення місцевих бюджетів у реалізації соціального й економічного регулювання є основою побудови та розвитку ефективної національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Серед наукових досліджень зарубіжних вчених у сфері суспільних та місцевих фінансів, можна назвати праці Ш. Бланкарта [1], П. Самуельсона [2]. Питанням формування місцевих бюджетів як основі соціально-економічного розвитку територіальних громад присвячені праці вітчизняних вчених: Т. М. Боголіб [3], Т. Г. Бондарук

[4], Н. В. Васильєвої, Н. М. Гринчук, Т. М. Дерун, В. С. Куйбіди, А. Ф. Ткачук [5], Л. І. Карамушка [6], Т. Н. Корнієнко, С. А. Корнієнко [7], Татарин Н. Б., Войтович В. В. [8] та інших.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є розкриття сутності місцевих бюджетів як основи соціально-економічного розвитку територіальних громад.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Місцеві бюджети займають не лише важливе місце у бюджетній системі, але й одне з центральних місць в економічній системі кожної держави, їх роль і значення безпосередньо зумовлені типом економічної системи, обраними цілями та пріоритетами суспільного розвитку [8].

Місцеві бюджети виступають важливим чинником економічного, інноваційного розвитку; інструментом регулювання макроекономічних процесів; інструментом реалізації державної соціально-економічної політики, фінансовою базою розвитку територій; основним важелем фінансового регулювання та вирівнювання; головним джерелом фінансових ресурсів для вирішення соціальних-економічних проблем, утримання і розвитку місцевого господарства, підвищення рівня благополуччя населення.

Складовою частиною бюджетної системи України є місцеві бюджети. Місцевими бюджетами є бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні, міські, селищні, сільські бюджети та бюджети об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад.

У Бюджетному Кодексі наведені нижче терміни вживаються в такому

значенні:

- бюджет – план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду;

- бюджети місцевого самоврядування – бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст (у тому числі районів у містах), бюджети об'єднаних територіальних громад;

- бюджети об'єднаних територіальних громад (ОТГ) – бюджети об'єднаних територіальних громад, створених згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, а також бюджети об'єднаних територіальних громад, визнаних Кабінетом Міністрів України спроможними в порядку, встановленому законом [9].

Нині налічується 10838 місцевий бюджет (без місцевих бюджетів Автономної Республіки Крим та м. Севастополя) (рис. 1).

Рис. 1. Місцеві бюджети України

Джерело: сформовано за даними, наведеними у [10].

На даний час у рамках реалізації реформи децентралізації влади в Україні проводиться активна робота по формуванню фінансово незалежних та спроможних територіальних громад. Бюджети об'єднаних територіальних громад формуються відповідно до закону та перспективного плану формування територій громад та мають прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом.

Завдяки реалізації реформи міжбюджетних відносин:

- місцеві органи влади можуть самостійно формувати та затверджувати свої місцеві бюджети не чекаючи затвердження державного бюджету;

- Міністерство фінансів не визначатиме і не доводитиме до місцевих бюджетів індикативні показники по доходах;

- значно розширено джерела наповнення місцевих бюджетів для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування видаткових повноважень;

- існуючу систему балансування доходів і видатків місцевих бюджетів замінено принципово новою системою горизонтального вирівнювання податко-спроможності територій залежно від рівня надходжень на одного жителя;

- запроваджено нові види міжбюджетних трансфертів (освітня та медична субвенції, субвенція на підготовку робітничих кадрів, базова та реверсна дотації);

- на законодавчому рівні визначено механізм розрахунку нових видів міжбюджетних трансфертів;

- надано право самостійно встановлювати ставки податків в граничних межах, визначених законодавством, та надавати пільги з їх сплати [10].

В процесі реалізації реформи міжбюджетних відносин Міністерство фінансів України доводить до органів місцевої влади лише особливості складання розрахунків до проектів бюджетів територіальних громад на плановий бюджетний рік та розрахунки прогнозних обсягів міжбюджетних трансфертів і методики їх визначення. Тобто, на законодавчому рівні забезпечено повну фінансову незалежність та бюджетну самостійність бюджетів територіальних громад.

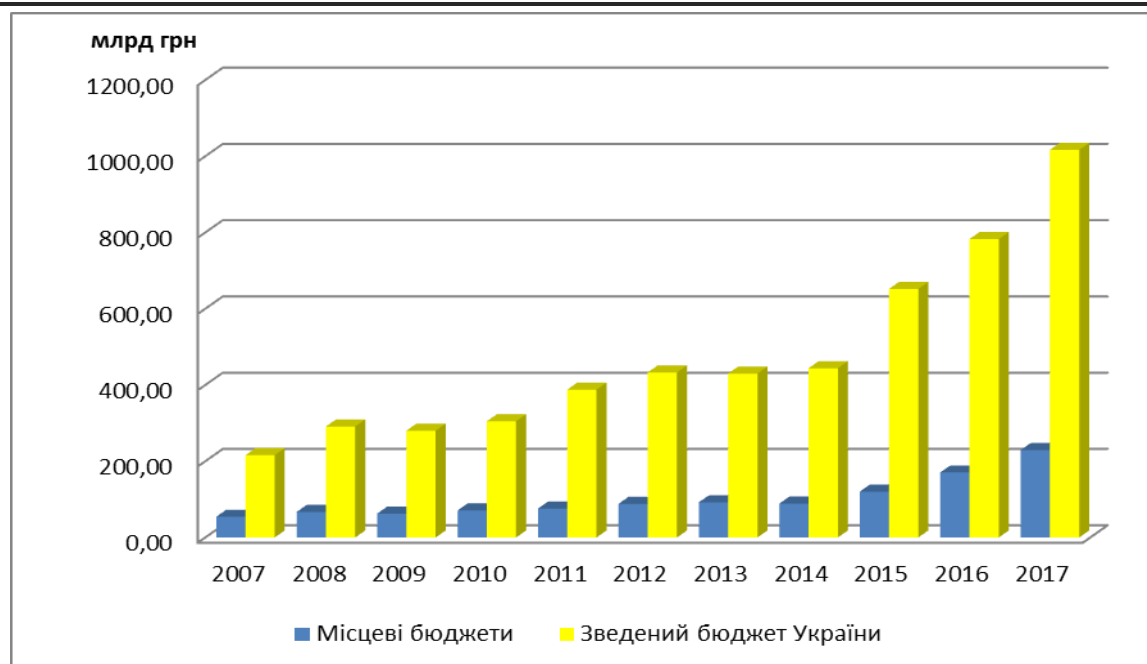
У структурі фінансів місцевого самоврядування основну роль у забезпеченні його матеріальної і фінансової основи відіграють бюджетні відносини. Місцеві бюджети як економічна категорія уособлюють відповідний фінансовий механізм. Який проявляються у накопичення грошових фондів, що спрямовуються на задоволення соціально-культурних, побутових потреб територіальної громади. За допомогою місцевих бюджетів відбувається перероз-

поділ вартості між територіями, галузями господарства, економічній та соціальній сферах. Сутність фінансового забезпечення територіальних громад як складової міжбюджетних відносин, яка полягає у використанні сукупності інституційних засад формування місцевих бюджетів з врахуванням ступеню збалансованості фінансово-економічних відносин. Важливим завданням місцевих бюджетів є фінансування суспільних потреб відповідно до функцій певних територіальних громад. Для виконання зазначеного необхідне ефективне планування та раціональне використання бюджетних коштів [3].

Згідно фінансових підсумків за бюджетний 2017 рік можна констатувати, що в минулому році темп зростання доходів місцевих бюджетів зберігся та частка місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України зростає.

Надходження місцевих бюджетів до загального бюджетного фонду України (без урахування міжбюджетних трансфертів) за 2017 рік склали 229 млрд грн, що більше від прогнозних показників Міністерства фінансів України. А у порівнянні з 2016 роком надходження зросли на 58,8 млрд грн або на +35%.

У більшості розвинених країн світу місцеві податки та збори становлять 5-30% усіх податкових надходжень до зведених бюджетів. В Японії місцеві податки та збори становлять 35% доходів органів місцевого самоврядування, у Великобританії – 37%, в Німеччині – 46%, у Франції – 67%, у США – 66%. Найбільшими за питомою вагою серед місцевих податків та зборів є місцевий корпоративний податок, місцевий податок з доходів, податок на нерухомість [7].

Рис. 2. Динаміка формування місцевих та Зведеного бюджету України 2007-2017 роки

Джерело: побудовано авторами за даними, наведеними у [11].

Збільшення дохідної частини місцевих бюджетів свідчить про підвищення зацікавленості органів місцевої влади у розвитку місцевих громад, дієву реалізацію заходів щодо пошуку резервів наповнення місцевих бюджетів та підвищення ефективності адміністрування податків і зборів.

В сучасних умовах органи місцевої влади поступово відходить від позиції очікування дотацій з державного бюджету: формують ефективний управлінський апарат, використовують кошти на інноваційний розвиток громад, аналізують витрачання бюджетних коштів та запобігати випадкам нерационального, неефективного їх використання.

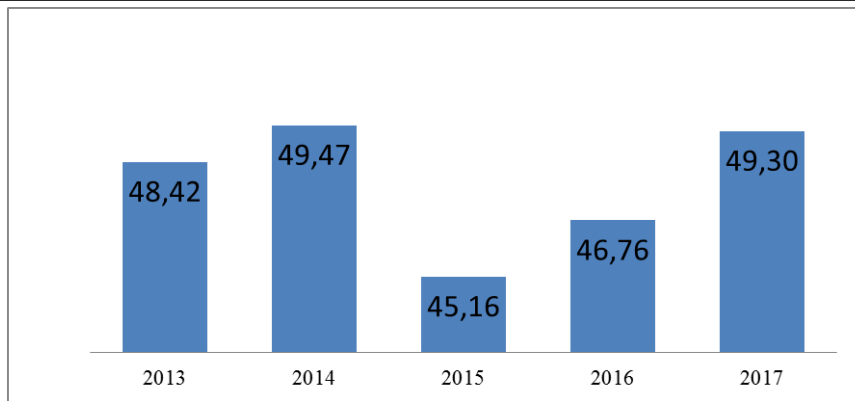
Найбільшу питому вагу, 57,3% дохідної частини місцевих бюджетів, становить податок на доходи фізичних осіб – 110,0 млрд грн. Надходження даного податку у порівнянні з 2016 роком, збільшилися на 31,1 млрд грн або на 39,9%.

У звітному періоді місцевими бюджетами було отримано плати за землю

26,4 млрд грн, що на 13,0% (на 3,0 млрд грн) більше від надходжень за 2016 рік. Плата за землю є вагомим джерелом дохідної частини бюджетів місцевого рівня та структури доходів займає 13,7%.

Єдиний податок склав 23,3 млрд грн, що на 6,1 млрд грн (+35,7%) перевищує надходження 2016 року. Приріст надходжень єдиного податку зумовлений змінами у податковому законодавстві та активізацією підприємницької діяльності.

Упродовж січня-грудня 2017 року сплата податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки склала 2,4 млрд грн. та перевищує показник 2016 бюджетного року на 70,9%, що свідчить про динамічне зростання. Зростання фінансових ресурсів до місцевих бюджетів свідчить про ефективну роботу органів місцевої влади з формування коштів до своїх бюджетів та наявність резервів для подальшого зміцнення фінансової спроможності та соціально-економічного розвитку громад.

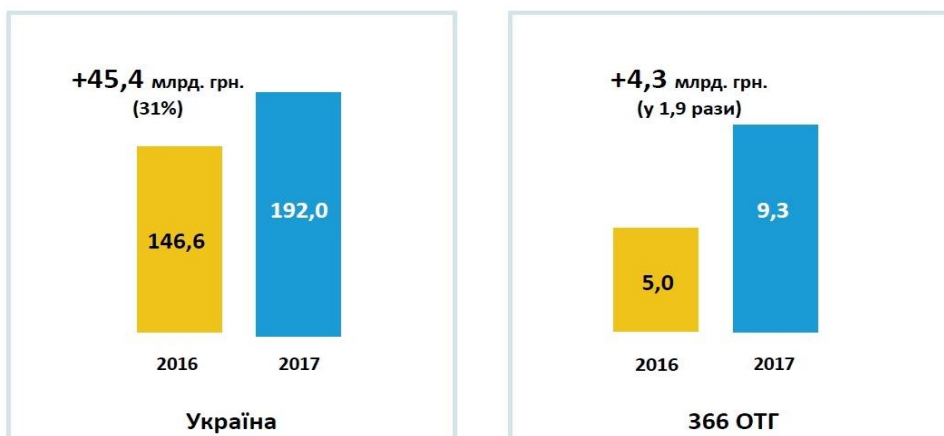
Рис. 3. Частка місцевих бюджетів (з трансфертами) у зведеному бюджеті України, %

Джерело: побудовано авторами за даними, наведеними у [11].

Частка фінансових ресурсів місцевих бюджетів у зведеному державному бюджеті України досягає 50%, тобто органи місцевої влади володіють у розпорядженні вагомий фінансовий ресурс, який ефективно потрібно спрямовувати на розвиток громад.

В умовах реформи місцевого само-

врядування об'єднані територіальні громади ефективніше формують та управляють фінансовими ресурсами. Так, у 2017 році надходження місцевих бюджетів зросли на 31% як порівняти з минулим роком, а фінансові надходження бюджетів ОТГ 2017 року зросли у 1,9 рази порівняно з 2016 роком (рис. 4).

Рис. 4. Виконання власних доходів місцевими бюджетами

Джерело: побудовано за даними, наведеними у [12].

Надходження власних доходів місцевих бюджетів 366 ОТГ за січень-грудень 2017 року зросли на 87,0% та склали 9,3 млрд грн (+4,3 млрд грн). Враховуючи те, що нові 207 ОТГ, у яких перші місцеві вибори були проведені в 2016 році, тільки в 2017 році отримали 60% надходжень від податку на доходи фізичних осіб до своїх місцевих

бюджетів, то їх власні ресурси у порівнянні з аналогічним періодом минулого року зросли в 2,9 рази та склали 4,9 млрд грн (+3,2 млрд грн). Необхідно зазначити, що темп зростання власних доходів 159 ОТГ, які вже у 2016 році отримували зарахування 60% ПДФО до своїх бюджетів, становить +34,2% (+1,1 млрд грн). Це більше, ніж на 3% від

середнього показника по Україні (темپ зростання власних доходів по місцевих бюджетах України – 31%) [12].

Видатки загального фонду місцевих бюджетів України станом на 1 січня 2018 року склали 490, 1 млрд грн, що на

143,8 млрд грн або на 41,5% більше ніж у 2016 році.

Місцеві бюджети одержали фінансові трансферти у розмірі 272,9 млрд грн станом на 01 січня 2018 року. Структуру державних трансфертів ілюструє рис. 5.

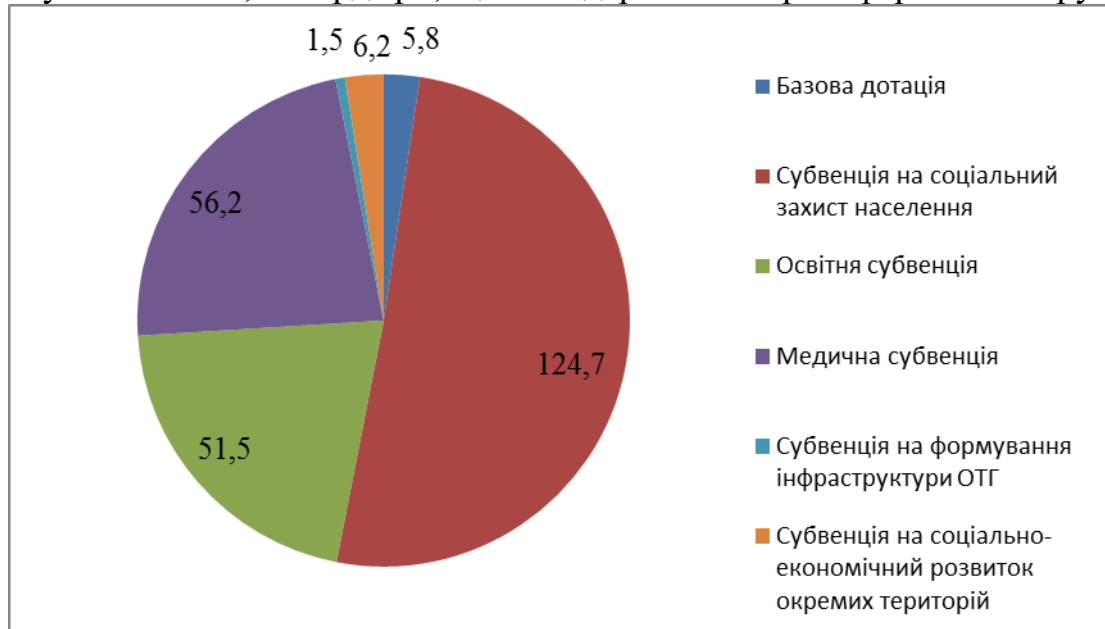

Рис. 5. Трансферти з державного бюджету місцевим бюджетам (млрд грн)

Джерело: побудовано авторами за даними, наведеними у [12].

На даний час структура фінансових ресурсів місцевих бюджетів свідчить про зростання частки міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів, що є однією із слабких сторін бюджетної децентралізації в Україні. Залежність місцевих бюджетів від державного бюджетного фінансування свідчить про проблеми з формуванням дохідної частини бюджетів через слабку економічну розвиненість окремих територій.

Розвиток місцевого оподаткування відіграє важливу роль у формуванні доходів місцевих бюджетів, адже надходження від місцевих податків і зборів зараховуються безпосередньо до дохідної частини бюджетів місцевого самоврядування. Обсяги місцевих податків та зборів в Україні свідчить, що їх

недостатньо для формування фінансової бази розвитку територіальних громад. Тому нагальним є питання залучення додаткових фінансових джерел шляхом збільшення податкових та неподаткових надходжень до місцевих бюджетів.

Для зростання фінансової спроможності територіальних громад слід здійснити напрями зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів, а саме:

- забезпечити ефективний контроль процесу формування та цілеспрямований розподіл використання коштів місцевих бюджетів;
- раціональне управління та використання земельних ресурсів;
- забезпечити зростання обсягів податків та зборів, що створюють фінансову базу бюджетів;

– розвиток та стимулювання державою малого та середнього підприємництва;

– удосконалення механізму зростання неподаткових джерел формування місцевих бюджетів;

– модернізація та оновлення житлово-комунальної сфери;

– ефективне використання трансфертів та дотацій з Державного бюджету на місцевому рівні.

Станом на 1 січня 2018 року капітальні видатки бюджетів місцевого рівня України склали 73,4 млрд грн, що на 20,7 млрд грн або на 39,4% більше аналогічного.

Видатки бюджету розвитку на 1 жителя мають постійну тенденцію росту. Так, цей показник у бюджетах місцевого самоврядування України зріс з 1 233 грн до 1 728 грн (на 40,1%).

За час реалізації реформи децентралізації збільшилися обсяги надання державної фінансової підтримки місцевим бюджетам на розбудову соціально-економічної інфраструктури територіальних громад з метою підвищення потенціалу до сталого інноваційного розвитку. Обсяг загальної бюджетної фінансової підтримки громад станом на 1 січня 2018 року склав 16,1 млрд грн, що більше у 32 рази, у порівнянні з 2014 роком (рис 6).

Рис. 6. Державна підтримка на розвиток територіальних громад
Джерело: сформовано за даними, наведеними у [12].

Показники виконання та формування місцевих бюджетів показують загальний економічний, соціальний, інвестиційний стан територій та її потенціал до сталого інноваційного розвитку. Наявність достатнього фінансового забезпечення територіальних громад є основою для надання якісних адміністративних

послуг жителям, реалізації соціальних, інфраструктурних, економічних проєктів, створення умови для розвитку бізнесу та залучення інвестицій, розроблення та реалізації місцевих програм інноваційного розвитку та фінансування заходів молодіжного, культурного, спортивного, освітнього спрямування

громади.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Місцеві бюджети є інструментом фінансово-економічного регулювання розвитку територій та держави в цілому. Ефективне формування та виконання місцевих бюджетів повинно ґрунтуватися на сукупності фінансово-економічних взаємозв'язків у сфері формування дохідної частини, здійснення видатків бюджету, міжбюджетних відносин та розробці й реалізації збалансованої економічної політики, спрямованої на забезпечення соціально-економічного зростання адміністративно-територіальних одиниць.

Власна дохідна частина місцевих

бюджетів є індикатором соціально-економічного стану території та показує ступінь розвиненості економіки в регіоні. Аналіз виконання дохідної та видаткової частини бюджетів місцевого самоврядування дозволяє визначити потенціал та тенденції розвитку територіальних громад. На сучасному етапі проведення реформи фінансової децентралізації доцільним є посилення фінансової спроможності місцевих бюджетів, удосконалення програмно-цільового методу фінансування та використання середньострокового планування бюджетів адміністративно-територіальних одиниць.

Список використаної літератури

1. Blankart, Ch. B. Öffentliche Finanzen in der Demokratie: Eine Einführung in die Finanzwissenschaft / Ch. B. Blankart. – München : Franz Vahlen, 2012. – 751 s.
2. Samuelson, P. A. Economics / Paul A. Samuelson, William D. Nordhaus. – Boston : Mass Irwin/McGraw-Hill, 1998. – XXXVII, 781 p.
3. Боголіб, Т. М. Фінансове забезпечення розвитку територіальних громад / Т. М. Боголіб // Экономический вестник университета : сборник научных трудов ученых и аспирантов. – 2012. – Выпуск 19-1. – С. 175–178.
4. Бондарук, Т. Г. Концептуальні засади реформування місцевих бюджетів України / Т. Г. Бондарук // Світ фінансів. – 2011. – № 2. – С. 168–177.
5. Васильєва, Н. В. Місцевий бюджет і фінансове забезпечення об'єднаної територіальної громади : навч. посіб. / [Н. В. Васильєва, Н. М. Гринчук, Т. М. Дерун, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук]. – К. : – 2017. – 119 с.
6. Карамушка, Л. І. Місцевий бюджет як фінансова основа розвитку територіальних громад / Л. І. Карамушка // Економічний вісник університету. – 2014. – Вип. 23(1). – С. 206–210.
7. Корнієнко, Т. Н. Місцеві податки і збори в податковому кодексі України – шлях до зміцнення фінансової бази місцевих бюджетів / Т. Н. Корнієнко, С. А. Корнієнко // Вісник ДДФА : Економічні науки. – 2011. – № 1. – С. 127–130.
8. Татарин, Н. Б. Місцеві бюджети як фінансова база місцевого самоврядування / Н. Б. Татарин, В. В. Войтович // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Випуск 11. – 2017. – С. 159–162.
9. Бюджетний кодекс України / прийнятий Верховною Радою України 08.07.2010 р. № 2456-VI (із змін. і доп.) [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/paran82#n82>.
10. Місцеві бюджети [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Міністерства фінансів України. – Режим доступу : <https://www.minfin.gov.ua/news/bjudzhet/local-budg>.
11. Доходи. Бюджет України [Електронний ресурс] / Ціна держави. – Режим доступу : <http://www.costua.com/budget/revenue/>.
12. Місцеві бюджети: експерти підбили перші підсумки 2017 року [Електронний ресурс] / Децентралізація. – Режим доступу : <http://decentralization.gov.ua/news/8053>.

13. Видатки. Бюджет України [Електронний ресурс] / Ціна держави. – Режим доступу : <http://www.costua.com/budget/expenditure/>.
14. Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо особливостей формування та виконання бюджетів об'єднаних територіальних громад» від 26.11.2015 № 837-VIII [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/837-19>.

References

1. Blankart, Ch. B. (2012), *Öffentliche Finanzen in der Demokratie: Eine Einführung in die Finanzwissenschaft*, Franz Vahlen, München, Deutschland.
2. Samuelson, P. A. and Nordhaus, W. D. (1998), *Economics*, Mass Irwin/McGraw-Hill, Boston, USA.
3. Boholib, T. M. (2012), “Financial support for the development of territorial communities” *Jekonomicheskij vestnik universiteta: sbornik nauchnyh trudov uchenyh i aspirantov*, issue 19-1, pp. 175–178.
4. Bondaruk, T. H. (2011), “Conceptual principles of reforming local budgets of Ukraine”, *Svit finansiv*, no. 2, pp. 168–177.
5. Vasylieva, N. V., Hrynychuk, N. M., Derun, T. M., Kuibida, V. S. and Tkachuk, A. F. (2017), *Mistsevyi biudzheth i finansove zabezpechennia ob'iednanoi terytorialnoi hromady* [Local budget and financial support of the united territorial community], Kyiv, Ukraine.
6. Karamushka, L. I. (2014), “Local budget as a financial basis for the development of territorial communities”, *Ekonomichnyi visnyk universytetu*, issue 23(1), pp. 206–210.
7. Korniienko, T. N. and Korniienko, S. A. (2011), “Local taxes and fees in the tax code Ukraine – a way to strengthen the financial base of local budgets”, *Visnyk DDFA: Ekonomichni nauky*, no. 1, pp. 127–130.
8. Tatoryn, N. B. and Voitovych, V. V. (2017), “Local budgets as a financial base of local self-government”, *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, issue 11, pp. 159–162.
9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The Law of Ukraine “Budget Code of Ukraine”, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/paran82#n82> (Accessed 29 May 2018).
10. Official site of the Ministry of Finance of Ukraine (2018), Local budgets, available at: <https://www.minfin.gov.ua/news/bjudzheth/local-budg> (Accessed 29 May 2018).
11. Official site of the project “The price of the state” (2018), “Revenues. Budget of Ukraine”, available at: <http://www.costua.com/budget/revenue/> (Accessed 29 May 2018).
12. Official site of the project “Decentralization” (2018), “Local budgets: experts summed up the first 2017 results”, available at: <http://decentralization.gov.ua/news/8053> (Accessed 29 May 2018).
13. Official site of the project “The price of the state” (2018), “Expenditures. Budget of Ukraine”, available at: <http://www.costua.com/budget/expenditure/> (Accessed 29 May 2018).
14. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine “On Amendments to the Budget Code of Ukraine regarding the peculiarities of the formation and implementation of the budgets of the united territorial communities”, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/837-19> (Accessed 29 May 2018).

Бібліографічний опис для цитування:

Станіславчук, Н. О. Місцеві бюджети як основа розвитку територіальних громад / Н. О. Станіславчук // Науковий журнал «Економічні горизонти». – 2018. – № 2(5). – С. 59–68.

УДК 657.28

ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА ОБЛІКУ РОЗРАХУНКОВИХ ОПЕРАЦІЙ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Дем'янишина О. А.

Анотація. У статті розглядається механізм організації облікового процесу та його впливу на формування повної облікової інформації і прийняття ефективних управлінських рішень. Досліджено наукові підходи до визначення терміну «організація обліку» та на основі їх узагальнення сформовано авторське визначення. Виявлено, що без досконалої організації бухгалтерського обліку розрахункових операцій є неможливим досягнення позитивних результатів діяльності. Встановлено, що організація обліку це творчий процес на певному підприємстві чи організації й значною мірою визначається його специфікою: обсягами господарської діяльності, рівнем механізації та автоматизації облікових процесів, наявністю висококваліфікованих облікових кадрів, системою управління, звітністю та її періодичністю. Обґрунтовано пропозиції щодо удосконалення організації та методики обліку і посилення контролю за станом розрахунків на рівні окремих підприємств.

Ключові слова: концепція організації обліку, облікова політика, розрахункові операції, постачальники та підрядники, розрахунки за виплатами працівникам, інформаційна система.

JEL Classification: D83, G14, L86, M41

ORGANIZATION AND METHOD OF ACCOUNTING THE SETTLEMENT OPERATIONS AT THE ENTERPRISE

Olesia Demianyshyna

Abstract. The purpose of the article is to study the essence of the concept of accounting operations as a prerequisite for the effective functioning of any enterprise in the modern market environment. The article considers the problems of organization of accounting in domestic enterprises. Accounting organization studies settlement operations. The Ukrainian legislative approach to accounting is analyzed. The paper presents the author's definition of the concept of "organization". In the article the mechanism of organization of registration process and its influence is examined on forming the complete accounting information and acceptance of effective administrative decisions. It was revealed that without the perfect organization of accounting of settlement transactions, it is impossible to achieve positive results of operations. It is established that the organization of accounting is a creative process at a particular enterprise or organization and is largely determined by its specificity: volumes of economic activity, the level of mechanization and automation of accounting processes, the presence of highly qualified accounting personnel, management system, reporting and its periodicity. It is stated that the accounting policy is an integral part of accounting organization. Proposals for improving the organization and methodology of accounting and strengthening control over the state of settlements at the level of individual enterprises are substantiated. The author substantiates that the organization of accounting of settlement operations – is the construction of a complex integrated system of information that will provide effective guidance and increase the financial performance of any business entity. It is proved that the organization and methodology of settlement operations is quite a complex system, on which depends the efficiency and correctness of the accepted managerial decisions and the development of the business entity as a whole; therefore, it requires constant research and improvement in the context of a separate accounting object for the performed calculations.

Keywords: the concept of accounting, accounting policies, settlement operations, suppliers and contractors, payments for employee benefits, information systems.

DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.2\(5\).2018.140677](https://doi.org/10.31499/2616-5236.2(5).2018.140677)

Постановка проблеми. Своєчасні та достовірні дані бухгалтерського обліку є основою інформаційного забезпечення будь-якого господарюючого суб'єкта, тому потрібним є чітка та ефективна його організація. Фінансовий стан кожного суб'єкта господарювання визначається його взаємовідносинами з іншими контрагентами та станом розрахунків між ними. Тому одним з пріоритетних напрямів удосконалення управління підприємством є організація детального обліку необхідної інформації про стан розрахунків, що формується в системі бухгалтерського обліку та її надання зацікавленим сторонам з метою прийняття ефективних рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Питанням ефективною та досконалою організації обліку на підприємствах приділена значна увага вітчизняних і зарубіжних науковців, серед яких Ф. Ф. Бутинець, В. П. Завгородній, В. В. Сопко, М. С. Пушкар, С. В. Свірко, В. С. Лень, Й. Бетге, Р. Ентоні, Дж. Рис та інші. Загальні положення методології й організації обліку та контролю розрахунків висвітлено у працях деяких зарубіжних та вітчизняних авторів (М. Т. Білуха, М. Ф. Огійчук, Л. А. Рибіна, Я. В. Соколов, О. А. Шевчук, М. М. Шигун). Однак, питання раціональної побудови системи обліку розрахунків потребує постійного удосконалення, тому є актуальним.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є дослідження сутності поняття організації обліку розрахункових операцій як необхідної передумови ефективного функціонування будь-якого підприємства в сучасному ринковому середовищі.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Для беззбиткового

функціонування будь-якого підприємства необхідним є розробка чіткої організації бухгалтерського обліку за різного роду розрахунковими операціями, які здійснюються суб'єктом господарювання в процесі взаємодії із різними контрагентами.

Відповідно до статті 8 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» організація бухгалтерського обліку на підприємстві є компетенцією його власника. Власник несе відповідальність за:

- організацію бухгалтерського обліку;
- забезпечення фіксування фактів здійснення всіх господарських операцій в первинних документах;
- збереження та обробку документів, реєстрів обліку протягом встановленого терміну але не менше трьох років [1].

Оскільки бухгалтерський облік є складним механізмом, призначенням якого є забезпечувати інформацією внутрішніх і зовнішніх користувачів з метою ефективного й оперативного управління суб'єктом господарювання в сучасних умовах, тому він має виконувати намічені завдання та, відповідно, бути організованим відповідно до вимог чинного законодавства та на умовах конкретного господарюючого суб'єкта. Неможливо досягнути позитивних результатів діяльності підприємства без належної організації бухгалтерського обліку, вважає Н. Бондаренко, оскільки це один з найвідповідальніших етапів створення підприємства, а також запорука рентабельності в майбутньому [2].

Наукова категорія «організація» має значну кількість трактувань та цілей використання. Зокрема, у Великому тлумачному словнику сучасної української

мови [3] вона подається комплексом заходів, зміст яких полягає в координації дій окремих елементів системи. Істотно повніше і глибше означення цієї категорії подано в іншому Словникові [4], у якому вона трактується:

– внутрішньою упорядкованістю, узгодженістю, взаємодією більше чи менше диференційованих і автономних частин цілого, зумовлюваного його побудовою;

– сукупністю процесів або дій, що ведуть до створення та удосконалення взаємозв'язків між частинами цілого;

– об'єднанням людей, які спільно реалізують програму або ціль (мету) і діють на основі певних правил і процедур.

Проте, як показали особисті дослідження автора, і таке трактування організації не охоплює усього того, що повинна забезпечувати організація з погляду її сутнісно-функціонального призначення. У зв'язку з цим означені вище твердження цієї категорії виправдано доповнити положеннями з приводу розуміння організації деякими іншими характеристиками і на розвиток наведених вище означень розглядати її також [5]:

- консолідуючим елементом будь-якого розвитку, якому, і тільки йому, під силу цілеспрямовано об'єднати всі інші його складові для одержання очікуваного результату;

- системоформуючою і системозабезпечуючою складовою розвитку, яка об'єднуючи всі його елементи (підсистеми), надає їхній сукупності змісту і характеру системи і забезпечуючи водночас віддачу результатів її функціонування;

- регулюючим і контролюючим елементом будь-якого розвитку, у тому числі такого, що стосується сільських

територій;

- засобом, що викликає до життя і формує організаційні відносини, які мають або повинні мати місце в організації будь-якої виробничої чи невиробничої системи.

Організація облікового апарату – це комплекс науково обґрунтованих організаційно-технічних заходів, що забезпечують виконання облікового процесу [6].

Ф. Бутинцем разом із колективом авторів розрізнив поняття «організація обліку» та «ведення обліку» так: «якщо власник або керівник веде особисто облік, то на такому підприємстві, як правило, організація обліку практично відсутня, там має місце лише ведення обліку. Організація обліку складається з двох частин: перша – належить виключно засновнику (керівнику); друга – є спільною: керівника і облікового апарату. Організація обліку – це прерогатива засновника (керівника), ведення обліку – виключно обов'язки головного бухгалтера. За правильність застосування методології (узгодженої із засновником) та технології обліку відповідальність покладається внутрішнім нормативним актом на бухгалтерську службу. Ведення обліку – це застосування бухгалтерською службою узгодженої з керівництвом підприємства методології та технології відображення в обліку фактів господарського життя та складання фінансової звітності за діючими стандартами обліку» [7].

Для забезпечення ведення бухгалтерського обліку відповідно із чинним законодавством, можна обрати такі форми його організації [8]:

1) введення в штат підприємства посади бухгалтера або створення бухгал-

лтерської служби на чолі з головним бухгалтером;

2) користування послугами спеціаліста з бухгалтерського обліку, зареєстрованого як підприємець, який здійснює підприємницьку діяльність без утворення юридичної особи;

3) ведення на договірних засадах бухгалтерського обліку централізованою бухгалтерією або аудиторською фірмою;

4) самостійне ведення бухгалтерського обліку та складання звітності безпосередньо власником або керівником підприємства.

Необхідно звернути увагу на той факт, що самостійне ведення бухгалтерського обліку не можливе у бюджетних установах та на підприємствах, звітність яких повинна оприлюднюватися. Також треба пам'ятати, що при введенні в штат посади бухгалтера керівнику підприємства забороняється вести облік [8].

Р. Ентоні та Дж. Рис розуміють під ефективною організацією системи бухгалтерського обліку специфічну роботу, для якої необхідним є високий професіональний рівень [9]. При цьому, на їхню думку, досконала система бухгалтерського обліку має задовольняти певні організаційні критерії, а саме: низька вартість обробки облікової інформації; швидке отримання облікової інформації; гарантування вищого ступеня точності облікової інформації; мінімізація можливості крадіжок та фальсифікацій.

Тобто, метою організації бухгалтерського обліку має бути забезпечення якості та економічності формування облікової інформації.

На думку Ф.Ф. Бутинця можна виділити три етапи організації бухгалтерського обліку. Перший – методичний

етап організації бухгалтерського обліку – вибір способів та прийомів, що є основою для таких методів обліку як документування, синтетичні та аналітичні рахунки, подвійний запис, бухгалтерський баланс і звітність, інвентаризація, оцінка майна та зобов'язань, калькулювання. Другий – технічний етап – вибір форми обліку, яка найбільш повно характеризуватиме та відповідатиме розміру підприємства та його галузі. Третій етап забезпечує організацію процесу управління в бухгалтерії, тобто організацію роботи облікового апарату [7].

На сьогодні, методологічні та практичні засади організації бухгалтерського обліку розрахунків, не використовують можливостей зростання позитивного впливу обліку і контролю за дотриманням розрахунково-платіжної дисципліни суб'єктів господарювання.

Розглядаючи поняття розрахунків Л. А. Рибіна, висвітлює власне розуміння цієї категорії як «...вид носіїв боргових вимог на кошти, які відрізняються структурою документів і документообігом, часом і місцем виконання розрахунків, ступенем гарантії платежів» [10].

Оскільки, облік за розрахунками поєднує в собі досить широкий спектр контрагентів з якими в ході своєї діяльності будь-яке підприємство має певні взаємовідносини, то потребують також розв'язання проблеми класифікації цих розрахунків з метою побудови раціональної системи їх обліку як інструменту управління [11].

Проаналізувавши організаційні та методичні аспекти обліку за розрахунками підприємства сформуємо структурно-логічну схему (рис. 1).

Рис. 1. Структурно-логічна схема організації розрахункових операцій на підприємстві

Джерело: розроблена автором.

Отже, на нашу думку, саме організаційна складова обліку має бути чітко визначена і прописана в обліковій політиці будь-якого підприємства.

Все більшого розвитку в Україні в останні роки набувають безготівкові розрахунки.

На особливості методики бухгалтерського обліку безготівкових розрахунків із використанням платіжних вимог впливає предмет розрахунків. Як правило, ним може бути заборгованість перед бюджетом, заборгованість перед митними органами, сума фінансових санкцій, висунутих підприємству за порушення розрахунків з бюджетом або за укладеними угодами, розрахунки за претензіями, розрахунки із заробітної плати та інші. У разі стягнення коштів як фінансових санкцій зазначені суми у бухгалтерському обліку відображаються у складі витрат звітного періоду з відповідним впливом на фінансові результати, що відображені саме в бухгалтерському обліку [12].

Визначення ефективної методики та форми розрахунків призведе до

покращення фінансового стану підприємства, збільшенню його прибутку без залучення додаткових капітальних вкладень. Головною особливістю, яка визначає прийоми та методи, що використовуються для відображення об'єктів в обліку розрахункових операцій, становлять систему взаємопов'язаних елементів методу бухгалтерського обліку [13].

Одним із основних напрямів удосконалення взаємовідносин між контрагентами при розрахунках є підвищення аналітичної цінності облікової та економічної інформації. А це, на нашу думку, більшою мірою залежить від професіоналізму бухгалтерської служби (обліково-аналітичного відділу).

На сучасному етапі розвитку суспільства роль бухгалтера перейшла від чисто технічного відображення господарських операцій до збільшення участі в управлінському процесі, а це в певній мірі вимагає значного підвищення рівня знань в галузі планування, фінансування, кредитування, економічного аналізу, права, ефективно використовувати сучасні програми для обробки обліково-

економічної інформації. Тому, кваліфікована кадрова політика має невід'ємний вплив на ефективність організації бухгалтерського обліку.

В діяльності підприємств виникають ситуації, які впливають на своєчасне виконання або не виконання зобов'язань. Це означає, що при розрахунках із контрагентами у бухгалтерському обліку може виникати дебіторська або кредиторська заборгованість. Своєчасний контроль за розрахунками, попередження прострочення кредиторської заборгованості повинні бути основою в організації їх обліку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Організація обліку розрахункових операцій це побудова певної складної цілісної системи інформа-

ції, яка забезпечить ефективне керівництво та підвищить фінансових результатів діяльності будь-якого суб'єкта господарювання.

Звичайно для кожного підприємства організаційна структура обліку буде своєрідна, оскільки це залежить від ознак, що характеризують галузеву специфіку підприємства, організаційно-правової форми та інших особливостей.

Підводячи підсумки можна сказати, що організація і методика розрахункових операцій досить складна система, від якої залежить ефективність та правильність прийнятих управлінських рішень та розвиток суб'єкта господарювання в цілому, тому вона потребує постійного дослідження та удосконалення в розрізі окремого об'єкта обліку за здійсненими розрахунками.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність організації в Україні» від 16.07.1999 № 996-XIV. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
2. Бондаренко, Н. М. Теоретичні основи організації обліку на підприємстві / Н. М. Бондаренко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип. 4. – С. 10–14. – (Серія : Економічні науки).
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. – 445 с.
4. Советский энциклопедический словарь / А. М. Прохоров (гл. ред.). – М. : «Советская энциклопедия», 1989. – 946 с.
5. Дем'янишина, О. А. Розвиток сільських територій Вінницької області: організаційно-аналітичний аспект : монографія / О. А. Дем'янишина. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2014. – 158 с.
6. Економічна енциклопедія : у 3 т. Т. 1 / редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Академія, 2000. – 864 с.
7. Організація бухгалтерського обліку : [навч. посібник для студентів вузів «Облік і аудит»] / Ф. Ф. Бутинець, О. В. Олійник, М. М. Шигун, С. М. Шулепова ; 2-е вид., доп. і перероб. – Житомир : ЖІТІ, 2001. – 576 с.
8. Способи організації бухгалтерського обліку на підприємстві [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.golovbukh.ua/news/10491-sposobi_organizatsiyi_bukhgalterskogo_obliku_na_pidpriyemstvi.
9. Anthony, R. N. Accounting text and cases / Anthony Robert N., Reese James S. – Homewood, Ill. : R. D. Irwin, 1975. – XXIV, 830 p.
10. Рибіна, Л. А. Роль безготівкових розрахунків в поліпшенні фінансового становища підприємств / Л. А. Рибіна // Вісник Сумського сільськогосподарського інституту. Науково-методичний журнал. – Вип. 1. – 2012. – С.155–157.

11. Дем'янишина, О. А. Особливості бухгалтерського обліку, оподаткування та звітності на малих підприємствах / О. А. Дем'янишина // Економіка та управління в ХХІ ст.: виклики та перспективи розвитку : матер. Міжнародної наук.-практ. конф., 18-19 травня 2017 р., м. Умань / за ред. д. е. н., проф. О. Г. Чирви. – Умань : Видавець «Сочінський М. М.», 2017. – С. 131–134.
12. Шевчук, О. А. Аспекти бухгалтерського та податкового обліку безготівкових розрахунків / О. А. Шевчук // Фінанси України. – 2011. – № 2. – С. 69–76.
13. Демченко, Т. А. Проблеми обліку виробничих запасів та напрями його вдосконалення на підприємстві / Т. А. Демченко, Л. А. Чвертко // Науковий журнал «Економічні горизонти». – 2017. – № 1(2). – С. 48–56.

References

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Law of Ukraine “ On accounting and financial reporting organization in Ukraine ”, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (Accessed 17 May 2018).
2. Bondarenko, N. M. (2014), “Theoretical basis of accounting organization at the enterprise”, *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, issue. 4, pp. 10–14.
3. Busel, V. T. (ed.) (2001), *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language], VTF «Perun», Kyiv, Irpin, Ukraine.
4. Prohorov, A. M. (ed.) (1989), *Sovetskij jenciklopedicheskij slovar'* [Soviet encyclopaedic dictionary], Sovetskaja jenciklopedija, Moscow, Russia.
5. Dem'ianyshyna, O. A. (2014), *Rozvytok silskykh terytorii Vinnytskoi oblasti: orhanizatsiino-analitychnyi aspekt* [Development of rural areas of Vinnytsia region: organizational and analytical aspect], VPTs “Vizavi”, Uman, Ukraine.
6. Mochernyi, S. V. (ed.) (2000), *Ekonomichna entsyklopediia* [Economic encyclopedia], vol. 1, Akademiia, Kyiv, Ukraine.
7. Butynets, F. F., Oliinyk, O. V., Shyhun, M. M. and Shulepova, S.M. (2001), *Orhanizatsiia bukhgalterskoho obliku* [Organization of accounting], ZhITI, Zhytomyr, Ukraine.
8. Official site golovbukh.ua (2012), “Ways of organization of accounting at the enterprise”, available at: https://www.golovbukh.ua/news/10491-sposobi_organizatsiyi_bukhgalterskogo_obliku_na_pidpriemstvi (Accessed 17 May 2018).
9. Anthony, R. N. and Reese, J. S. (1975), *Accounting text and cases*, R. D. Irwin, Homewood, III, USA.
10. Rybina, L. A. (2012), “The role of cashless settlements in improving the financial position of enterprises”, *Visnyk Sumskoho silskohospodarskoho instytutu*, issue 1, pp. 155–157.
11. Dem'ianyshyna, O. A. (2017), “Features of accounting, taxation and reporting at small enterprises”, *Ekonomika ta upravlinnia v XXI st.: vyklyky ta perspektyvy rozvytku* [Economics and management in the 21st century: challenges and development prospects], Materialy Mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii [Materials of the International scientific and practical conference], Uman, May 18-19 2017, pp. 131–134.
12. Shevchuk, O. A. (2011), “Aspects of accounting and tax accounting of cashless settlements”, *Finansy Ukrainy*, no. 2, pp. 69–76.
13. Demchenko, T. A. and Chvertko L. A. (2017), “Problems of accounting production reserves and the direction of its improvement in the enterprise”, *Economies' Horizons*, no. 1(2), pp. 48–56.

Бібліографічний опис для цитування:

Дем'янишина, О. А. Організація і методика обліку розрахункових операцій на підприємстві / О. А. Дем'янишина // Науковий журнал «Економічні горизонти». – 2018. – № 2(5). – С. 69–75.

УДК 338.246

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ**Бондарук Т. Г., Бондарук І. С.**

Анотація. У статті розкрито теоретичні засади економічної безпеки, розглянуто її соціальні аспекти. Дано авторське визначення економічної безпеки, з урахуванням впливу економічних і соціальних чинників. Обґрунтовано, що економічна безпека – стан економіки, найважливіша якісна характеристика її функціонування, що визначає стабільний, стійкий економічний і соціальний розвиток, забезпечує захищеність життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави, нейтралізує соціально-економічні чинники небезпеки і загрози зростанню добробуту населення і економіки країни.

Ключові слова: економічна безпека, економічні і соціальні чинники, економічний розвиток, інтереси особи, соціальне забезпечення.

JEL Classification: I31, J28, H53, H55

SOCIAL ASPECTS OF ECONOMIC SECURITY OF THE STATE**Taisiia Bondaruk, Ihor Bondaruk**

Abstract. The problem of developing social aspects of the system of economic security as an element of social and economic development of the most important macroeconomic and financial processes is quite complex and multifaceted. Strengthening the social orientation of market transformations requires that the state's social and economic policy should be directed towards the achievement of European standards of quality of life and universal values. This implies a reliable social protection of the population and proper pension security as one of the determining factors of public welfare. The purpose of the article is to study the theoretical foundations of economic security, the justification of its social aspects. The article reveals the theoretical principles of economic security, examines its social aspects. The author's definition of economic security demonstrates the influence of economic and social factors. It is substantiated that economic security is a state of the economy, the most important qualitative characteristic of its functioning, which determines stable, sustainable economic and social development, provides protection of vital interests of the individual, society and state, neutralizes social and economic factors of danger and threats to the growth of the welfare of the population and the economy of the country. . . Social dominance becomes the most important goal of the processes of ensuring national security at all subjective levels and functional areas of activity. The development of the economic and social sphere forms a single interconnected process, within which the influence on the parameters of national security throughout the spectrum of manifestations of human activity is exercised. The social component of economic security becomes a prerequisite for ensuring a high level of development of productive forces and industrial relations in accordance with the basic state and social interests, which are stated in the system of criteria of national security of the country.

Keywords: economic security, economic and social factors, economic development, personal interests, social welfare.

DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.2\(5\).2018.140678](https://doi.org/10.31499/2616-5236.2(5).2018.140678)

Постановка проблеми. Проблема розробки соціальних аспектів системи економічної безпеки як елементу соціально-економічного розвитку найважливіших макроекономічних і фінансових процесів є достатньо складною і багато-

гранною. Посилення соціальної спрямованості ринкових перетворень вимагають, щоб соціально-економічна політика держави була направлена на досягнення європейських стандартів якості життя та загальнолюдських цінностей. Це передбачає надійний соціальний захист населення і належне пенсійне забезпечення як один із визначальних чинників суспільного добробуту. В даному аспекті ефективність забезпечення економічної безпеки держави стає важливою умовою суспільного розвитку і соціальних перетворень. Економічна безпека залежить від багатьох складових та показників соціально-економічного розвитку, зокрема від стану ринку праці, рівня і динаміки заробітної плати, дієвості соціальної, податкової, банківської, цінової та інших складових політики держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Проблеми соціального захисту та соціального забезпечення розглядали у своїх працях Е. Лібанова, І. Сазонець та ін., проблеми економічної безпеки – О. Власюк, Л. Шемаєва та ін. Проте залишаються ще не достатньо дослідженими теоретичні аспекти ролі й місця соціального забезпечення в системі економічної безпеки. А втім, необхідність ефективного регулювання відносин щодо формування, розподілу і використання коштів, що спрямовуються на соціальне та пенсійне забезпечення, вимагає вирішення багатьох проблем теоретичного і прикладного характеру.

Метою статті є дослідження теоретичних засад економічної безпеки, обґрунтування її соціальних аспектів.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи структурні елементи національної безпеки, необхідно зазначити, що усі вони мають економічне підґрунтя, тобто ключовим елементом системи національної безпеки є економічна безпека.

Спектр поглядів на поняття економічної безпеки вельми широкий. Бачення проблем економічної безпеки вченими істотно визначається процесами політичної і соціально-економічної трансформації, що відбуваються в країні. Згрупуємо думки вчених, які розподілилися щодо визначення економічної безпеки держави у декількох напрямках.

Перший з них – це визначення, які характеризують економічну безпеку як протистояння загрозам.

Економічну безпеку країни Я. Жаліло трактує «як складну багатофакторну категорію, що характеризує здатність національної економіки до розширеного відтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб власного населення і держави, протистояння дестабілізуючій дії чинників, що створюють загрозу стійкому збалансованому розвитку країни; забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання» [1, с. 25].

Економічна безпека, на думку Н. М. Блінова, означає надійну і забезпечену всіма необхідними засобами і інститутами держави (включаючи і силові структури, і спецслужби) захищеність національно-державних інтересів у сфері економіки від внутрішніх і зовнішніх загроз, економічного і матеріального збитку [2]. Досить схоже визначення економічної безпеки держави дає

В. Шульга відмічаючи, що це надійна, забезпечена усіма необхідними засобами та інститутами держави, (в тому числі силові структури та спецслужби) захищеність національно-державних інтересів у сфері економіки від внутрішніх та зовнішніх загроз, економічних збитків [3, с. 562].

Як стан економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави характеризують економічну безпеку В. Шлемко, І. Бінько [4, с. 8]. Р. Покотиленко також розкриває економічну безпеку як стан захищеності економічних інтересів від загроз національній безпеці, що впливають на них [5, с. 123].

У Концепції економічної безпеки України [6] сутність економічної безпеки було визначено як «спроможність національної економіки забезпечити свій вільний, незалежний розвиток і утримати стабільність громадянського суспільства та його інститутів, а також достатній оборонний потенціал країни за всіляких несприятливих умов і варіантів розвитку подій та здатність Української держави до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз» [6, с. 5]. Основним критерієм забезпечення економічної безпеки України вважається збереження та «гарантія незалежності країни, умов стабільності та ефективної життєдіяльності суспільства» [6, с. 5]. Економічна безпека визначається також як «такий стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатний задовольняти потреби особи, сім'ї, суспільства та держави» [7]. Такий підхід враховує не

тільки становище населення та забезпечення розвитку суспільних інститутів, але й здатність держави протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам.

Другий напрям об'єднує визначення, що розкривають суть економічної безпеки як стану економіки, який забезпечує її стабільність і стійкість.

Академік Л. Абалкін визначає економічну безпеку як «сукупність умов та факторів, які забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність і стійкість, здатність до постійного поновлення та самовдосконалення» [8, с. 771].

Визначаючи економічну безпеку Е. Бухвальд вважає, що вона є «найважливішою якісною характеристикою економічної системи, що визначає її здатність підтримувати нормальні умови життєдіяльності населення, стійке забезпечення ресурсами розвитку народного господарства, а також послідовну реалізацію національно-державних інтересів країни» [10, с. 26]. Існує думка, що «економічна безпека – це стан, в якому народ (через державу) може суверенно без втручання і тиску ззовні визначати шляхи і форми свого економічного розвитку» [11, с. 28].

На думку В. Панькова, «національна економічна безпека – це стан національної економіки, що характеризується стійкістю, «імунітетом» до дії зовнішніх і внутрішніх факторів, що порушують нормальне функціонування суспільного відтворення, що підривають досягнутий рівень життя населення і тим самим викликають підвищену соціальну напругу в суспільстві, а також загрозу самому існуванню держави» [12, с. 114].

Автори О. Бандурка, В. Духов та ін. дають таке визначення економічній безпеці: «це стан і здатність економічної системи протистояти небезпеці руйнації її організаційної структури і статусу, а також перешкодам досягнення цілей розвитку» [13, с. 49]. Ці ж автори відзначають, що загальне визначення економічної безпеки повинно бути конкретизоване для окремих суб'єктів економічної діяльності кожного інституційного рівня [13, с. 49].

Третій напрям – визначення, що розкривають економічну безпеку не лише як стан економіки держави, а й характеризують її соціальну спрямованість.

Соціальна спрямованість економічної безпеки простежується у визначенні Г. Пастернака-Таранущенко, який вважає, що «під економічною безпекою держави розуміють такий стан держави, у якому всі потреби населення і країни забезпечені повністю і своєчасно, що дає змогу вести нормальну життєдіяльність та розвиватися системі (державі) і кожному її елементу (людині)» [14, с. 131]. На його думку економічна безпека держави являє собою комплексну систему, що створюється завдяки виконанню певної кількості дій, та має багато відгалужень (напрямів): демографічний, екологічний, ресурсний, прісноводний, продовольчий, енергетичний, інформаційний та ін. [14, с. 131].

Так, на думку В. К. Сенчагова: «сутність економічної безпеки можна визначити як стан економіки та інститутів влади, за якого забезпечується гарантований захист національних інтересів, соціальна спрямованість політики, достатній оборонний потенціал навіть при

несприятливих умовах розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів» [15, с. 47]. Іншими словами, економічна безпека – це не тільки захищеність національних інтересів, але і готовність і здатність інститутів влади створювати механізми реалізації і захисту національних інтересів розвитку економіки та підтримання соціально-політичної стабільності суспільства [15, с. 47].

О. С. Власюк вважає, що будучи складним соціальним явищем, економічна безпека виділяє політологічний, юридичний, соціологічний та економічний виміри дослідження економічної безпеки. Так, зокрема, політологів в економічній безпеці цікавить результат економічної політики різних суб'єктів діяльності і відносин; юристів – правові норми і гарантії забезпечення економічної безпеки, легітимність діяльності відповідних структур; соціологи головну увагу приділяють дослідженню громадської думки, динаміці її змін залежно від різноманітних чинників – загроз, небезпек економічним інтересам держави, громадян; економісти прагнуть до вивчення економічних відносин та економічної діяльності під кутом зору забезпечення безпеки, для чого необхідна розвинута економічна інфраструктура, кваліфікована робоча сила, інтегрованість національної економіки в систему світових господарських зв'язків тощо [16, с. 6-7].

При цьому, різноманітні аспекти економічної безпеки розглядаються з позицій економічної теорії, фінансів, грошового обігу та кредиту, теорії управління, світової економіки і зовнішньоекономічної діяльності, соціально-

економічної статистики, економічної географії та регіоналістики, державного регулювання економіки та економічної політики, фінансового, податкового, митного, банківського і валютного права, правознавства, соціології інших наук [16, с. 11-12]. Таким чином, економічна безпека є об'єктом дослідження не тільки економічної науки, а й ряду інших наук, що спонукає до необхідності застосування комплексного підходу до вивчення цього явища.

Висловлюється думка, що «економічна безпека – це здатність економіки забезпечувати ефективно задоволення суспільних потреб на національному і міжнародному рівнях» [17]. Економічну безпеку трактують і як стан економічної системи, який дозволяє їй розвиватися динамічно, ефективно і вирішувати соціальні завдання і при якому держава має можливість виробляти і проводити в життя незалежну економічну політику [18]. Як здатність підтримувати послідовну реалізацію національно-державних інтересів, стійку дієздатність господарюючих суб'єктів, оптимальні умови життєдіяльності населення характеризує економічну безпеку Г. Ю. Дарнопих [19, с. 15]. А. М. Сундук також визначає економічну безпеку, як стан забезпеченості необхідними ресурсами на рівні, який дає змогу гарантувати розвиток і зростання економіки та соціальної сфери при достатньому захисті економічних інтересів від системи загроз зовнішнього і внутрішнього походження [20, с. 3].

Таким чином, аналізуючи визначення економічної безпеки, які пропонують дослідники, можна відмітити, що в наш час в науковому середовищі немає

одноманітності в розумінні суті цієї категорії. Подібна ситуація – результат відсутності єдиного методологічного підходу до вивчення економічної безпеки. Отже, економічну безпеку в одних випадках трактують як стан економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз; в інших – як сукупність умов та факторів, які забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність і стійкість; або як стан економіки та інститутів влади, за якого забезпечується гарантований захист національних інтересів, соціальна спрямованість політики.

Узагальнюючи визначення, відзначимо, що економічна безпека – це складна багатофакторна категорія, яка дозволяє зберігати стійкість до зовнішніх та внутрішніх загроз, характеризує здатність національної економіки до розширеного самовідтворення для задоволення потреб громадян, суспільства і держави на якомусь визначеному рівні. Економічна безпека – стан економіки, при якому забезпечується досить високе і стійке економічне зростання; ефективно задоволення економічних потреб; контроль держави за рухом і використанням національних ресурсів; захист економічних інтересів країни на національному і міжнародному рівнях. Економічна безпека є складовою частиною національної безпеки – її матеріальною основою. Об'єктом економічної безпеки виступає як економічна система в цілому, так і її складові елементи: природні багатства, виробничі і невиробничі фонди, нерухомість, фінансові ресурси, людські ресурси, господарські структури, сім'я, особа.

В рамках системного підходу, на нашу думку, економічну безпеку можна трактувати як якісну характеристику складної соціально-економічної системи, що визначає її стабільність і стійкість, здатність до самозбереження і розвитку. Проте і таке визначення, як і всі інші, має істотний недолік: ігнорування найважливішого аспекту сучасного розвитку – зміни ролі людини і соціальних чинників економічного зростання.

Так, В. С. Пірумов відносить соціальну структуру суспільства як об'єкт захисту до політичної сфери, а науку, освіту, охорону здоров'я, тобто явища, що завжди ототожнюються з соціальною галуззю, до ряду етнічних, релігійних, демографічних і інших чинників. На думку вказаного автора, при такому підході соціальна складова серед основних елементів національної безпеки відсутня. Проте дослідник, конструюючи структуру і взаємозв'язок основних геополітичних чинників і елементів національної безпеки, вводить в перелік загроз і соціальні загрози.

Нерідко соціальні чинники даються в національній безпеці в єдиному блоці з науково-технічними, релігійними і іншими чинниками, при цьому відсутня розгорнена структура цього чинника на відміну від економічного, політичного і військового.

Беручи до уваги, що теорія безпеки, об'єктом і предметом дослідження якої виступає діяльність людей по забезпеченню своєї безпеки і безпеки природних умов життя, є продуктом міждисциплінарних досліджень, деякі учені, проте, наполягають на виділенні «соціальної безпеки» як самостійної разом з

економічною, екологічною, політичною безпекою. Соціальну сферу, її компоненти відносять до стратегічних чинників міцності держави разом з її територією, природними багатствами, економічними, науково-технічними і оборонними можливостями.

Останніми роками з'явилися ряд визначень соціальної безпеки як структурного відношення, станів і можливостей соціальної сфери, стану і самопочуття особи, різних груп і тощо: «підтримка або заперечення народом даної соціальної системи і державного устрою», «такі відносини між соціальними суб'єктами, які не створюють небезпеки і не наносять збитку один одному», «стійкість систем забезпечення життєдіяльності і основних потреб людей і груп», «стан і розвиток соціальної сфери, що виключають соціальну напруженість і небезпеку виявів масової незадоволеності» [21, с. 3].

Приведені вище визначення, на наш погляд, мають деяку однобічність, пов'язуючи соціальну безпеку з якимись окремими сторонами соціальної сфери суспільства, станом людей. Деякі з вказаних дефініцій обмежені просторово-тимчасовими рамками, тимчасовими відносинами, орієнтуються на нинішню дійсність.

З такими визначеннями згодні і деякі зарубіжні дослідники. Так, американський учений С. Дойл відзначає, що держава знаходиться в соціальній безпеці, якщо має можливість «здійснювати заходи з розвитку соціальної сфери, освіти і економіки без зовнішнього впливу, забезпечувати своїх громадян житлом, продовольством, роботою, захищати їх громадські права і

особисті свободи» [22]. Інший американець – професор Д. Фішер вважає, що соціальна безпека – це «можливість для держави вільно добиватися національного розвитку і прогресу, а також задоволення активних потреб і прав людини» [23].

Визначення соціальної безпеки, дане Серебрянниковим В., як сукупності заходів із захисту інтересів країни і народу в соціальній сфері, розвитку соціальної структури і відносин в суспільстві, системи життєзабезпечення і соціалізації людей, способу життя відповідно до потреб прогресу, нинішніх і майбутніх поколінь [24], також обмежено. В наказі Міністерства економіки України від 2 березня 2007 року № 60 «Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України» дано визначення терміну соціальної безпеки, як «такого стану розвитку держави, при якому держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз» [7]. В цьому визначенні вказано, що саме держава гарантує якісний рівень життя населення, обмежуючи вплив внутрішніх та зовнішніх загроз.

Таким чином, соціальна безпека – це діяльність держави по втіленню в життя цілей і пріоритетних завдань соціальної політики, по реалізації сукупності законодавчо закріплених економічних, правових і соціальних гарантій, що забезпечують кожному членові суспільства дотримання найважливіших соціальних прав.

Важливою є роль держави в забезпеченні соціальної безпеки, оскільки

держава забезпечує як державну так і суспільну безпеку. Соціальна безпека стає універсальною системою взаємного захисту прав і інтересів особи, суспільства і держави. При цьому державна безпека виступає засобом, а соціальна безпека – метою визначення і захисту життєво важливих інтересів громадян.

Соціальний розвиток, поза сумнівом, є результатом стабільного економічного розвитку, але такий стан економіки повинен постійно відтворюватися. Саме здатність суспільства постійно підтримувати свій стабільний соціальний і економічний розвиток створює соціальну стійкість. Неодмінними економічними умовами соціального розвитку є зростання суспільного виробництва і підвищення ефективності економіки, що за інших рівних умов забезпечує постійний рівень споживання навіть при залученні до виробництва нових ресурсів.

Соціальний розвиток повинен забезпечуватися проведенням ефективної соціальної політики, а його стійкий стан повинен характеризуватися поліпшенням якісних соціальних показників, відсутністю загрози соціальній стабільності розвитку суспільства і наявністю потенціалу для подальшого прогресу. Отже, головною функцією соціального розвитку є функція соціального відтворення різних верств населення, а також їх усестороннього життєзабезпечення. Фундаментальною основою соціальної стабільності і соціального розвитку є дотримання принципу соціальної рівноваги.

Посилення взаємозумовленості соціальної та економічної складових розвитку викликане низкою тенденцій. По-

перше, економічна безпека, як комплексна характеристика розвитку економічної системи, синтезує в собі всі форми проявів суспільних взаємовідносин, здатних викликати реальний або потенційний конфлікт інтересів. При цьому соціальна сфера за кризового розвитку перетворюється в дестабілізуючий чинник і потребує як об'єктивної діагностики й моніторингу в системі критеріїв національної економічної безпеки, так і реалізації невідкладних заходів щодо забезпечення необхідного рівня показників – індикаторів соціальної сфери [25].

По-друге, характер процесів, які відбуваються в структурі соціуму, дає змогу віднести суперечності в цій сфері до стратегічних загроз економічній безпеці, що стосуються ключового компонента національного багатства – людського капіталу. При цьому соціальний аспект забезпечення економічної безпеки починає переважати на тактичному і стратегічному рівнях системи безпеки держави. У цих умовах правомірним є твердження, що економічна безпека органічно переростає в соціально-економічну, а критерії оцінки соціальної сфери з позицій безпечного впливу на всі форми прояву взаємовідносин, що зумовлюють базові цінності та інтереси суспільства, стають ключовими чинниками оцінки рівня безпеки [25].

Таким чином, розгляд проблеми економічної і соціальної безпеки дозволяє дати наступне визначення економічної безпеки, з урахуванням впливу економічних і соціальних чинників, відповідно до якого: економічна безпека – стан економіки, найважливіша якісна характеристика її функціонування, що визначає стабільний, стійкий економічний і соціальний розвиток, забезпечує захищеність життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави, нейтралізує соціально-економічні чинники небезпеки і загрози зростанню добробуту населення і економіки країни.

Висновки. Таким чином, соціальна домінанта стає найважливішою метою процесів забезпечення національної безпеки на всіх суб'єктних рівнях і функціональних напрямках діяльності. Розвиток економічної і соціальної сфери формує єдиний взаємозумовлений процес, у межах якого здійснюється вплив на параметри національної безпеки по всьому спектру проявів активності людини. Соціальний компонент економічної безпеки перетворюється в передумову забезпечення високого рівня розвитку продуктивних сил і виробничих відносин згідно з основоположними державними і суспільними інтересами, що констатуються в системі критеріїв національної безпеки країни.

Список використаної літератури

1. Жаліло, Я. А. Економічна безпека держави, підприємства, особи в інтегрованому суспільстві / Я. А. Жаліло // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К. : ВПЦ Київський ун-т, Ін-т міжнар. відносин. – 2001. – Вип. 26. – С. 24–27.
2. Блинов, Н. М. Финансовое расследование: принципы, методы анализа, практика : учеб. пос. / Н. М. Блинов, В. М. Крашеников, В. М. Есипов. – М. : РИО РТА, 1997. – 275 с.
3. Национальная экономика : учебник / [Бадалов Л. М., Бешенковский В. Л., Блинова Т. В.] ; под. ред. Шульги В. А. – М. : Изд-во Рос. экон. акад., 2002. – 592 с.

4. Шлемко, В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько. – К. : НІСД, 1997. – 144 с.
5. Покотиленко, Р. В. Механізм формування та забезпечення економічної безпеки : дис. ... канд. екон. наук : 08.02.03 / Покотиленко Руслан Вікторович. – Донецьк, 2002. – 249 с.
6. Концепція економічної безпеки України / Ін-т екон. прогнозування ; кер. проекту В. М. Геєць. – К. : Логос, 1999. – 56 с.
7. Наказ Міністерства економіки України від 2 березня 2007 року № 60. «Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/log_6ccbe2ec-3b07-4756-b01c-d15d4ee2ae07/ME07222.html.
8. Абалкин, Л. И. Экономическая безопасность России / Л. И. Абалкин // Вестник Российской академии наук. – 1997. – Т. 67. – № 9. – С. 771–776.
9. Абалкин, Л. И. Россия: поиск самоопределения : Russia in search for identity : Очерки / Леонид Абалкин ; Рос. акад. наук. – М. : Наука, 2002. – 424 с.
10. Бухвальд, Е. Макроаспекты экономической безопасности: факторы, критерии и показатели / Е. Бухвальд, Н. Гловацкая, С. Лазаренко // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 25–36.
11. Экономическая безопасность: Энциклопедия / Автор идеи, руководитель проекта, доктор юр. наук А. Г. Шаваев, А. Т. Багаутдинов и др. – М. : Правовое просвещение, 2001. – 234 с.
12. Паньков, В. С. Экономическая безопасность / В. С. Паньков // Интерлинк. – 1992. – № 3. – С. 114–117.
13. Бандурка, О. М. Основи економічної безпеки / О. М. Бандурка, В. Є. Духов, К. Я. Петрова, І. М. Червяков. – Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 236 с.
14. Пастернак-Таранушенко, Г. А. Економічна безпека держави. Методологія забезпечення : монографія / Г. А. Пастернак-Таранушенко. – К. : Київський економічний інститут менеджменту, 2003. – 320 с.
15. Сенчагов, В. Финансовый кризис и обострение угроз и вызовов экономической безопасности / В. Сенчагов. // Вестник Института экономики РАН. – 2009. – № 2. – С. 46–58.
16. Власюк, О.С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку : наукова доповідь / О.С. Власюк. – К. : Нац. ін-т. пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України, 2008. – 48 с.
17. Архипов, А. Экономическая безопасность: оценки, проблемы, способы обеспечения / А. Архипов, А. Городецкий, Б. Михайлов // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 38–39.
18. Пирумов, В. С. Методологические проблемы обеспечения национальной безопасности / В. С. Пирумов // Методология комплексного исследования проблем безопасности России. – М., 1995. – С. 49–76.
19. Дарнопих, Г. Ю. Економічна безпека держави в умовах трансформаційної економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.01.01 «Економічна теорія» / Г. Ю. Дарнопих. – Харків, 1999. – 21 с.
20. Сундук, А. М. Економічна безпека України в регіональному вимірі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.10.01 «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» / А. М. Сундук. – К., 2006. – 22 с.
21. Ващекин, Н. П. Безопасность предпринимательской деятельности : учеб. пособие / Н. П. Ващекин, М. И. Дзлиев, А. Д. Урсул ; Моск. гос. ун-т коммерции. НИИ устойчивого развития и безопасности. – 2-е изд., доп. и перераб. – М. : ЗАО «Издательство «Экономика», 2002. – 334 с.
22. Дойл, С. Гражданские космические системы. Их влияние на международную безопасность / С. Дойл. – М. : РАН ИНИОН, 1994. – 160 с.

23. Фишер, Д. Невоенные аспекты безопасности: системный подход / Д. Фишер. – М. : ИНИОН, 1994. – 33 с.
24. Серебрянников, В. Социальная безопасность России / В. Серебрянников, А. Хлопьев ; под общ. ред. В. Н. Иванова, Р. Г. Яновского. – М. : МНИИПУ, 1996. – 352 с.
25. Соціальна економіка : навч. посіб. / О. О. Беляєв, М. І. Діба, В. І. Кириленко та ін. – К. : КНЕУ, 2005. – 196 с.

References

1. Zhalilo, Ya. A. (2001), “Economic security of the state, enterprises, individuals in an integrated society”, *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn.*, vol. 26, pp. 24–27.
2. Blinov, N. M., Krashennikov, V. M. and Esipov, V. M. (1997), *Finansovoe rassledovanie: principy, metody analiza, praktika* [Financial investigation: principles, methods of analysis, practice], RIO RTA, Moscow, Russia.
3. Badalov, L. M., Beshenkovskij, V. L., Blinova, T. V. and Shul'ga, V. A. (ed.) (2002), *Nacional'naja jekonomika* [National economy], Izd-vo Ros. jekon. akad., Moscow, Russia.
4. Shlemko, V. T. and Binko, I. F. (1997), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: sutnist i napriamky zabezpechennia* [Economic security of Ukraine: the essence and direction of the provision], NISD, Kyiv, Ukraine.
5. Pokotylenko, R. V. (2002), “The mechanism of formation and provision of the economic security”, Abstract of Ph.D. dissertation, Organization of management, planning and regulation of the economy, The Institute of Industrial Economics of NAS of Ukraine, Donetsk Ukraine.
6. Heiets, V. M. (ed.) (1999), *Kontseptsiiia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy* [The concept of economic security of Ukraine], Lohos, Kyiv, Ukraine.
7. Ministry of Economy of Ukraine (2007), Order of the Ministry of Economy of Ukraine “On approval of the methodology for calculating the level of economic security of Ukraine”, available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/log_6cc6e2ec-3b07-4756-b01c-d15d4ee2ae07/ME07222.html (Accessed 19 May 2013).
8. Abalkin, L. I. (1997), “Economic Security of Russia», *Vestnik Rossijskoj akademii nauk*, vol. 67, no 9, pp. 771–776.
9. Abalkin, L. I. (2002), *Rossija: poisk samoopredelenija: Ocherki* [Russia in search for identity: Feature articles], Nauka, Moscow, Russia.
10. Buhval'd, E., Glovackaja, N. and Lazarenko, S. (1994), “Macro aspects of economic security: factors, criteria and indicators”, *Voprosy jekonomiki*, no. 12, pp. 25–36.
11. Shavaev, A. G. (ed.), Bagautdinov, A. T. and others (2001), *Jekonomicheskaja bezopasnost': Jenciklopedija* [Economic Security: Encyclopaedia], Pravovoe prosveshhenie, Moscow, Russia.
12. Pan'kov, V. S. (1992), “Economic security”, *Interlink*, no. 3, pp. 114–117.
13. Bandurka, O. M., Dukhov, V. Ye., Petrova, K. Ya. and Cherviakov, I. M. (2003), *Osnovy ekonomichnoi bezpeky* [Fundamentals of Economic Security], Vyd-vo Nats. un-tu vnutr. sprav, Kharkiv, Ukraine.
14. Pasternak-Taranushenko, H. A. (2003), *Ekonomichna bezpeka derzhavy. Metodolohiia zabezpechennia* [Economic security of the state. Methodology of provision], Kyivskiy ekonomichnyi instytut menedzhmentu, Kyiv, Ukraine.
15. Senchagov, V. (2009), “Financial crisis and exacerbation of threats and challenges of economic security”, *Vestnik Instituta jekonomiki RAN*, no. 2, pp. 46–58.
16. Vlasiuk, O. S. (2008), *Teoriia i praktyka ekonomichnoi bezpeky v systemi nauky pro ekonomiku* [The theory and practice of economic security in the system of science of economics], Nats. int. probl. mizhnar. bezpeky pry Radi nats. bezpeky i oborony Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
17. Arhipov, A., Gorodeckij, A. and Mihajlov, B. (1994), “Economic security: assessments, problems, ways to ensure”, *Voprosy ekonomiki*, no. 12, pp. 38–39.

18. Pirumov, B. C. (1995), "Methodological problems of ensuring national security" in *Metodologija kompleksnogo issledovanija problem bezopasnosti Rossii* [Methodology for a comprehensive study of Russia's security problems], pp. 49–76, Moscow, Russia.
19. Darnopykh, H. Yu. (1999), "Economic security of the state under transformation economic circumstances", Ph.D. Thesis, Theory of economics, Kharkov State University, Kharkiv, Ukraine.
20. Sundyk, A. M. (2006), "Economic security of Ukraine in regional aspect", Ph.D. Thesis, Productive forces location and regional economy, Council for Productive Forces of Ukraine Study of NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
21. Vashhekin, N. P., Dzljev, M. I. and Ursul, A. D. (2002), *Bezopasnost' predprinimatel'skoj dejatel'nosti* [Safety of business activity], ZAO "Izdatel'stvo "Jekonomika", Moscow, Russia.
22. Dojl, S. (1994), *Grazhdanskie kosmicheskie sistemy. Ih vlijanie na mezhdunarodnuju bezopasnost'* [Civil space systems. Their impact on international security], RAN INION, Moscow, Russia.
23. Fisher, D. (1994), *Nevoennye aspekty bezopasnosti: sistemnyj podhod* [Non-military aspects of security: a systematic approach], INION, Moscow, Russia.
24. Serebrjannikov, V., Hlop'ev, A., Ivanov, V. N. (ed.) and Janovskij, R. G. (ed.) (1996), *Social'naja bezopasnost' Rossii* [Social Security of Russia], MNIIPU, Moscow, Russia.
25. Bieliaiev, O. O., Dyba, M. I., Kyrylenko, V. I. and others (2005), *Sotsialna ekonomika* [Social economy], KNEU, Kyiv, Ukraine.

Бібліографічний опис для цитування:

Бондарук, Т. Г. Соціальні аспекти економічної безпеки держави / Т. Г. Бондарук, І. С. Бондарук // Науковий журнал «Економічні горизонти». – 2018. – № 2(5). – С. 76–86.

УДК 339.562:[338.246:339.166.82(477)]

ПОЛІТИКА ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ ЯК СКЛАДНИК ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Кірдан О. П.

Анотація. У статті обґрунтовано основні компоненти політики імпортозаміщення як складника державного регулювання продовольчої безпеки України. Проаналізовано дослідження сучасних науковців з проблеми продовольчої безпеки. Схарактеризовано управлінські та економічні відносини, що виникають у процесі формування механізмів забезпечення продовольчої безпеки. Акцентовано на відсутності визначеного довгострокового стратегічного плану державної політики імпортозаміщення.

Ключові слова: продовольча безпека, політика імпортозаміщення, державне регулювання продовольчої безпеки України, аграрний сектор, інтереси учасників аграрного ринку, держава.

JEL Classification: Q17, Q18, L51, O13

IMPORT SUBSTITUTION POLICY AS A COMPONENT OF STATE REGULATION OF FOOD SECURITY IN UKRAINE

Oleksandr Kirdan

Abstract. Currently, the macroeconomic situation has actualized the issue of identifying threats and substantiating the mechanisms of their neutralization to ensure Ukraine's economic security. Therefore, the food ingredient of national security has become of particular importance. Factors to ensure food independence and the policy of import substitution of the main food categories were exacerbated by the military aggression in the East, the occupation of the Crimea, the accession of Ukraine to the WTO, and others. The purpose of the publication is to substantiate the main aspects of the policy of import substitution as a component of the state regulation of food security of Ukraine. The article substantiates the main components of the import substitution policy as a component of state regulation of food security in Ukraine. The research of modern scientists on the food safety issue is analyzed. The managerial and economic relations arising in the process of forming food security mechanisms are described. The emphasis is on the absence of a defined long-term strategic plan for the state import substitution policy. In order to implement state policy in the field of import substitution and to ensure coordinated actions of state authorities and local self-government, it is advisable to create a Governmental Import Substitution Commission. Its main task is to create conditions for own production in those sectors of the Ukrainian economy where the high level of dependence on imports is maintained. The main instrument for stimulating the advance development of the agro-industrial complex is the priority state support for investment projects aimed at import substitution within the framework of state programs for agricultural development and regulation of agricultural products, raw materials and food markets.

Keywords: food security, import substitution policy, state regulation of food security in Ukraine, agrarian sector, interests of participants in the agrarian market, state.

DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.2\(5\).2018.140679](https://doi.org/10.31499/2616-5236.2(5).2018.140679)

Постановка проблеми. Нині макроекономічна ситуація актуалізувала питання виявлення загроз і обґрунтування механізмів їх нейтралізації для забезпечення економічної безпеки України. Відтак продовольчий складник національної безпеки набув особливої важливості. Фактори забезпечення

продовольчої незалежності та політики імпортозаміщення основних продовольчих категорій загострилися внаслідок військової агресії на Сході, окупації Криму, приєднання України до СОТ та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Дискусії про можливість забезпечення продовольчого суверенітету України з різною інтенсивністю піднімалися упродовж останніх років. Вирішення завдань у сфері продовольчої безпеки і харчування вимагає наявності продовольства, його доступності, достатності та якості, а також забезпечення поліпшення раціону харчування. Тому дослідження компонентів державного регулювання продовольчої безпеки України були предметом досліджень низки вітчизняних науковців. У дослідженнях П. Саблука [7], О. Білорус [7], В. Власова [7], Ю. Лопатинського [6] з'ясовано вплив глобалізаційних процесів на розвиток аграрного сектору економіки України. У статті М. Губи досліджено проблеми розвитку «внутрішнього продовольчого ринку України та на основі аналізу структури та динаміки торгівлі сільськогосподарською та продовольчою продукцією обґрунтовано можливості впровадження імпортозаміщення у агропромисловому комплексі, розроблено пропозиції щодо вдосконалення механізмів стимулювання імпортозамінного виробництва» [1, с. 17]. На потребі «програми імпортозаміщення окремих продуктів, які вироблялись раніше і конкурентоспроможне виробництво яких можливо поновити» наголошено у дослідженні С. Кваші та ін. [3, с. 20]. У попередніх публікаціях нами схарактеризовано окремі складники державної аграрної політики [4; 5]. Отже, на основі аналізу останніх досліджень і публікацій можемо дійти висновку про

потребу розроблення теоретико-практичних засад політики імпортозаміщення.

Формулювання цілей дослідження. Мета публікації – обґрунтувати основні аспекти політики імпортозаміщення як складника державного регулювання продовольчої безпеки України.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Вітчизняними науковцями неодноразово наголошено, що продовольча безпека є однією з найважливіших складових системи економічної і національної безпеки країни, а її забезпечення – одна з головних функцій держави. Гарантією досягнення продовольчої незалежності України є наявність необхідних резервів і запасів, а також забезпечення стабільного внутрішнього агропромислового виробництва.

За твердженням заступника директора Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки», члена-кореспондента НААН М. Пугачова у «січні-березні 2018 р. оборот торгівлі сільськогосподарськими товарами між Україною та Європейським Союзом склав 2,2 млрд дол. США. При цьому додатне для нашої держави сальдо склало 845 млн дол. США. У I кварталі відбулося збільшення як імпорту – до 669 млн дол. США (+27%), так і експорту – до 1513 млн дол. США (+15%), порівняно з відповідним періодом 2017 р. Найбільшими торговельними партнерами для України в ЄС залишаються шість країн – Іспанія, Нідерланди, Італія, Польща, Німеччина і Франція. Їх сукупна частка в обороті аграрної продукції перевищує 72%. Основні обсяги поставок до Європи Україна забезпечує за рахунок зернових та олійних культур, а також соняшникової олії та макухи. В свою чергу, Україна імпортує з країн – членів Європейського Союзу переважно зернові культури, насіння олійних,

какао-боби і шоколад, різні харчові продукти, відходи переробної промисловості, спирт і алкогольні напої» [8].

Аналіз зовнішньоторговельного дисбалансу свідчить про те, що він поглибився. Так, за підсумками 2017 р. експорт товарів становив 43,3 млрд дол. США, імпорт – 49,6 млрд дол. У порівнянні з 2016 р. експорт збільшився на +19,0% (на +6,9 млрд дол.), імпорт – на +26,4% (на +10,3 млрд дол.). Як наслідок, понад як вдвічі більше негативне сальдо становило -6,3 млрд дол. проти -2,9 млрд дол. у 2016 р. [2]. Відтак подальше випереджальне зростання імпорту над експортом, незначна кількість зовнішніх інвестицій, затримка траншів МВФ та ін. посилюватиме негативне сальдо торговельного балансу, що зрештою призведе до послаблення гривні. Отже, у зв'язку із появою зовнішніх економічних загроз і скорочення експорту актуалізується проблема створення сприятливих умов з боку держави для підприємців малого та середнього агробізнесу. Цього можна досягти, у першу чергу, за рахунок низьких (нульових) банківських кредитних ставок на кілька років, державних агросубсидій, створення зон випереджувального розвитку та вільних економічних зон, зі створенням пільгових податкових умов, сприятливих для припливу інвестицій.

Головними факторами, які уможливають продовольчу безпеку є, на наше переконання, верховенство права, ефективне управління, політична стабільність, припинення війни на Сході України, належні погодні умови, стабілізація цін на продовольчі товари та ін.

Не варто недооцінювати значення проблеми продовольчої безпеки, адже вона визначає роль продовольчого забезпечення населення у збереженні

економічної та соціальної стабільності. Нині наша країна знаходиться в умовах економічної нестабільності, що веде до зростання цін і скорочення доходів населення. Тому, вимушене переорієнтування споживачів на більш дешеву та менш калорійну продовольчу продукцію призводить до негативних наслідків для працездатності та здоров'я населення України.

З огляду на те, що продовольча безпека України забезпечується сукупністю економічних та соціальних умов, пов'язаних як з розвитком сільського господарства і всього агропромислового комплексу, так і з загальним станом національної і світової економіки, то значної уваги необхідно приділити проблемам формування ефективних механізмів забезпечення продовольчої безпеки. Ці механізми доцільно розглядати як складники аналізу, оцінки та прогнозу соціально-економічного розвитку держави.

У аналітичних матеріалах відзначено про «слабкі результати політики імпортозаміщення у минулих роках, ефективність нової спроби бюджетного стимулювання експорту за інших рівних умов може виявитися обмеженою та такою, що навряд чи зможе компенсувати втрату російського ринку збуту вітчизняних товарів» [9, с. 8]. На їхнє переконання, «найбільш швидким та дієвим заходом у даному випадку могло би стати чергове розширення експортних квот до ЄС для низки товарів, передусім – мед, курятина, яблучний та виноградний соки, оброблені томати, зернові та їх похідні, адже їх квоти вичерпуються за перші дні календарного року» [9, с. 8; 10].

Отже, з метою реалізації державної політики в сфері імпортозаміщення та забезпечення узгоджених дій державних органів влади а також місцевого

самоврядування доцільним є створення Урядової (державної) комісії з імпортозаміщення, основним завданням якої має стати створення умов для власного виробництва в найбільш імпортозалежних галузях, збільшення державної підтримки сфери агропромислового виробництва.

Реалізація заходів із забезпечення продовольчої безпеки України пов'язана із певними ризиками і загрозами, які можуть істотно її послабити, тому протидія і зменшення їх негативного впливу є невід'ємною частиною заходів продовольчої безпеки.

Необхідним бачиться вжиття заходів щодо зниження монополізації іноземними компаніями сільськогосподарського ринку, упередження можливості отримання ними земель сільськогосподарського призначення. Ще однією серйозною проблемою є відсутність моделі для оцінки та прогнозування стану продовольчої безпеки для управління нею

на територіальному рівні, яка дозволяє комплексно враховувати фактори попиту і пропозиції на місцевому продовольчому ринку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. З метою реалізації державної політики в сфері імпортозаміщення та забезпечення узгоджених дій державних органів влади та місцевого самоврядування доцільно створити Урядову комісію з імпортозаміщення, основне завдання якої – створення умов для власного виробництва в тих секторах економіки України, де зберігається високий рівень залежності від імпорту.

Основним інструментом стимулювання випереджаючого розвитку агропромислового комплексу є пріоритетна державна підтримка інвестиційних проєктів, спрямованих на імпортозаміщення в рамках державних програм з розвитку сільського господарства та регулювання ринків сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства.

Список використаної літератури

1. Губа, М. І. Імпортозаміщення в системі забезпечення розвитку продовольчого ринку [Електронний ресурс] / М. І. Губа // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Випуск 7. – С. 117–121. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/7-2015/27.pdf> (Дата звернення 20.05.2018).
2. Експрес-випуск «Зовнішня торгівля України товарами у 2017 році» [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – № 60/0/08.2вн-18. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2018/02/17_w.zip (Дата звернення 20.05.2018).
3. Кваша, С. М. Імпорт продовольчої продукції та можливості його заміщення національним виробництвом / С. М. Кваша, В. І. Власов, Н. В. Кривенко, Б. В. Духницький // Економіка АПК. – 2014. – № 5. – С. 11–21.
4. Кірдан, О. П. Розвиток аграрних кластерів як один із шляхів реалізації державної політики в агропромисловому виробництві / О. П. Кірдан // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – Тернопіль, 2013. – Випуск 5. – С. 161–168.
5. Кірдан, О. П. Стан та тенденції розвитку аграрного сектора економіки України / О. П. Кірдан // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – Вип. 1 (8). – Т. 1. – Полтава : ПДАА. – 2014. – С. 155–161.
6. Лопатинський, Ю. М. Трансформація аграрного сектора: інституціональні засади / Ю. М. Лопатинський. – Чернівці : Рута, 2006. – 344 с.
7. Саблук, П. Т. Глобалізація і продовольство / П. Т. Саблук, О. Г. Білорус, В. І. Власов. – К. : ННУ «Інститут аграрної економіки». – 2008. – 632 с.

8. Пугачов, М. У січні-березні 2018 року оборот торгівлі сільськогосподарськими товарами між Україною та Європейським Союзом склав 2,2 млрд дол. США / М. Пугачов. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/2300-u-i-kvartali-2018-roku-oborot-torhivli-ahroproduktsiyeyu-mizh-ukrayinoyu-ta-yes-sklav-22-mlrd-doll-ssha-mykola-puhachov.html> (Дата звернення 20.05.2018).
9. Фіскальні ризики та виклики виконання державного бюджету України у 2018 році. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/fiskal_ruzuk-e3707.pdf (Дата звернення 20.05.2018).
10. Tariff quota consultation [Електронний ресурс] / European Commission, Taxation and Customs Union. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/taxation_customs/dds2/taric/quota_consultation.jsp (Дата звернення 20.05.2018).

References

1. Huba, M. I. (2015), “Import substitution in the system of food market development”, *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, vol. 7, pp. 117–121, available at: <http://global-national.in.ua/archive/7-2015/27.pdf> (Accessed 20 May 2018).
2. Official site of State Statistics Service of Ukraine (2018), “Ukraine’s foreign trade of goods in 2017”, available at: http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2018/02/17_w.zip (Accessed 20 May 2018).
3. Kvasha, S. M., Vlasov, V. I., Kryvenko, N. V. and Dukhnytskyi, B. V. (2014), “Imports of food products and the possibility of replacing them with national production”, *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 11–21.
4. Kirdan, O. P. (2013), “Development of agrarian clusters as one of the ways of implementing state policy in agro-industrial production”, *Visnyk Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, vol. 5, pp. 161–168.
5. Kirdan, O. P. (2014), “The state and trends of the agrarian sector of Ukraine’s economy”, *Naukovi pratsi Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii*, issue 1(8), vol. 1, pp. 155–161.
6. Lopatynskiy, Yu. M. (2006), *Transformatsiia ahrarnoho sektora: instytutsionalni zasady* [Transformation of the agrarian sector: institutional foundations], Ruta, Chernivtsi, Ukraine.
7. Sabluk, P. T., Bilorus, O. H. and Vlasov, V. I. (2008), *Hlobalizatsiia i prodovolstvo* [Globalization and food], NNU “Instytut ahrarnoi ekonomiky», Kyiv, Ukraine.
8. Puhachov, M. “In January-March 2018, the turnover of trade in agricultural products between Ukraine and the European Union amounted to 2.2 billion dollars”, available at: <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/2300-u-i-kvartali-2018-roku-oborot-torhivli-ahroproduktsiyeyu-mizh-ukrayinoyu-ta-yes-sklav-22-mlrd-doll-ssha-mykola-puhachov.html> (Accessed 20 May 2018).
9. Official site of National Institute for Strategic Studies (2018), “The fiscal risks and challenges of implementing the state budget of Ukraine in 2018”, available at: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/fiskal_ruzuk-e3707.pdf (Accessed 20 May 2018).
10. Official site of European Commission, Taxation and Customs Union (2018), “Tariff quota consultation”, available at: http://ec.europa.eu/taxation_customs/dds2/taric/quota_consultation.jsp (Accessed 20 May 2018).

Бібліографічний опис для цитування:

Кірдан, О. П. Політика імпортозаміщення як складник державного регулювання продовольчої безпеки України / О. П. Кірдан // Науковий журнал «Економічні горизонти». – 2018. – № 2(5). – С. 87–91.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

- БЕРЖАНІР**
Інна Анатоліївна кандидат економічних наук, старший викладач кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
E-mail: innaberzhanir@ukr.net
- БІЛОШКУРСЬКА**
Наталія Володимирівна кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу, менеджменту та управління бізнесом
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
E-mail: nickbrown@ukr.net
- БІЛОШКУРСЬКИЙ**
Микола Васильович кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
E-mail: nickbrown946@gmail.com
- БОГАШКО**
Олександр Леонідович кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу, менеджменту та управління бізнесом
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
E-mail: bogashko@ukr.net
- БОНДАРУК**
Ігор Сергійович кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу, менеджменту та управління бізнесом
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
E-mail: bondaruk_igor@ukr.net
- БОНДАРУК**
Таїсія Григорівна доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Національна академія статистики, обліку та аудиту
E-mail: bondaruk55@ukr.net
- ВІННИЦЬКА**
Оксана Анатоліївна кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
E-mail: vinnyska.oksana@ukr.net
- ГАРНИК**
Олена Анатоліївна кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та соціально-поведінкових наук
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
E-mail: garnuk_elena@ukr.net
- ДЕМ'ЯНИШИНА**
Олеся Андріївна кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
E-mail: doaudpu1@gmail.com

- КІРДАН**
Олександр Петрович кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри економіки та соціально-поведінкових наук
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
E-mail: kirdan_alex@ukr.net
- КРАВЧЕНКО**
Роман Олегович магістрант Навчально-наукового інституту економіки та бізнес-освіти
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
E-mail: Terra274865@gmail.com
- МЕЛЬНИК**
Вячеслав Вікторович кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та соціально-поведінкових наук
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
E-mail: 73vmelnik@gmail.com
- ПЕНЬКОВА**
Оксана Георгіївна доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри маркетингу
Уманський національний університет садівництва
E-mail: marketing@udau.edu.ua
- ПОБЕРЕЖЕЦЬ**
Наталія Борисівна викладач кафедри маркетингу, менеджменту та управління бізнесом
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
E-mail: poberezhets_n@ukr.net
- САВЧЕНКО**
Володимир Федорович доктор економічних наук, професор, професор кафедри управління персоналом та економіки праці, Заслужений економіст України,
Чернігівський національний технологічний університет
laws.inst.312@gmail.com
- СТАНІСЛАВЧУК**
Наталія Олексіївна викладач кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
E-mail: natali-st86@ukr.net
- СТОЙКА**
Віталій Олександрович кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та соціально-поведінкових наук
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
E-mail: esetua2@ukr.net
- СТОЙКА**
Сергій Олександрович кандидат економічних наук, старший викладач кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
E-mail: stserg_1@ukr.net

AUTHORS DATA

- BERZHANIR
Inna Anatoliivna** Candidate of Economic Sciences, senior lecturer at the Department of Finance, Accounting and Economic Security Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
E-mail: innaberzhanir@ukr.net
- BILOSHKURSKA
Nataliia Volodymyrivna** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Marketing, Management and Business Management Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
E-mail: nickbrown@ukr.net
- BILOSHKURSKYI
Mykola Vasylovych** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Finance, Accounting and Economic Security Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
E-mail: nickbrown946@gmail.com
- BOHASHKO
Oleksandr Leonidovych** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Marketing, Management and Business Management Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
E-mail: bogashko@ukr.net
- BONDARUK
Ihor Serhiiovych** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Marketing, Management and Business Management Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
E-mail: bondaruk_igor@ukr.net
- BONDARUK
Taisiia Hryhorivna** Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Finance, Banking and Insurance National Academy of Statistics, Accounting and Audit
E-mail: bondaruk55@ukr.net
- VINNYTSKA
Oksana Anatoliivna** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor at the Department of Finance, Accounting and Economic Security Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
E-mail: vinnytska.oksana@ukr.net
- HARNYK
Olena Anatoliivna** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor at the Department of Economy and Socio-behavioral Sciences Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
E-mail: garnuk_elena@ukr.net
- DEMIANYSHYNA
Olesia Andriivna** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor at the Department of Finance, Accounting and Economic Security Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
E-mail: doaudpu1@gmail.com

Authors Data

- KIRDAN**
Oleksandr Petrovych Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Economy and Socio-behavioral Sciences
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
E-mail: kirdan_alex@ukr.net
- KRAVCHENKO**
Roman Olehovych Graduate student of the Educational-Scientific Institute of Economics and Business Education
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
E-mail: Terra274865@gmail.com
- MELNYK**
Viacheslav Viktorovych Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Economy and Socio-behavioral Sciences
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
E-mail: 73vmelnik@gmail.com
- PENKOVA**
Oksana Heorhiivna Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Marketing
Uman national university of horticulture
E-mail: marketing@udau.edu.ua
- POBEREZHETS**
Nataliia Borysivna Lecturer at the Department of Marketing, Management and Business Management
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
E-mail: poberezhets_n@ukr.net
- SAVCHENKO**
Volodymyr Fedorovych Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Personnel Management and Labor Economics, Honored Economist of Ukraine,
Chernihiv National Technological University
laws.inst.312@gmail.com
- STANISLAVCHUK**
Nataliia Oleksiivna Lecturer at the Department of Finance, Accounting and Economic Security
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
E-mail: natali-st86@ukr.net
- STOIKA**
Vitalii Oleksandrovyh Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Economy and Socio-behavioral Sciences
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
E-mail: esetua2@ukr.net
- STOIKA**
Serhii Oleksandrovyh Candidate of Economic Sciences, Senior Lecturer at the Department of Finance, Accounting and Economic Security
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
E-mail: stserg_1@ukr.net

КЕРІВНИЦТВО ДЛЯ АВТОРІВ

УДК вказують у верхньому лівому кутку сторінки.

Матеріал повинен бути підготовлений: в текстовому редакторі Word і збережений у форматі .doc або .docx; шрифт Times New Roman, стиль – звичайний, шрифт – 14 пунктів; міжрядковий інтервал – 1,5. Поля сторінки – 20 мм з усіх боків. Табуляція – 1,0 см; в таблицях і рисунках шрифт 10-12 пунктів. Рисунки виконуються в чорно-білому зображенні і дублюються окремими файлами; формули набирають засобами текстового редактора; таблиці приводять у тексті вертикально.

Обсяг наукових статей – не менше 7 сторінок комп’ютерного тексту; мова видання – українська, російська або англійська; всі структурні розділи по тексту мають бути виділені жирним шрифтом. Список літератури – не більше 10 позицій, мовами оригіналу.

Стаття обов’язково має супроводжуватися зовнішньою рецензією доктора наук, із зазначенням посади, місця роботи рецензента, підпис завірений печаткою.

Структура статті

УДК

Прізвище І. Б. українською мовою. Назва статті українською мовою

Рецензент: Прізвище І. Б., вчений ступінь, посада (повністю), місце роботи (заклад вищої освіти, кафедра або організація, відділ)

Відомості про авторів мовою статті:

Прізвище І. Б.

науковий ступінь, вчене звання, посада (повністю)

E-mail:

Місце роботи (ЗВО, кафедра або організація, відділ)

Анотація українською мовою (100-200 слів)

Ключові слова українською мовою (5-10 позицій)

Структура тексту статті:

1. Постановка проблеми та її зв’язок з важливими науковими і практичними завданнями.

2. Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми.

3. Формулювання цілей дослідження.

4. Виклад основних результатів та їх обґрунтування.

5. Висновки та перспективи подальших досліджень.

Список використаної літератури

Прізвище І. Б. англійською мовою. Назва статті англійською мовою

Розширена анотація англійською мовою (300-400 слів, але не менше 1800 знаків)

Ключові слова англійською мовою (5-10 позицій)

Список літератури англійською мовою (References) (BSI – British Standards Institution)

Статтю, рецензію та скан-копію квитанції про оплату відсилати на

e-mail: kaf_financy@udpu.edu.ua

тел. +38067 948 95 80

Білошкурський Микола Васильович

Більш детальну інформацію можна знайти за веб-адресами:

<http://economic-horizons.udpu.org.ua>;

<http://eh.udpu.edu.ua>

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

JEL Classification: should be in the upper left corner of the page.

Material should be prepared: in Word and saved in the format .doc or .docx; Times New Roman font, style – normal, type – 14; line spacing – 1.5. Margins – 20 mm on all sides. Tabs – 1.0 cm; font 10-12 is used in tables and figures. Figures are executed in black and white and duplicated in separate files; formula means of gaining a text editor; tables in the text should be vertically.

The volume of an article is at least 7 pages of computer text; languages of edition – Ukrainian, Russian or English; all the structural sections of the text should be in bold. References should be no more than 10 positions in the original languages.

Article manuscript is accompanied by external review, indicating a scientific degree of the reviewer, the academic title, position, workplace, verified stamp.

The structure of the article

JEL Classification:

Name and surname in Ukrainian. The title of the article is in Ukrainian.

Scientific supervisor's review: Name and surname, scientific degree, position, affiliation (educational institution, chair or department).

Information about the author by the language of the article:

name and surname
scientific degree, position
E-mail
affiliation (educational institution, chair or department)

Name and surname must be in English. The title of the article is in English.

Abstract in English (300-400 words)

Keywords in English (5-10 words)

Structure of the article:

- 1. The problem's setting and its connection with other scientific and practical tasks.**
- 2. The analyses of resent publications on the theme.**
- 3. The aim of the article.**
- 4. The main results and its grounding.**
- 5. Conclusions and further prospects of the research.**

References (BSI – British Standards Institution) and transliteration if the reference is in Cyrillic.

Abstract in Ukrainian (300-400 words)

Keywords in Ukrainian (5-10 words)

The article, scientific supervisor's review and scanned copy of the payment should be sent to

e-mail: **kaf_financy@udpu.edu.ua**

phone: **+38067 948 95 80**

Mykola V. Biloshkurskyi

For more information, you may visit the journal's web-sites:

<http://economic-horizons.udpu.org.ua>;

<http://eh.udpu.edu.ua>

CONTENTS

International economic relations

POBEREZHETS N. B. Comparative competitive advantages and competitiveness of Ukraine in the world market of oilseeds (<i>Ukrainian</i>)	4
--	---

Economics and management of the national economy

HARNYK O. A. Formation of an effective innovation model for Ukraine's economy development (<i>Ukrainian</i>)	12
--	----

MELNYK V. V., PENKOVA O. H. Characteristics of innovation and investment aspects of the state regulation in Ukraine and in the world (<i>English</i>)	20
---	----

SAVCHENKO V. F., STOIKA V. O., STOIKA S. O. The influence of administrative-territorial reform on social and economic development of Ukraine (<i>Ukrainian</i>)	28
---	----

Marketing, business, trade and exchange activities

BILOSHKURSKA N. V., BILOSHKURSKYI M. V., KRAVCHENKO R. O. State and perspectives for developing innovations in retail trade (<i>Ukrainian</i>)	35
--	----

Development of productive forces and regional economics

BOHASHKO O. L. State regulation of regional innovation development (<i>Ukrainian</i>)	44
---	----

Finance, banking and insurance

VINNYTSKA O. A., BERZHANIR I. A. Financial policy and its role in the formation of local budget revenues (<i>Ukrainian</i>)	51
---	----

STANISLAVCHUK N. O. Local budgets as a basis for the development of territorial communities (<i>Ukrainian</i>)	59
--	----

Analysis, audit, accounting and taxation

DEMIANYSHYNA O. A. Organization and method of accounting of settlement operations at the enterprise (<i>Ukrainian</i>)	69
--	----

Economic security of the state and business entities

BONDARUK T. H., BONDARUK I. S. Social aspects of economic security of the state (<i>Ukrainian</i>)	76
--	----

KIRDAN O. II. Import substitution policy as a component of state regulation of food security in Ukraine (<i>Ukrainian</i>)	87
--	----

AUTHORS DATA	92
---------------------------	----

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS	96
---------------------------------------	----

CONTENTS	98
-----------------------	----

Publisher: Pavlo Tychyna Uman State
Pedagogical University

Editor-in-chief:

Olha Chyrva, Doctor of Economics, Professor
(Uman, Ukraine)

Deputies of Editor-in-chief:

Taisiia Bondaruk, Doctor of Economics, Professor
(Kyiv, Ukraine)

Oleksandr Levchenko, Doctor of Economics,
Professor (Kropyvnytskyi, Ukraine)

Editorial Board:

Eshgin Bayramov, Ph.D (Economics) (Baku,
Azerbaijan)

Nataliia Biloshkurska, Ph.D (Economics), Associate
Professor (Uman, Ukraine)

Ihor Bondaruk, Ph.D (Economics), Associate
Professor (Uman, Ukraine)

Liudmyla Chvertko, Ph.D (Economics), Associate
Professor (Uman, Ukraine)

Hanna Chyrva, Ph.D (Pedagogics), Associate
Professor (Uman, Ukraine)

Tetiana Demchenko, Ph.D (Economics), Associate
Professor (Uman, Ukraine)

Larysa Hnylytska, Doctor of Economics, Professor
(Kyiv, Ukraine)

Oleksandr Kirdan, Ph.D (Economics), Associate
Professor (Uman, Ukraine)

Alona Kliuchnyk, Doctor of Economics, Professor
(Mykolaiv, Ukraine)

Inna Korol, Ph.D (Economics), Associate Professor
(Uman, Ukraine)

Petro Kurmaiev, Doctor of Economics, Professor
(Uman, Ukraine)

Iryna Kyryliuk, Ph.D (Economics), Associate
Professor (Uman, Ukraine)

Gela Mamuladze, Doctor of Economics, Professor
(Batumi, Georgia)

Iryna Mihus, Doctor of Economics, Professor (Uman,
Ukraine)

Vitalii Omelyanenko, Ph.D (Economics), Associate
Professor (Sumy, Ukraine)

Inna Povorozniuk, Ph.D (Economics), Associate
Professor (Uman, Ukraine)

Svitlana Podzihun, Ph.D (Economics), Associate
Professor (Uman, Ukraine)

Maksym Slatvynskyi, Ph.D (Economics), Associate
Professor (Uman, Ukraine)

Dmytro Volodin, Ph.D (Engineering) (Turin, Italy)

Oleksandr Yastremskyi, Doctor of Economics,
Professor (Kyiv, Ukraine)

Language Editor (English):

Yana Bondaruk, Ph.D (Pedagogics), Associate
Professor (Uman, Ukraine)

Technical Editor:

Maksym Barvinok (Uman, Ukraine)

Executive Editor:

Mykola Biloshkurskyi, Ph.D (Economics), Associate
Professor (Uman, Ukraine)

The Journal is founded in 2015.

Published quarterly.

Certificate of State registration:

KB № 22865-12765IIP of 02.08.2017

ISSN 2522-9273 (print)

ISSN 2616-5236 (online)

Post address: Ukraine, 20300, Cherkasy region,
Uman, 2, Sadova street, off. 314.

Phone: +38067 948 95 80

E-mail: kaf_financy@udpu.edu.ua

Web: <http://eh.udpu.edu.ua>

<http://economic-horizons.udpu.org.ua>

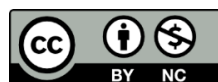
The journal is registered, being reviewed and indexed in the following international scientometric databases, repositories and search engines:

- International Centre for Periodicals (ISSN International Center, Paris, France);
- CrossRef (DOJ: 10.31499/2616-5236) (USA);
- Ulrichsweb™ Global Serials Directory (USA);
- Academic Resource Index ReseachBib (Japan);
- PKP Index (Canada);
- Google Scholar (USA);
- Ukrainian Research and Academic Network URAN;
- Vernadsky National Library of Ukraine;
- Abstract database "Ukrainika naukova";
- Electronic Uman State Pedagogical University Institutional Repository.

The authors are responsible for the accuracy of the translation, facts, quotations, proper names, geographical names, names of companies, organizations, institutions, and other information.

The Editorial Board are not responsible for the author's views.

Published by the decision of the Academic Council of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University (*protocol № 13 of 26.06.2018*)

Creative Commons License
"Attribution-NonCommercial"
4.0 International (CCBY-NC 4.0)

© "Economies' Horizons", 2018

© Pavlo Tychyna Uman State
Pedagogical University, 2018

Підписано до друку 03.07.2018 р. Формат 60x84/8.
Папір офсетний. Ум. друк. арк. 11,63
Тираж 100 прим. Замовлення № 132

Видавничо-поліграфічний центр «Візаві»
20300, м. Умань, вул. Тищика, 18/19
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2521 від 08.06.2006.
тел. (04744) 4-64-88, 4-67-77, (067) 104-64-88
vizavi-print.jimdo.com
e-mail: vizavi008@gmail.com